

VIGILIA

1974
augusztus

8

TEILHARD DE CHARDIN:
Az Agyag Szíve

SZILÁGYI VILMOS:
A házasság harmóniája — és a
pszichológia

FARKAS ATTILA:
A tekintély új formái a családban

RÉTHLY ANTAL:
Budapest éghajlata irodalmának
úttörőiről

SZABADI JUDIT:
Szántó Piroska újabb képeiről

ERNESTO CARDENAL:
Beszélgetés Solentinamén

CSÁK LÁSZLÓ:
Emlékezés Stefan Zweigre

KALLÓ FERENC:
A szőlő (elbeszélés)

Bede Anna, P. Horváth László és
Csanád Béla versei

KRITIKA
Sötér István, a prózaíró — A Postás
Szimfonikus Zenekar koncertje —
Lemezfigyelő — Az értelem álmai
a Vigszínházban — Istenmezején
1972—73-ban — Budapesti tárlatok —
Búcsú Maigret-től — Műmelléklet

Művészek
GROSS ARNOLD GRAFIKÁJA

FARKAS ATTILA	A tekintély új formái a családban — — — — —	505
ROSDY PÁL	A Humanae vitae értelmezésének fejlődése — — —	510
SZILÁGYI VILMOS	A házasság harmóniája — és a pszichológia — — —	512
MAJSAI MÓR	Szűz Mária utolsó napjai és sírja — — — — —	518
ERNESTO CARDENAL	Beszélgetés Solentinamén (<i>Balássy László</i> fordítása) —	523
TEILHARD DE CHARDIN	Az Anyag Szíve (<i>Rezek Román</i> fordítása) — — —	532
P. HORVÁTH LÁSZLÓ	Versei — — — — —	537
H. B.	Bevezető egy előadáshoz — — — — —	538
RETHLY ANTAL	Budapest éghajlata irodalmának úttörőiről — — —	540
BEDE ANNA	Csak a földön vannak csodák, Ne engedj el megsz- szire (versek) — — — — —	543
CSANÁD BÉLA	Versei — — — — —	544
KALLÓ FERENC	A szőlő (elbeszélés) — — — — —	545
SZABADI JUDIT	Szántó Piroska újabb képeiről — — — — —	552
TÓTFALUSY ISTVÁN	„Vendég voltam...” — — — — —	553
CSÁK LÁSZLÓ	A béke embere (Emlékezés Stefan Zweigre) — — —	554
RÓNAY GYÖRGY	Szigeti Endre halálára — — — — —	572

NAPLÓ

Szabadka Medárd: Az anyák és az Istenanya — 556; *Siki Géza*: Könyvek között (Sötér István, a prózairó) — 557; *Possonyi László*: Színházi krónika (Az értelem álmai) — 560; *D. I.*: Képzőművészet (P. P. Koncsalovszkij, Molnár-C. Pál és Végvári I. János tárlata) — 562; *Tóth Sándor* — *R. L.*: Zenei jegyzetek (A Postás Szimfonikus Zenekar koncertje; Halász Béla orgonahangversenye; Lemezfigyelő; Zenei könyvek) — 564; *Ungváry Rudolf*: Filmek világából (A valóság bővületében) — 567; *Hegyi Béla*: Képernyő előtt (Búcsú Mairret-től) — 569; Zsinatutáni értelmező kiegészítő — 570; Idegen nyelvű tartalomjegyzék — 574; *Tájékozódás* c. rovatunk a hátsó I. borítón.

A műmellékleten és az 544. oldalon *Szántó Piroska* munkáinak reprodukciói, az 576. oldalon *Borsowszky Jolán* rajza, a hátsó II. borítón *Mohácsi Regős Ferenc* grafikája.

Felelős szerkesztő: RÓNAY GYÖRGY

Felelős kiadó: VARKONYI IMRE

Laptulajdonos: *Actio Catholica*

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. Telefon: 188-098. 185-414. Postacím: 1364. Budapest, Pf. 111. Terjeszti, előfizetés és templomi árusítás: *Vigilia* kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A *Vigilia* csekkzámla száma: OTP 37.343-VII. Haza előfizetések külföldre: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest, V., József nádor tér 1. Postacím: 1900 Budapest, Külföldön terjeszti a Kultúra Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, H-1389 Budapest, Pf. 149. Nyugati országokban az évi előfizetési ár: 5.00 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Atutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1050.) a Kultúra 024-7. sz. csekkzámlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a *Vigilia* című lapra vonatkozik. A szocialista országokban előfizethető a helyi postahivatalokban is. Egyes szám ára: 9.— Ft. Előfizetés: egy évre: 100.— Ft. félévre: 50.— Ft. negyedévre: 25.— Ft. Megjelenik minden hónap elején. Index-szám: 26.921.

A TEKINTÉLY ÚJ FORMÁI A CSALÁDBAN

A TEKINTÉLY ÚJ FORMÁI A CSALÁDBAN. Napjainkban — különösképpen a hagyományos társadalmi szemléletet és erkölcsi normákat őrző közösségekben — megrendüléssel beszélnek a tekintélytisztelet csökkenéséről, a függőségi viszonyok lazulásáról és a tekintélyi elvre alapozott engedelmség megfogyatkozásáról. Ez a világméretűnek mondott jelenség nemcsak a szigorú jogi szerkezetű intézményekben — így az egyházon belül is —, hanem az organikusnak vélt, és a természet belső rendjéből adódónak hitt társadalmi közösségekben — így a családon belül is — tapasztalható. Kétségtelen, hogy a ma felnövekvő generáció másképp viszonyul szüleihez, nevelőihez, mint a két világháború közötti nemzedék, vagy a századforduló ifjúsága tette. Vajon a „tekintélyválságnak” mondott jelenség mögött mesterségesen vizított generáció-lázadás lappang-e, minden természetes és természetfeletti, tekintély lerombolásának szándéka, vagy valamiféle ifjúsági „függetlenségi mozgalomnak” tekinthető törekvés, amely ugyan a földrajzi tájakat és a kulturális köröket tekintve egymástól elszigetelt, de szellemét tekintve mégis egyetemes? Vajon a „tekintély birtokosainak” válsága minden tekintély elvetésével jár-e, a szülők iránti tisztelet és szeretet egyértelmű megtagadásával, amely memcsak a családi élet harmóniáját, hanem a család egységét is veszélyezteti? A jelenséget sokan úgy értelmezik, mint a vallásos élet csökkenésének kísérőjét, egyik társadalmi következményét.

A tekintélyválság, mint általános jelenség, más-más jelleget ölt a különböző szociológiai képletű családokban, így a földművelő-falusi társadalmi keretek, valamint a kis- és nagyvárosban élők között. A hagyományos életforma felbomlásának és átalakulásának mértékében bizonyos fáziseltolódás figyelhető meg a jelenség minőségét és megnyilvánulását illetően.

A HAGYOMÁNYOS TEKINTÉLYTISZTELET ALAPJAI. A hagyományos társadalomszemlélet, a szülőknek mind az utódok létrehozása, nevelése, mind pedig a társadalomban betöltött helyzetük alapján önmagában fennálló, általában a konkrét személyek emberi magatartásától független tekintélyt biztosított. A tekintély valójában nem is a személynek, mint ilyennek, hanem a „társadalmi szerepnek” — az apaságnak és anyaságnak — szólt. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a szülőt tisztelni kellett, mert a szülő az, akitől a gyermek származott. A vérségi köteléket önmagában is tekintély-alapnak minősítették.

A szülő — különösen az apa — társadalmi státusa újabb tekintélyi jogcímnek számított. Az apa társadalmi pozíciója teremtette meg az egész család társadalmi tekintélyét, így a gyermekekét is. A gyermek jövője, érvényesülési lehetősége közvetlenül az apa elgondolásaitól, befolyásától és összeköttetéseitől függött. A szülők státusa a gyermekek osztályhelyzetének, örökségük pedig anyagi jólétüknek meghatározó bázisa volt. A gyermekeknek ez, a szülőktől való szinte abszolút társadalmi és anyagi függősége a legtöbb esetben teljes kiszolgáltatottságot jelentett, s alárendeltségük gyakran a valós tisztelet és tekintély látszatát keltette. A letűnt társadalmi struktúrák idején — főleg a földművelő és kisiparos családokban — a gyermekek a család belterjes gazdasági közösségéhez tartoztak. Ez indokolta a gyermekek relatíve nagy számát, és több generáció stabil együttélését. A gyermekek — „kis cselédek” — a családi vagyoni növelésének természetes eszközei, kiszolgálói és a javak köteles termelői voltak, akik felett az apa, egyben mint a birtokos és munkáltató, gazdasági hatalmat is gyakorolt.

„A régi patriarkális nevelés fő célja, hogy megtörje a gyermekek egyéni akaratát, és feltétlen engedelmségre szoktassa őket. A szigorúan monarchikus elvekre épülő házban az apa korlátlan egyeduralkodó volt” (G. Stephan). A tekintély alapja ez esetben a mesterségbeli tudás, az idősebb tapasztalata és a szülő munkáltatói előjoga.

A vázlatosan felsorolt — csupán a vérségi köteléken és a társadalmi státuson nyugvó — szülői tekintélyt vallás-erkölcsileg alátámasztani látszott a tizparancsolat tétélesen megfogalmazott, de természet törvénynek minősített felszólítása: „Tiszteled atyádat és anyádat, hogy hosszú életű légy a földön”. Az erkölcs-teológia ezt a mondatot — a hierarchikusan egymásra épülő tekintélyek szemlélete alapján — a

szülőknek, az isteni tekintélyből való részesüléseként értelmezte. Vagyis a szülőket úgy tekintette, mint akik a földi családban Isten tekintélyét képviselik. Bár a negyedik parancsolat csakúgy, mint a mózesi törvény egésze, a szöveg létrejöttének társadalomszemléletét is erősen tükrözi, a kinyilatkoztatott erkölcsi törvény többet mond, mint a szavak betű szerinti értelme: a tekintély hordozóit arra kötelezi, hogy társadalmi szerepükkel erkölcsileg azonosuljanak, és a tiszteletet ennek alapján érdemljék ki. A kótábla törvénye a szeretet szelleme nélkül ugyanolyan visszaélésekre adhatott lehetőséget, mint a nő alárendelt helyzetének és köteles engedelmisségének gyakorlata, a teremtés bibliai képe vagy a közismert szentpáli szövegek alapján (vö. 1 Móz 2, 21 köv.; 1 Kor 11, 3 köv. és Ef 5, 21 köv.). Az idősebb nemzedéknek a társadalmi életben évszázadokon át megőrzött hierarchikus hegemoniája és a családi közösségben kivívott fölénye, ideológiailag az ősi szövegek tendenciózus értelmezésére és annak következetes alkalmazására támaszkodott. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy az ősi társadalmak a kulturális, tudományos és vallási hagyományok átmentését, valamint a gyakorlati tapasztalatok továbbadását a „nép vénein”, az uralkodó osztály zömét képező legidősebb generáción keresztül biztosították. A fejlődés zökkenőmentes folyamatosságát csak a régi társadalmak ilyen jellegű rétegződése tette lehetővé.

A MAI TEKINTÉLYVÁLSÁG TÁRSADALMI ÖSSZETEVŐI. A XVIII—XIX. századi termelési viszonyok és társadalmi berendezkedés változásával együtt, éppen a városiasodás, az anyagi kultúra gyors ütemű fejlődése és a technikai civilizáció térhódítása következtében a családnak, mint a társadalom legkisebb közösségének szerepe és funkciója is megváltozott. Természetesen nem az élet továbbadását és a gyermekek — elsődleges — nevelését illetően. A család továbbra is a férfi és a nő társadalmilag szentesített életközösségének stabil kerete, amelyből az utódok származnak (reproduktív szerep), s amelyben ha a nevelés alapvető feltételei megvannak, az új generáció egészségesen fejlődik (produktív, humanizáló szerep).

A változás azt jelenti, hogy a család régi, belterjes gazdasági és szellemi egysége bomlott fel. A család többé nem termelő közösség, nem önmagáért létező és önmagát ellátó szervezet, hanem a társadalom egészére nyitott, ezért a társadalom intézményeire és szolgáltatásaira is rászoruló közösség. „A szakmai képzés, a munka végzése, de még a szabadidő felhasználása is éppúgy, mint az iskolai oktatás, ma kikerült a családból és önállósult, sőt szabványosítva van... Mindenesetre az életet már nem a család, hanem az anonim nagyszervezetek biztosítják, látják el: betegpénztárak, balesetbiztosítás, tűzbiztosítás stb...” (K. Saller). Az eredetileg „multifunkcionális” — soktevékenységű — család a modern társadalomban „lényegtelen funkcióit” átengedi a társadalmi intézményeknek, és csak a természetéből adódó „lényeges funkciók” ellátását tartja fenn magának, mindazt, amit szigorú értelemben véve az otthon feladatainak tartunk (McIver). A család voltaképpen ezzel válik „családdá”. A „külső társadalom” már nem csupán a mások által termelt fogyasztási cikkek révén tör be a családba, hanem a családtagoknak a családi körön kívül vállalt munkaviszonya, szellemi és világnézeti tájékozódása és neveltetése által is. A család — tagjain keresztül — önmagát nyitja fel a legkülönbözőbb hatásokra és értékek befogadására. Ez többszínűbbé és sokoldalúbbá teszi az eddig homogén családi közösséget. A családi életben is kialakul a foglalkozás, az anyagi javak felhasználásának, a világnézetnek és a vallásos élethez való viszonyulásnak pluralizmusa. Amíg a család termelési közösség is volt, addig a munkában megvalósuló együttműködés a családi kötelek — így a generációs kötelek — stabilitását is jelentette. A családtagok közötti személyes kapcsolat vagy érzelmi kötődés hiányát pótolhatta a közös anyagi érdek. A nyitott család az egyéni vonzalmak hiányában, vagy le nem győzhető konfliktusok esetén könnyebben esik szét, hiszen az érzelmi, partneri, baráti és munkatársi kapcsolatok létesítésére bőven van alkalom a családon kívül is. Amennyire csökken a család befolyása az egyéni döntésekre — pályaválasztás, házasság stb. — annyira szűnik meg a vérségi kötelék és a rokoni egymáshoz tartozás tekintélyi alapon fenntartott kötelezettsége. A különböző korosztályú rokonok többnyire csak szükségből maradnak közös otthonban, felnőtt tagjai lehetőleg önállósulásra töreksznek. A családban legegységesebb emberi igényné válik a különböző nemzedékek sajátos életkorának és szükségleteinek megfelelő — gyakran egymástól függetlenített — életvitele. A család tagjait — eszményi esetben — az érzelmi töltésű kötődések fűzik össze; minden egyéb érdek — így az anyagi is — másodlagos.

A „termelői közösség” tehát „fogyasztói közösséggé” alakult át, amely a család minden tagjától, speciális jelleggel „begyűjtött” szellemi és anyagi javakat szabadon, közös koordináció alapján osztja szét.

A TEKINTÉLYI SÚLYPONT ELTOLÓDÁSA. A családi tekintély súlypontjai is eltolódtak, sőt megváltoztak. A több generációs családban a tekintélyt már nem a legidősebb nemzedék (nagyszülők, ritka esetben a dédszülők) képviselik, hanem a legérettebb, a család „törzsét” alkotó dolgozó és szolgáltató generáció. Negatív tünet, hogy a család idősebb tagjai gyakran méltánytalan, kiszolgáltatott és megalkalmazó helyzetbe kerülnek, a múltjuknak és koruknak kijáró tiszteletet is hiányolva.

A nők — társadalmunkban törvényesen biztosított és helyesen értelmezett — egyenjogúsága, az a lehetőség, hogy a közéletben hivatást — fizikai vagy szellemi munkát — tölthetnek be, társadalmi megbecsülést és a férfiakhoz hasonló esélyeket biztosít nekik. A női emancipáció kihat a családi tekintély hagyományos szemléletére is, ami annyit jelent, hogy a hagyományos, patriarkális tekintély-képletben szereplő, kizárólagosan „férfi-apa” tekintélyt felváltotta a „szülői” tekintély, amelyet a férfi és a nő, az apa és az anya kölcsönösen gyakorolnak. Jogaik, kötelességeik és felelősségük közös. „Létrejött a férfi és nő »partnerségére« épülő új családi típus” (*M. Young és P. Willmost*). „Ma a család olyan szolidáris közösség és partnerség jellegét öltötte, amely bizalomra, kölcsönös megbecsülésre és hűségre épül” (*H. Bergmann*).

A családhoz különböző intelligenciájú, műveltségű és képzettségű családtagok tartoznak. Gyakran a gyermekek — ilyen vonatkozásban — megelőzik, sőt túlhaladják szüleik adottságait. A tudás és tapasztalat továbbadása már csak primér szinten a szülők feladata. A nevelést és a művelést a különböző iskolatípusok, ifjúsági csoportok és társulások és a tömegkommunikáció eszközei közvetítik. Amilyen mértékben kialakul a fiatalok önálló tájékozódása, műveltsége és kritikai érzéke, olyan mértékben oldódik fel vagy szilárdul meg a szülőktől tekintélyi alapon elfogadott és megszerzett ismeret. Ezekben az érési és fejlődési folyamatokban sajátos szerepet játszanak a tradíciókból átvett értékek és normák. A szülői tekintély önmagában véve nem fedezte és nem is kritériuma a tárgyi ismeretek igazság-tartalmának, nem indoka az erkölcsi ítéletnek és az azt követő magatartásnak. Az ifjúság, amely amúgy is minden korban szkeptikus volt a ráhagyományozott értékek iránt, új meglátások, új szempontok figyelembe vételével alakítja ki saját álláspontját, vagy revidálja szülei nézeteit. A józan kritikus magatartás, a jónak jobbal való szintetizálása tulajdonképpen minden továbblépés, minden továbbfejlődés alapfeltétele.

A szülői tekintély feladata nem lehet más, minthogy legjobb tudása és képessége szerint adja át a hagyományos értékeket, és az egészséges családi nevelés által az új generációt helyes kritikai érzekre, önálló választásra és döntésre készítse fel. Ahol a tekintély nem elég őszinte, körültekintő és nem elég rugalmas, ott óhatatlanul feszültségek lépnek fel a régi és új nézetek, a régi és új normákat képviselő családtagok között.

VÁLSÁG-GÓCOK, VÁLSÁG-TERÜLETEK. A „törzs-nemzedék” átélte, a fiatal nemzedék pedig megtanulta, hogy nagyra tartott és túlértékelt eszmék sorra omlottak össze az elmúlt fél évszázad alatt. A nemzetiszocializmus és fasizmus hamis eszméit is a tekintély védte, megtévesztve velük a kritika nélküli engedelmesség szellemében nevelt nemzedékeket. A helytelenül értelmezett és kisarkított egyházi tekintély elve ugyancsak sok kárt okozott a hívők taborában. Ezért rendelkezett meg sokakban a bizalom és az egyház változtathatatlanságába vetett hit a Zsinatot követő belső reformok láttán. Az eszmék, felfogások átértékelése és az intézményesített szokások megreformálása bizonyos óvatosságra készíteti a mai nemzedéket, valahányszor pusztán a tekintélyre hivatkozva kívánnak vagy követelnek tőlük valamit.

A szükségszerű történelmi mozgás, az erjedés és fejlődés visszahat magára a szülői tekintélyre is, mert ezeknek a változásoknak és korrekcióknak a következőkét a társadalmi tudatot asszimiláló kisebb közösségek is átélik. Ezért a tekintélyt képviselő szülő akkor bölcs, ha megnyilatkozásai differenciáltabbak és a párbeszédre, a gondolatserésre nyitottabbak. El kell viselnie, legalábbis az érettebb generáció fenntartásait, véleménykülönbségét. Ez megnyilvánulhat, sőt kiéleződhet a világnézet, a valláserkölc és a vallásgyakorlat területén is. Ez a probléma sem oldható meg tekintélyi alapon. A család szokásaira és értékrendjére való hivatkozás sem lehet meggyőző vagy kötelező erejű érv. Ennek ellenére a vallás-

erkölcsi tudattal és értékrenddel őszintén azonosult, és élményekben, érzelmeiben gazdag nevelés jó alapot és kedvező diszpozíciót nyújthat a vallásos élet mellett történő elhatározásra. Elképzelhető, hogy a fiatalok a vallásos hagyományokat csak bizonyos elvi vagy gyakorlati módosításokkal tudják magukévá tenni: a tekintélynek az egyén legmélyebb és legszemélyibb jogával, a lelkiismereti szabadsággal mindenkor számolnia kell.

Egészséges családi szellem esetén szerencsés kölcsönhatás jöhet létre a neveltek és a nevelők között. A nevelő szülő is tanulhat gyermekétől, és a visszacsatolásból nyert tapasztalatot a maga számára kamatoztathatja. Rosszabb a helyzet akkor, ha a szülői tekintély elfojtja a spontán megnyilatkozásokat, és ezzel látszatnyugalmat teremt. Az elfojtott, csalódott vagy kiábrándult nemzedék magatartása megalkuvó és konformista: „A fiatalok már nem próbálkoznak azzal, hogy az általuk helyesnek elismert értékrendet és a társadalmi magatartás meghatározott formáit a szülőkkel szemben érvényre juttassák, és a szülőket ezeknek az értékeknek és formáknak elfogadására bírják. Am a szülők elképzeléseit és magatartási módját sem veszik át ellenőrzés nélkül és magától értetődően. A fiatalkorú tehát nem forradalmi többé, de nem is konzervatív-megőrző, hanem magatartása a családban rugalmas és a helyzet követelményeihez alkalmazkodó” (H. Schelsky). Az a nevelés pedig, amely továbbra is mereven ragaszkodik a hagyományos módszerekhez, és az előre rögzített célok módosítását nem tűrő, fegyelmezett követését igyekszik a gyermekektől megkövetelni, azzal a kockázattal jár, hogy a fiatalokat önállótlaná — és még a szükséges alkalmazkodásra is képtelenné teszi. A szülők, a mai viszonyok között, a legtöbb esetben nem képesek valós előképet rajzolni a várható eseményekről, nem lehetnek kész receptjeik a megoldásokra, s ezért a nevelésben alapvetőleg csak arra törekedhetnek, hogy „gyermekeik — bármely helyzetben — a tőlük telhető legjobbat tegyék” (D. Reismann).

A fiatal nemzedék amúgy is bizalmatlanul fogad minden olyan követelményt, amelyet valamiféle megfellebbezhetetlen autoritás nevében, vagy az abszolút tévedhetetlenség jegyében kényszerítenek rájuk. Az effajta tekintélyelvről eleve feltételezik, hogy csupán szabadság-vágyukat kívánja megkötni, lendületüket fékezni, és lehetőségeiket — dinamikájukhoz képest — szűk korlátok közé szorítani. Finom érzékel és ösztönösen megérik, ha valaki érvek és meggyőzés nélkül akarja manipulálni őket. Bizalmatlanságuk nem is alaptalan. Ifjúságuk hamar elröppenő néhány éve elegendő arra, hogy felfigyeljenek a felnőtt generáció oly gyakran fonák és az ő kemény kritikájuk szerint kétszínű magatartására. Akik — saját kiforratlanságuk ellensúlyozásaként — rendkívül érzékenyek a felnőttek őszinteségére és igazságosságára, ebben a tekintetben nem ismernek megalkuvást vagy kompromisszumot. Ezért nem tudják megérteni, elfogadni, legkevésbé pedig megbocsájtani a felnőttek alakoskodással elkövetett bűneit. Az ifjúság végletes mentalitására sokszor jellemző, hogy amíg saját hibáikat természetesnek tartják, sőt mi több, erénynek, addig azokat könnyedén és egyértelműen elítélik a felnőttekben. Mindennek ellenére az ifjúság szubjektív beállítottságán túl, sajnálatos tényként kell belátnunk, hogy a mindennapi életben gyakorta tapasztalt farizeizmus, az értékek felhígítása és devalválása, a formák és látszatok keresése, az etikai felszínesség és a lényeg elhanyagolása az ifjú nemzedék családásainak, rosszabb esetben pedig cinizmusának és elutasító magatartásának egyik forrása.

Az etikai tekintély megrendülése mellett nem elhanyagolható szempont a szülők általános, úgy is mondhatnánk, „felkészültségükből” származó tekintélyének krízise. A nevelt és felnövekedő generáció előtt mindig hatékonyan bizonyult a szülők tapasztalati ismereteiből, tárgyi tudásából és szellemi felkészültségéből származó fölénye. A nevelés családon kívüli sokoldalú folyamata napjainkban magas szintű általános és speciális műveltséget, szakmai képzettséget biztosít az új generációnak.

Tárgyi tudásuk, világképük és szemléletük állandóan bővül, gazdagodik, és többnyire felülmúlja a szülők, általában az idősebb nemzedék felkészültségi szintjét. Ebből a differenciából — anélkül, hogy a fiatalok lebecsülnek, vagy provokálni kívánnák a családban élő idősebbeket — feszültségek és ellentétek származhatnak. Két világ, két felfogás, két életérzés ütközik össze. A szülőknek adott tisztelet sem simítja el a nézetkülönbségeket. Ha a fiatalok, szinte végzettszerűen tapasztalják szüleik lemaradását, érveik makacs ismételtetését, ahelyett, hogy ismereteiket bővítenék és az objektív igazság mellett állásfoglalásra törekednének, a szülői tekintélyt azonosítják a tévedéssel, végül mindkettőt elvetik. A különböző felfogás-

ból származó családi feszültségeket csak igen magas szintű emberséges magatartással — nyitottsággal, türelemmel, tárgyilagossággal és megértéssel — lehet ellen-súlyozni. Az igazi tekintélyt a szeretetben megvalósuló igazság képviseli.

A korosztályokra jellemző alkati tulajdonságokra, a dolgokhoz való viszonyulásukra és alkalmazkodó képességeikre vezethető vissza az az általánosnak mondható tünet, hogy a fiatalabb generáció haladóbb, merészebb, megújításra, sőt felforgatásra is hajlamosabb, mint az idősebb nemzedék. Egyik oldalon a progresszi-vitás, másikon a tradicionalizmus újabb feszültségek forrása lehet. A fiatal nemze-déket természetszerűleg még nem kötik megrögzött, „kipróbált és bevált” szokások és normák. Nem fűzi őket érzelem, nosztalgia vagy érdek (státus) a stabil élet-elvekhez vagy életformákhoz. Világuk, törekvéseik kibontakozóban vannak, át-meneti jellegűek, ezért minden statikus, rögzített, változatlan és változtathatatlan értéket bizalmatlanul fogadnak és lehetőleg kiküszöbölnék. A fiatal könnyen koc-kázthat, hiszen általában nincs egzisztenciális kötődése — állása, vagyona, csa-ládja, társadalmilag kötött szerepe — amit elveszíthetne. Viszont az idősebb ge-neráció számára minden elvi vagy gyakorlati változás kockázatos lehet, az élet-felfogás és az életforma megrendülésével járhat.

A mai tradicionalizmus mögött is végső okként legtöbbször ott lappang a bur-kolt vagy áttételes formában jelentkező egyéni, egzisztenciális érdek.

AZ ÚJ TEKINTÉLYI MODELLEL. A társadalmi fejlődés szükségyszerű következmé-nyeként a hagyományos patriarkális család-modellel tehát felbomlott. A társadalmi-lag egyenjogúsított és férjével egyenértékű asszony a családon belül is nagyobb tekintéllyel rendelkezik, mint azelőtt, amikor kizárólagosan a „család szolgálója és az otthon tűzhelyének őre” volt. A férfi és a nő kényszer nélküli választására épült és kölcsönös szerelmén nyugvó házastársi életközösségben, mint már emlí-tettük, a szülői tekintély is kölcsönös. Ez a tekintély oly mértékben valósul meg, amilyen mértékben a szülők, mint személyek, magatartásukkal, egyéni értékeik-vel, életvezetésükkel, a nevelésben megmutatókozó okosságukkal, mindenekelőtt pe-dig szeretetükkel elnyerik.

A családi tekintély-modellelhez hozzátartoznak a család többi tagjai is, akik közül — ismét csak a személyi értékek alapján — egyik-másik „tekintélyesebb”, mint a többi. A gyermekek testben és lélekben való növekedésüknek, érettségük-nek megfelelően egyre inkább partnerei a szülőknek, akik lassan beavatják őket a közösséget érintő kérdésekbe, esetleg személyes problémáikba is. Az otthon bel-ső rendje a szülők által irányított — a kölcsönösségen és alkalmazkodáson ala-puló — életvitel. Ezt a rendet, amely az idők folyamán amúgy is alakul, vál-tozik, mindazoknak méltányolniuk kell, akik ténylegesen hozzátartoznak a család köteleihez. A családi rend és a nevelési módszerek kialakításának folyamán a szülőknek figyelembe kell venniük, hogy a saját otthonukból hozott nevelési módszerek aligha alkalmazhatók gyermekeikre. Az új generáció életkörülményei, társadalmi szituációja merőben más, mint az övéké volt. A mai gyermek-szülő viszony számtalan esetben azért válik kritikussá, mert benne az elvárások és a feltételek ütköznek.

„A modern család modelljével — legalábbis elvben — nem fér össze az alá-és fölérendeltség merev hierarchiája, sem a nemek, sem a nemzedékek egymás-hoz való viszonyában” (*Kósa Erzsébet*). A család mai fejlődésének iránya a mellé-rendeltségi viszony felé mutat, lényegesen demokratikusabb, mint a régi szer-kezetű családokban volt. A mai család szerepe az érték és ismeret közlésén túl, elsősorban az egymáshoz tartozás feltételének megteremtése, az érzelmi közösség és a jellemformálás.

A szülőknek és nevelőknek, de a gyermekeknek is mélyebb felfogó-, beleérző-, belehelyezkedő képességgel, úgynevezett empátiával kell megközelíteniük egymást, hogy a konfliktusok könnyebben feloldódjanak. Az empatia a szeretet egyik meg-nyilvánulási formája, amely a nevelőt hivatásánál fogva is kötelezi: „Ehhez az újfajta nevelői magatartáshoz persze az kell, hogy a nevelő végleg megszabadul-jon minden eddigi felnőtt generáció ama neveléses fixa ideájától, hogy az éppen adott fiatal nemzedék föltétlenül rosszabb, degeneráltabb, erkölcstelenebb, mint az előzők voltak” (*Buda Béla*).

A generációk közötti konfliktus, a „nemzedékek harca” az emberi társas együtt-élés mindenkori jellemzője, amely ma kiélezettebb mint azelőtt volt és még nyil-vánvalóbb. De ez egyáltalán nem kóros tünet, hanem a társadalmi fejlődés és benne az emberi humanizálódás egyik lényeges rugója.

A *Humanae vitae* értelmezésének fejlődése

VI. Pál pápa 1968. július 25-én kelt enciklikája a születésszabályozásról annak idején hatalmas vihart kavart. Pápai megnyilatkozás száz év óta először váltott ki ilyen szenvedélyes párbeszédet, sőt vitát a katolikus egyházon belül is. A tengeri irodalomból most csak a legfontosabb magyar nyelvű tájékoztatásokra emlékeztetjük az olvasót. Az enciklika teljes szövege magyarul a *Vigilia* 1968 novemberi számában jelent meg. Visszhangjával foglalkozott a *Mérleg* 1968/4. és 1969/1. száma. Elemezte a *Teológia* 1968/4. számának egyik cikke. Doromby Károly adott átfogó tájékoztatást a fontosabb állásfoglalásokról a *Vigilia* 1969 októberi számában.

A vihar azóta elcsendesedett, de a probléma nem jutott nyugvópontra. Legáltalában a katolikusok számára nem, akik lelkiismereti döntéseikben szeretnének mindig az erkölcsi normák helyes értelmezéséből kiindulni. Az enciklika által felvetett problémák elsősorban őket érintik, hiszen ők nem térhetnek felette napirendre közlegyintéssel vagy rezignáltan. A kívülállók érdeklődése természetesen elfordult az enciklikától, vagy azért, mert újra elkönyvelhették az egyház maradiságát, vagy pedig csalódtak a számukra sem jelentéktelen erkölcsi tekintély ítéletében.

Éppen a helyes lelkiismereti döntésekre törekvő katolikusok tájékoztatása teszi szükségessé a római Papi Kongregáció 1971 áprilisában kelt, de csak 1972 áprilisában „felfedezett” dokumentumának ismertetését. Ez a dokumentum érdekesen tükrözi a *Humanae vitae* értelmezésének fejlődését. De nem csak azt: az egyházon belüli dialógus szükségességét és eredményességét is. Nem azokat igazolja, akik a bírálóiban és párbeszédben romboló engedetlenséget látnak, hanem azokat, akik éppen kritikájukkal, érveikkel szeretnék segíteni a felelős tekintélyeket az „idők jeleinek” értelmezésében, a tanítás korszerű tisztaságában.

Az említett dokumentumot, a Papi Kongregáció 1971 áprilisában kelt nyilatkozatát a *Kathpress* római munkatársa, Wilhelm Müss, 1972. április 25-én ismertette. Azért csak így későn, mert a nyilatkozat 1971 májusában csak az *Osservatore Romano* angol nyelvű heti kiadásában jelent meg, és elkerülte a szélesebb nyilvánosság figyelmét mindaddig, amíg az *Il Regno* című bolognai katolikus folyóirat nem publikálta. Ez a „hivatalos nyilatkozatnak” nevezett dokumentum annak a 19 katolikus papnak az ügyében került kiadásra, akik a washingtoni főegyház-megyében nyilvánosan visszautasították 1968-ban az enciklika tanításának elfogadását és ezért akkori főpásztoruk, Patrik O'Boyle bíboros érsek, a lelkipásztori szolgálatról eltiltotta, egyházi szóhasználat szerint „felfüggesztette” őket.

A „felfüggesztett” papok a pápához fellebbeztek, és így került ügyük az illetékes Papi Kongregációhoz, azzal az utasítással, hogy „lojális és pártatlan döntéssel” intézkedjék. Az 1971. április 26-án kelt nyilatkozat kifejezetten utal arra, hogy tartalmát VI. Pál jóváhagyta. A nyilatkozat — legalábbis a megfogalmazásában és hangsúlyában — bizonyos fejlődést mutat a *Humanae vitae* eddigi hivatalos értelmezéséhez képest. Emlékeztet arra, hogy az enciklika a pápának nem tévedhetetlen megnyilatkozása, de mégis az „autentikus pápai tanítóhivatal” állásfoglalása, mely a katolikusokat őszinte követésre, elfogadásra kötelezi. A fogamzásgátló szerek alkalmazása kérdésében szó szerint ez olvasható a dokumentumban: „Különleges körülmények egy objektíve rossz cselekedetet (jelen esetben a fogamzásgátló tabletták használatát az objektíve rossz cselekedetet) nem tesznek ugyan objektíve jó cselekedetté, azonban nem-bűnössé tehetnek sőt szubjektíve védhetővé.” Ez a mondat ugyan alapvető megállapítása a katolikus erkölcstannak, de a *Humanae vitae* nem alkalmazta ezt a fogamzásgátló szerek használatának megítélésében. A pirula használatának esetében a dokumentum különbséget tesz a házassági kapcsolatok eszményi esete és egy család konkrét helyzete között, amely családban „különleges körülmények” mint például a már világra hozott gyermekek száma, a gazdasági helyzet, stb., a fogamzásgátló szer használatát esetenként szubjektíve igazolhatják. Érdekes és figyelemre méltó, hogy ez az újabb vatikáni hivatalos dokumentum a fogamzásgátlást „objektíve rossznak” mondja ugyan, de nem ítéli „önmagában erkölcstelennek”, mint a *Humanae vitae* enciklika tette.

A végső fórum a születésszabályozás megítélésében — olvassuk tovább a nyilatkozatban — a házastársak lelkiismerete, melyet természetesen az objektív erkölcsi normák és az egyház autentikus tanítóhivatalának megnyilatkozásai szerint kell alakítani, fejleszteni. Ez azonban nem zárja ki, hogy a lelkiismeret végső ítéletében „sérthetetlen”, ezért „senkit sem szabad arra kényszeríteni, hogy saját lelkiismerete ellen cselekedjék”. Ez is a katolikus erkölcsstan egyik alapvető elve, mely azonban nem jutott ilyen világosan kifejezésre az enciklikában. Mint láthatjuk, a Papi Kongregáció nyilatkozata nem tartalmaz lényegesen újat, csak bizonyos hangsúlyeltolódást jelent a házastársak lelkiismereti döntésének javára.

A *Kipa* svájci katolikus hírügynökség 1972. április 14-i jelentése ismerteti John Wright bíborosnak, a Papi Kongregáció amerikai prefektusának nyilatkozatát, mely szerint a kongregáció dokumentumával „semmi sem változott”. Am további fejtegetései, magyarázatai mégis azt erősítik meg, hogy a katolikus erkölcsstan általános elveinek alkalmazásával észrevehető hangsúlyeltolódás történt. Wright bíboros ugyanis így folytatja: „A fogamzásgátlást a dokumentum „objektíve rossznak” mondja, lényegében erkölcstelen” helyett. Ezt a megfogalmazást azért választották, hogy az emberek számára érthetőbbé tegyék.” A bűnösség különböző fokainak a hagyományos erkölcsstanból ismert megfogalmazásáról van szó. A bíboros példája szerint: egy apa, aki éhhalál előtt álló gyermekei számára kenyeret lop, objektíve rossz cselekedetet végez ugyan, de erkölcsileg magyarázható, sőt igazolható is a tette. Hangsúlyozta még nyilatkozatában Wright bíboros, hogy az általa aláírt irat „fegyelmi jellegű” és nem „doktrinális”.

A *Humanae vitae* értelmezésében nemcsak római megnyilatkozás történt. Heinrich Tenhumberg münsteri megyéspüspök (NSZK) — nyilván a Papi Kongregáció nyilatkozata által újból felélénkült érdeklődés miatt — egyházmegyei lapjában, a *Kirche und Leben*-ben 1972 júniusában a következő tartalmú nyilatkozatot adta: fogamzásgátló szer használata különleges szükséghelyzetekben nagyon is összhangban állhat a *Humanae vitae* enciklika tanításával. A pápa enciklikájában alapvetően elismerte a felelős szülői magatartás szükségességét, melyhez hozzátartozik a gyermekek számának lelkiismereti döntésen alapuló meghatározása és a fogamzás időpontjának megválasztása is. A pápa enciklikájával nem akarta bűnösnek nyilvánítani annak az anyának a magatartását, aki szükséghelyzetben fogamzásgátló szert vesz be. A püspök hangsúlyozta, hogy a pápa a profit-hajhászó, kizsákmányoló szexuális propaganda korában mindenekelőtt az emberi méltóságot, a házasság és család védelmét, valamint a felelősségteljes erkölcsi alapmagatartást kívánta szolgálni. Különleges szükséghelyzetekben azonban egy anya lelkiileg annyira kimerült lehet és egy család szociális viszonyai annyira ziláltak lehetnek, hogy a fogamzásra és szülésre nem bátoríthatóak. Ilyen szükséghelyzetekben az ovulációt gátló szer orvosi ajánlása elfogadható és követhető — mondta Tenhumberg püspök.

Világosan rá kell mutatnunk arra, hogy a *Humanae vitae* körüli párbeszédben nem arról van szó, hogy egyesek a családtervezésben igazolni akarnák a kényelemszeretettől, az áldozattól való visszariadás miatt, a gátlástalan élvezetvágyból származó erkölcsi szabadosságot. Ellenkezőleg: mindenki egyetért katolikus részről abban, hogy még az enciklika által megengedett családtervezési módszerek is csak akkor tekinthetők erkölcsösnek, ha mögöttük a reális gazdasági, szellemi, lelki erők felmérésére épülő, áldozatvállalásban is megnyilatkozó, felelős lelkiismereti döntés áll. Ezek nélkül az alapvető feltételek nélkül nincs katolikus családtervezés. A párbeszéd és vita csupán akörül forog, hogy ha ez a keresztény szellemű lelkiismereti döntés megtörtént, akkor milyen módon lehet megvalósítani a családtervezést.

Az ismertetett új római megnyilatkozás, az enciklika értelmezésében immár hivatalos fórumon is bekövetkezett hangsúlyeltolódás tulajdonképpen nem más, mint számos európai püspöki kar 1968-ban kiadott értelmező körlevelének, érvelésének elfogadása. A legtöbb ország püspöki karát ugyanis annak idején éppen a pápa szavának kijáró tisztelet készítette arra, hogy értelmezésével megkönnyítse hívei számára annak megértését és alkalmazását.

A Magyar Kurír 1969. január 3-án ismertette a francia püspöki kar nyilatkozatát. A francia püspökök nem kódósították el a felmerülő problémákat: a gyermekhalandóság, ez az ősi és tragikus „születésszabályozás” a civilizált országokban minimálisra csökkent: sok család nagyon súlyos anyagi gondokkal küzd és lehetetlen lakásviszonyok között él, ami már önmagában is szükségessé teszi a szü-

letésszabályozást. De még ennél is fontosabb a pozitív erkölcsi szempont: a születendő gyermek java, a család harmóniája kívánja meg, hogy ne véletlenül történjék fogamzás, „váratlan betolakodó születése”, hanem a gyermekek elfogadása és felnevelése tudatosan, felelősséggel vállalt áldozat és éppen ebből fakadó öröm és boldogság legyen. A francia püspöki körlevél nagy szeretettel fordul azokhoz a házastársakhoz, akik nehézségekkel küzdenek az enciklika elfogadása, a családtervezés problémái körül. Elismerik, hogy a periodikus megtartóztatásról egyáltalán nem mondható, hogy feltétlenül biztosítaná a házasság testi-lelki egyensúlyát. Kérik a híveket, hogy a nehézségek ne tartsák vissza őket a szentségektől, hiszen éppen azoknak van szükségük elsősorban a szentségi kegyelmekre, akik erkölcsi küzdelmet folytatnak. Majd szó szerint ezt írják — a most ismertetett római dokumentummal majdnem szó szerint egyezően —: „A fogamzásgátlás jónak sohasem mondható önmagában. Mindenképpen rendellenes dolog, de a rendellenesség nem mindig bűn. Előfordulhat ugyanis, hogy a házastársak két kötelesség ütközési pontjába kerülnek.” Ilyenkor a kisebb rosszra kell választaniuk.

A Humanae vitae enciklikában előadottak olyan elvek, amelyeknek megértésére, elfogadására törekednie kell mindenkinek. Lelkiismeretét mindenkinek helyesen kell alakítania, és ebben komolyan fel kell használni az enciklika tanítását is. De, mint az angol püspökök is hangsúlyozták (Kathpress, 1968. szeptember 25.), „sem az enciklika, sem más egyházi dokumentum nem veheti el azt a jogunkat és kötelességünket, hogy lelkiismeretünket kövessük”.

És ami mindennél fontosabb, amiért a párbeszéd minden felelős résztvevője síkraszáll, azt a nyugatnémet püspöki kar 1968-as nyilatkozata így foglalta össze: „Minden házasember feladata, akár van problémája a születésszabályozás körül, akár nincs, hogy a házasságot, mint keresztény üdvösségre vezető állapot élje. Itt nemcsak az egyes aktusok helyes rendjéről van szó, hanem arról a feladatról, hogy magukról mindig jobban elfeledkezve, magukat a másíknak mindig jobban át tudják adni. Így teljesítik Krisztus törvényét és ezáltal a keresztény élet legbensőbb törvényét. Ez a tökéletes önátadás — mely az „érvényes” házasságkötéssel nem befejeződik, hanem kezdődik és a házaselet minden hétköznapján új feladatként jelentkezik — magában foglalja Krisztus keresztségét.”

SZILÁGYI VILMOS

A házasság harmóniája — és a pszichológia*

„Habent sua fata libelli” — a könyveknek is megvan a maguk sorsa, mondja a latin közmondás. Mennyivel inkább áll ez a házasságra! Hisz a házasság maga az élet: keletkezik, fejlődik és elmúlik. Alakulása, életútja: a házastársak életútjának része, sorsuk egyik fő meghatározója. Ahányféle ember, annyiféle házasság. Mindegyikben van valami egyszeri, egyéni, megismételhetetlen. Vannak „koraszülött” házasságok és vannak későmérők, életerősek és „gyermekbetegségekben” szenvedők, lassan kivirágzók és hamar elhervadók.

Miért van az, hogy az egyik embernek sikerül a házassága, a másik meg akármit csinál, és hiába próbálkozik többször is, mindig elrontja valahogy? Miért van, hogy kezdetben olyan simán megy minden, a házastársak tele vannak reményekkel, bizakodással, aztán lassanként vagy hirtelen sötét felhők vonulnak a házasság égére? S ellenkezőleg: miért van, hogy amikor az ember már remélni sem meri, egyszer csak mintha kisütne a Nap?

A legtöbb ember nem tud szabadulni a végzettség vagy eleve elrendeltség érzésétől, annyira nem ismeri az események mélyén ható erőket, saját sorsának mozgatóit. De még ha ismeri — vagy legalábbis azt hiszi, hogy ismeri — a

*Részlet a szerzőnek (Dr. Buda Bélával közösen írt) „A partnerkapcsolatok pszichológiája” c. rövidesen megjelenő könyvéből.

mozgató erőket, akkor is tehetetlennek érzi magát velük szemben. A jelenség egyik legszebb megfogalmazását Goethe „Charlotte von Steinhez” írott versében találjuk:

*Miért adtad, végzet, azt az érzést,
mely a furcsa forgatagon át
kémlelően egymás szemébe néz és
tudja kettőnk igaz viszonyát?
Ó hiszen oly sokezernyi tompa
ember alig ismeri szívét,
céltalan lebeg s a fájdalomba
váratlanul taszítja a lét;*

*ujjong, ha az égre új sugárnak,
gyors örömmek hajnalpírja tör.
Csak nekünk, szerelmes, árva párnak
tiltott az a kölcsönös gyönyör:
szeretni, de egymást meg nem értve,
látni egymást vágyaink szerint,
mennni mindig álmok közt veszélybe,
hol az álmok üdvössége int.*

Mint sok más művében, Goethe itt is zseniális gondolatokat villant fel a szerelemről, a látszat és a lényeg viszonyáról a partnerkapcsolatokban. A pszichológia tudománya azonban csak századunk első évtizedeiben érkezett el a fejlődésnek arra a fokára, hogy egyáltalán megkísérelje a partnerkapcsolatok törvényszerűségeinek felderítését. Az első ilyen próbálkozások természetesen kezdetlegesek; részben a mechanikus materializmus, a pozitivisták természettudomány, részben a különböző idealista filozófiák (pl. Schopenhauer) hatását mutatják. Ez jellemzi a pszichoanalízis első nagy képviselőinek, Freudnak és Jungnak a partnerkapcsolatok alakulásával foglalkozó elképzeléseit is.

Freud szerint az ember sorsának alakulását „tudatalatti”, ösztönös, végső soron biológiai tényezők határozzák meg. A civilizált embernél azonban ezek a tényezők nem érvényesülhetnek akadálytalanul, sokszor kerülő útra kényszerülnek. Minden azon múlik, hogy az ösztönenergia, a libido milyen ellenállásra talál kielégülési törekvése során. Ezzel kapcsolatban Freud négyféle „ösztönorsót” különböztet meg: 1. Az ellentétbe átcsapást (pl. aktivitásból passzivitásba, szerelemből gyűlöletbe stb.), 2. az önmaga ellen fordulást (pl. mazochizmus), 3. az elfojtást, amely neurozishoz vezet és 4. a szublimálást, vagyis a libido eltérítését, más, nem szexuális tevékenységben való felhasználását. Bár Freud itt ösztönorsóról beszél, valójában mind a négy lehetőség a tudat, az én fontos szerepére utal, hiszen ez állít akadályokat az ösztönök útjába, mintegy igyekszik elhárítani az ösztönök támadását. Az én „elhárító funkciójának” gondolata értékesnek és maradandónak bizonyult; Freud leánya, Anna Freud kidolgozta a különböző „elhárító mechanizmusok” elméletét, amelyet ma már széleskörűen alkalmaznak a pszichológiában és a pszichiátriában.

Az elhárításnak három fő irányát írták le: az indulattalanítást, az elfelejtést és az átalakítást. Mindegyik többféle módon, alacsonyabb és magasabb szinten nyilvánulhat meg. Kezdetleges elhárító mechanizmus a regresszió (a magatartás visszaillesése egy alacsonyabb, fejletlenebb szintre) és a „meg nem történtté tevés” (mikor egy bűnösnek érzett cselekvést próbál az egyén egy másik cselekvéssel „vissza-csinálni”, érvényteleníteni). Hasonló, de nem azonos ez utóbbival a reakció-képződés, amikor az egyén éppen a fordítottját csinálja annak, amit szeretne (ezt túlkompenzálásnak is nevezik).

C. Kirkpatrick (1963) az elhárító mechanizmusokat az alábbiak szerint kategorizálja:

I. Kikerülési reakciók: inhibíció (tilalom) — elfojtás — hasadás (a motívumok szeparáltsága)

II. Pótcselekvések: álmodozás — kompenzáció (ellensúlyozás, kárpótlás) — identifikáció (azonosulás) — indulatátvitel

III. Védelmi reakciók: racionalizálás (kimagyarázás, öngazolás) — túlkompenzálás — degradálás (a „savanyú a szőlő” elv) — projekció.

Mindezek az elhárító mechanizmusok a házastársi kapcsolatokban is nagy szerepet játszhatnak, ezért ismeretük tulajdonképpen elengedhetetlen feltétele a házassági problémák pszichológiai megközelítésének. De ugyanilyen fontosak ebből a szempontból az ún. *konfliktusfeldolgozó mechanizmusok* is: a *játék* (amely épp ezért alkalmas a „házasságterápia” céljára), az *álom* (amelynek elemzése jó eszköze lehet a pszichológiai „házasságdiagnosztikának”) és az *elaboráció* (feszültségfeldolgozás) különböző formái, köztük az említett szublimálás, amely az indulatokat szociálisan pozitív, tartós készségekké alakítja.

Freud egyik legértékesebb gondolata a házasságpszichológia szempontjából a kora gyermekkori élmények jelentőségének felismerése. Különösen az ún. Ödipusz-

komplexus és a vele kapcsolatos „kasztrációs félelem” megoldása befolyásolja szerinte a későbbi szexuális magatartást, illetve „tárgyválasztást” (Objektwahl). Bár Freudnak ezekben a fejtegetéseiben sok a túlzás és a megalapozatlan általánosítás, annyi kétségtelen, hogy az általa megfigyelt jelenségek ma is előfordulhatnak és a pszichés fejlődés szempontjából fontosak lehetnek. A szülőkhöz, különösen az anyához való érzelmi kötődés, az azonos nemű szülőfél riválisnak vagy példaképnek tekintése, az ellentétes nemű szülőről alkotott kép szerepe a partnerideál kialakulásában — mindezek olyan pszichológiai tények, amelyeknek mai ismereteink szerint is nagy szerepe lehet a párválasztásban.

A kora gyermekkori, családi élmények választásmeghatározó, viselkedés befolyásoló szerepe mellett Freud másik nagy felismerése a tudattalan lelki élmények jelentőségére vonatkozott. A későbbi kutatások ugyan ezeket a megállapításait is módosították, továbbfejlesztették, mégis, ma már pszichológiai alapigazságnak számít, hogy lelki működésünk elég jelentős része tudattalanul megy végbe, vagyis gyakran nem ismerjük fel bizonyos lelki tartalmak igaz jelentőségét, összefüggéseit. Ez a tény éppen az interperszonális (emberek közötti) kapcsolatok, különösen pedig a partnerkapcsolatok terén számos zavar és konfliktus forrása. A „végzetszerűség” érzése, amelyre beyezetóként utaltunk, többnyire a tudattalan lelki működések következménye. A házasságpszichológus lépten-nyomon tapasztalja, mennyire nem ismerik a házastársak saját problémáik valódi természetét, kiváltó okait, magatartásuk mozgatóit.

A mélylélektan másik klasszikusa, C. G. Jung svájci pszichiáter „A házasság mint lélektani vonatkozás” (1927) című tanulmányában abból indul ki, hogy a tudatosság fokozatosan alakul ki a nem tudatos lelki élet mélységeiből, s a házasságképes korba lépő fiatalokban még széles területei vannak a tudattalan lelki életnek. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a fiatal csak hiányosan ismeri önmagát, s még inkább a partnerét; mindkettőjüket olyan motívumok vezérik, amelyekkel nincsenek tisztában. Minél nagyobb a nem-tudatos terjedelme, annál kevésbé van szó a házasodásnál szabad választásról. Ez a „sors-kényszer” jelentkezik a szerelemhez kapcsolódó végzetszerűség érzésében is.

A nem-tudatos motívumok Jung szerint személyes vagy személytelen természetűek lehetnek. Az előbbieket például a szülői befolyásból erednek. Ebben a tekintetben a fiatal férfinek az anyához, a lánynak pedig az apához való viszonya irányadó. Elsősorban a szülőkhöz való kötöttség foka befolyásolja nem-tudatosan a párválasztást, amennyiben előmozdítja vagy megnehezíti azt. Így például a szülő iránti pozitív érzelmi viszony előmozdítja olyan partner választását, aki hasonlít az illető szülőhöz — és viszont. Érdekes Jungnak az a megfigyelése, hogy a gyermekek gyakran olyan életirányba kényszerítődnek, amelyik a szülők életében nem teljesültet kompenzálja. Vitathatóbb viszont az a tétel, miszerint a többé-kevésbé tisztán ösztönszerű választás a fajfenntartás szempontjából kétségtelenül a legjobb. Lélektani szempontból azonban nem mindig szerencsés, amennyiben a tisztán ösztönös és az egyénileg differenciált személyiség között gyakran óriási az eltérés.

Jung azt mondja, hogy a párválasztást rendszerint nem-tudatos, ösztönszerű motívumok irányítják. A nem-tudatos jelleg együtt jár a meg-nem-különböztetettséggel, a nem-tudatos azonossággal. Ennek gyakorlati következménye az, hogy a partnerek hasonló lelki berendezkedést tételeznek fel egymásról. A normális szexualitás, mint közös és látszólag azonos irányú élmény, megerősíti az egység és azonososság érzését. Ez azonban nem igazi azonosság. Lélektani szempontból a partnerek egyéniségének kapcsolódásáról csak akkor beszélhetünk, ha a nem-tudatos motívációk természete ismertté válik, és a kezdeti látszat-azonosság nagymértékben megszűnik. A házasság ritkán vagy úgyszólván sohasem fejlődik simán és válságok nélkül, mint két egyéniség tudatos kapcsolata. Az átalakulás általában az élet második felének beálltával kezdődik. Az ember ilyenkor kezdi először komolyabban felmérni addigi életét, mérleget készít arról, amit elért, kutatja kudarcai okát. Az önmagával való diszharmonia elégedetlenséget szül, és mivel az ember nincs egészen tisztában saját állapotával, ezért az okokat rendszerint házastársára vetíti (projekció).

Ebből konfliktusok és viták keletkeznek, amelyek meghozhatják a kibontakozást. A kritikus pillanatban jelentkező tipikus nehézséget főleg két tényező idézi elő: egyrészt a fejlődési tempó eltérései, másrészt a személyiség terjedelme, gazdagsága.

Ez utóbbi némi magyarázatot igényel. Jung igen fontosnak tartja a házastársi harmónia szempontjából a partnerek személyiségének terjedelmét, amelyből az ún. *tartalmazott és tartalmazó* problémája adódik. Arról van szó, hogy az egyszerűbb személyiség a bonyolultabban, gazdagabban, kiterjedtebben mintegy felolvad, nem lát túl rajta. Az egyszerű természet úgy hat a bonyolultabbra mint a túl kicsi szoba, amelyben nincs elég helye. A bonyolult természet viszont az egyszerűbbnek túl sok és túl tágas helyiséggel szolgál, úgyhogy sohasem tudja igazán, tulajdonképpen melyikbe is tartozik.

Jung az elsők között ismerte fel a projekció (a belső, lelki tartalmak kivetítése) szerepét a házasságban. Érdekes elméletet épített erre a felismerésre. Szerinte a házasságnak az élet első felére jellemző harmóniája (ha ugyan ilyen alkalmazkodás egyáltalán létrejött) lényegében bizonyos tipikus képek projekcióin alapul. Ugyanis minden férfi kezdettől fogva magában hordja egy nő képét, amit Jung „anima”-nak nevez; míg a nők természetesen egy férfi képét („animus”) hordják magukban. Ezek ún. ösképek, archetipusok. A házasságban mindig a tartalmazott az, aki ezt a képet a tartalmazóra vetíti, míg az utóbbinak csak részben sikerül saját archetipusát házastársára vetítenie. Ez esetben aztán ez a nagyon megragadó kép mintegy az üres térben függ és szinte arra vár, hogy egy reális ember magára öltse. Mármost vannak női típusok, melyeket a természet szinte arra teremtett, hogy anima-vetületeket fölvegyenek. Ezek az ún. „szfinx-jellemek”. Ha a férfi ilyenrel találkozik, saját animáját véli felismerni és szerelmes lesz annak hordozójába.

Bár ez a kissé romantikus elképzelés korántsem felel meg a szigorú tudományosság kritériumainak, valami igazságmagva kétségkívül van, amennyiben a partnerideál szerepét próbálja megfogalmazni. Ez a partnerideál persze nem archetipikus, veleszületett öskép, ahogyan Jung képzei, hanem az egyéni pszichoszexuális fejlődés során alakul ki. A lényeg a partnerideál projekciója, amelyet a házastársi együttélés, önismeret és élettapasztalat fokozatosan megingat, elbizonytalanít, ami belső konfliktusokkal jár. Jung szerint aránylag kevesen kerülnek mélyebb konfliktusba önmagukkal. Ahol sok a külső ínség, ott a konfliktus energia hiányában nem érhet el drámai feszültséget. De a szociális biztonsággal arányosan emelkedik a lélektani bizonytalanság; eleinte tudattalanul, és ilyenkor neurózisokat okoz, majd tudatosan, amikor veszekedéseket, válásokat és egyéb „házassági eltévelyedéseket” vált ki. Még magasabb fokon új pszichés fejlődési lehetőségeket ismerhetünk fel, amelyek magasabb rendű harmóniát ígérnek.

E nagyon vázlatosan ismertetett tanulmánytól eltekintve Jung alig foglalkozott házasságpszichológiai kérdésekkel. Egyik követője, P. Plattner azonban külön könyvecskét szentelt a témának (1961), s ebben igyekezett továbbfejleszteni Jung gondolatait. Új mozzanat nála, hogy a tipológiára alapozta elgondolásait, továbbá bevonja a magyarázatba az ún. kiegészülési elméletet is. Eszerint mindenkiben erős és ellenállhatatlan vágy él a kiegészülés után. E velünk született kiegészülés-szükséglet folytán az *extravertált* (kifelé forduló) típus ember éppen az *introvertált* (befelé forduló) másfajta és őt kiegészítő lényét keresi — és viszont. Minél kifejezettebben tartozik valaki az egyik típushoz, annál biztosabb, hogy a másik típust választja partnernek. De a párválasztásban és házasságban nemcsak e két alaptípusnak van nagy szerepe, hanem a négy funkciós típusnak is, amelyeket szintén Jung írt le. Ezek abban különböznek, hogy a világot más-más eszközzel (funkcióval) próbálják megismerni, illetve arra reagálni. A *gondolkodó* típus aszerint ítéli meg a dolgokat, hogy helyesek vagy tévesek. Kiegészítő ellentétpárja az *érző* típus, akinek a jó vagy rossz, illetve a rokonszenves vagy ellenszenves a mércéje. Ezek vannak az ún. racionális tengelyen. A másik típuspár az *érzékelő* és az *intuitív*. Utóbbi főleg belső, míg az előző külső szemlélettel ragadja meg a világot. Ezek vannak az ún. irracionális tengelyen. A funkciós típusok az alaptípusokkal különböző kombinációkat alkothatnak; így például az extravertált gondolkodó-típusnak az introvertált érzőtípus az ellentéte stb. Ennek alapján, ha megállapítjuk valakiről, hogy melyik típusba tartozik, akkor már azt is tudjuk, milyen típusú partner tudná őt legjobban kiegészíteni. Az ellentétes típusokba tartozás azonban még nem jelenti feltétlenül azt, hogy a partnerek meg is érik egymást.

Az elmélet szerint az ifjúkorban még egyik funkció sincs túlsúlyban. Később fokozatosan előtérbe kerül egy fő funkció, amely ellenfunkcióját a tudattalanba szorítja. A partnerkapcsolat *első szakaszában* a két tudatos fő funkció kiegészíti egymást, és fejletlen, nem-tudatos funkcióik is kiegészítő viszonyban állnak. Rövidesen azonban megszűnik a harmonikus kiegészülésnek és teljes azonosulás-

nak ez a szakasza, amelyben az egyik a másik helyett gondolkozik vagy érez stb. Feszültségek keletkeznek. Az érző típus fejletlen gondolkodása nem egyezik a gondolkodó típus fejlettebb gondolkodásával, s hasonló a helyzet az érzelmek viszonylatában. E *második szakasz* kimenetele attól függ, miben látják a házasság lényegét. Ha csupa boldogságot várnak, akkor válás, házasságon kívüli kapcsolatok vagy mártíromság a sorsuk. Ha megértik a krízisek értelmét, akkor megkezdődik az az átalakulás, amelyet Jung az egyéni fejlődés vonatkozásában „életfordulatnak” (Lebenswende) nevez. Nagyra értékelt tulajdonságaink relativitásának felismerése elősegíti a partner értékeinek megbecsülését. S abban a mértékben, ahogyan a partnert valóban megértjük, jobban méltányoljuk saját, eddig elfojtott tulajdonságainkat is, és az eddig fejletlen funkciókat fokozatosan tudatosíthatjuk és fejleszthetjük.

A házasság *harmadik szakasza* a kölcsönös megbecsülés és közös fejlődés szakasza, amely megfelel az egyéni fejlődésben az ún. egyéniesülésnek, egyéniséggé válásnak (Individuation). A szerelmes, de tudatlan én—én kapcsolat a tudatos, de tárgyilagos én—az viszony stádiumán keresztül igazi közösséggé, tudatos és szeretetteljes én—te kapcsolattá válik.

Ezt az igazi közösséggé válást, mint a házasság nagy feladatát egyébként már A. Adler, a mélylélektan harmadik nagy klasszikusa is hangsúlyozta „A házasság mint közösségi feladat” (1927) című tanulmányában. Az individuálszichológia megalapítója szerint a közösséggé váláshoz („Wir-bildung”) a házastársaknak le kell győzniük a személyes felülkerekedésre való törekvést, ami egy mélyenjáró és többnyire föl nem ismert alsóbbrendűségi érzésből ered. A testi és értelmi érettség mellett fontos az érzelmi-lelki érettség; a lelkiileg éretleneknek a házasságban meg kell bukniuk, mert a közösségre vonatkozó lelki szervek hiányoznak náluk. Márpedig a házasság mint feladat, a társadalom, a foglalkozás és az erotika követelményeihez való alkalmazkodásban áll.

A mélylélektan egyik sajátos, mai irányzata a Svájcban élő magyar Szondi Lípót „sorsanalízise”, amely a párválasztást és a házasság alakulását látszólag egzakt, természettudományos alapon, genetikailag próbálja magyarázni. Eszerint a szerelmi partner választását azok a latens, recesszív gének irányítják, amelyek mindkét partner öröklési anyagában hasonló formában megtalálhatók. Szondi azt állítja, hogy száz és száz házasság elemzése alapján megállapította a párválasztás „genotropikus partnerszabályát”. A genotropizmus a hasonló, latens, recesszív gének hordozóinak sorsmeghatározó, kölcsönös vonzódása a szerelem, barátság és hivatás terén. A párválasztásban tehát a nem-tudatos „kényszer-sors” érvényesül, kivéve, ha az én a szellem révén képes hatálytalanítani a kényszerű sorsmeghatározó tényezőket. Az én-nek egy különleges érettségi foka úgy hat az egyéni sorsban, mint az ellentéték áthidalója, mint valami „pontifex oppositorum”. A sors tehát végeredményben az átöröklött és a szabadon választható létehetőségek összessége. Ha az ember rendelkezik azzal a képességével, hogy sorslehetőségeit tudatosítsa, úgy szabadon választhat. Erre azonban kevesen képesek.

Mint látjuk, elég sok a hasonlóság Szondi elgondolásai és a Jung-féle koncepció között, és mindkettő tartalmaz részgazságokat. (Részletes bírálatuk itt nem lehet feladatunk.)

Nehéz lenne összefoglalni, hogy a mélylélektan említett, hagyományosabb irányzatai mivel járultak hozzá leginkább a házasság-pszichológia fejlődéséhez. Bizonyos alapfogalmakon és szemléleti alapvetésen kívül mindenestre értékes adalékokat nyújtottak például a házasság életciklusainak, alakulásának megértéséhez. Az utóbbi évtizedekben érdekes folyamat figyelhető meg: a pszichoanalízis új utakat keres, új szempontokkal gazdagodik és egyre inkább integrálódik más irányzatokkal, amelyek az empirikus kutatást részesítik előnyben. Ez az integrálódás a házasság problémáinak kutatására is megtermékenyítőleg hatott.

A napjainkban kibontakozó házasságkutatás elsősorban a szociálpszichológiának és rokontudományainak eredményeire támaszkodik. Ez érthető, hiszen a házastársi kapcsolat az emberek közötti kapcsolatoknak egyik fő típusa, amelyre az emberi (interperszonális) kapcsolatok általános törvényszerűségei érvényesek. Az ilyen törvényszerűségek föltárásában ma már egész sor tudományág vesz részt. Ezek részben a pszichológiához, részben a szociológiához tartoznak, illetve kapcsolódnak, de van köztük olyan is, amely mindkettőtől független: a kibernetika, a legkülönbözőbb (élő vagy fizikai) rendszerek irányításának tudománya. A legutóbbi években lefolytatott kísérletek — például a magyar *Hajnal* Albert kibernetikai családmmodellje — azt mutatják, hogy a kibernetika általános elvei és

módszerei jól alkalmazhatók a házasságkutatásban is. A házasságot szüntelen egyensúlyi állapotra törekvő, nyitott rendszerként foghatjuk fel, amelyben óriási szerepe van a „visszacsatolásoknak” (az ún. *feed-back*-nek).

Hasonlóképpen jelentősek témánk szempontjából az olyan diszciplínák, mint a szexualpszichológia és szexualszociológia, a szociálpszichiátria, a szociometria, a kommunikációelmélet stb. A szexualpszichológia és -szociológia azért jelentős a házasságkutatás szempontjából, mert vizsgálódási körébe tartozik többek között a partnerkapcsolatok pszichés és szociális dinamizmusának, törvényszerűségeinek és zavarainak tanulmányozása. A szociálpszichiátria a társas kapcsolatok különféle eltorzulásait vizsgálja, s egyik fő feladatának éppen a házassági zavarok diagnózisát és terápiáját tartja. A szociometria a személyes vonzalom alapján történő választásokat tanulmányozza, így különösen a párválasztás vizsgálatához nyújt értékes adalékokat, de bizonyos módosításokkal házasságdiagnosztikai célokra is felhasználható. A kommunikációelmélet megalapozza a házastársak közötti kommunikáció vizsgálatát, ami alapvető jelentőségű a házasságkutatás szempontjából.

A szociálpszichológiának vannak bizonyos alapfogalmai, amelyek a házasságkutatás számára is nélkülözhetetlenek. Ilyenek például az interakció, az attitűd, a státus és szerep fogalmai. Az *interakció* (vagy tranzakció) a társas viszony alapegysége, két vagy több személy egymásra hatása vagy együttes cselekvése. Interakció például a házastársak beszélgetése a napi problémákról, de interakció a nemi aktus is. Az interakciókat legnagyobbreszt a kapcsolatra vonatkozó *elvárások* és *attitűdök* vezérlik. Az attitűd fogalmát nehéz pontosan meghatározni. Az egyéni viselkedés bizonyos állandóbb jellemzőit, szabályszerűségeit jelöli, amelyeknek érzelmi (affektív), megismerési (kognitív) és cselekvési összetevőjük van. Rokonfogalmi a készség, hajlam, beállítottság, irányultság. *Secord* és *Backman* (1972) szerint tágabb értelemben az egyén teljes személyiség-struktúráját és ennél fogva viselkedését is felfoghatjuk úgy, hogy számos, összefüggő attitűdöt tartalmazó centrális értékrendszer körül szerveződik meg. A házasság szempontjából legfontosabbak a partnerek egymás iránti, a nemi étellel és gyermeknemzéssel kapcsolatos, valamint magával a házassággal kapcsolatos attitűdjei.

Az interakciók zavartalanságának feltétele, hogy a benne résztvevő partnereknek összehangolt vagy legalább hasonló elképzeléseik legyenek a követendő viselkedésről. A közös elvárások kialakulását az teszi lehetővé, hogy az interakció résztvevői rendszerint az adott situációra érvényes szociális normáknak, szabályoknak megfelelően viselkednek, amelyeket eddigi tapasztalataik, neveletésük során sajátítottak el. Az interakciós partnerek valamilyen helyet foglalnak el a társas kapcsolatok rendszerében; ezt fejezi ki a *státus* (vagy pozíció) fogalma. Ha egy férfi és egy nő házasságot köt egymással, házastársi státusba kerülnek, viselkedésüket a férj, illetve a feleség pozíciójára vonatkozó szociális normák fogják irányítani. A valamely státusra érvényes viselkedési normák, elvárások összességét *szociális szerepnek* nevezzük. A férj és feleség szereppartnernek; egymással szembeni viselkedésük szerepviselkedés. Mindkettőn feltételezik egymásról, hogy szerepelvárásai az övével azonosak, s megzavarja őket, ha a partner nem tartja be a normákat az elvárás szerint. Igen fontos tehát a tisztázottság és egyetértés a szerepelvárások terén. A szerepelvárásokkal kapcsolatos nézeteltérésekre példa a feleség szerepével kapcsolatos egyetértés hiánya: a férj esetleg úgy véli, hogy ifjú felesége ne járjon dolgozni vagy ne tanuljon tovább, hanem feladatának inkább a háztartást vagy a gyermeknevelést tartsa. Ha az asszony ezt nem tudja elfogadni, szerepfeszültség vagy szerepkonfliktus jön létre, amely alkalmazkodási zavarkat okoz a házastársi interakciókban.

Bármilyen nyilvánvaló azonban a közösen kialakított és elfogadott normák jelentősége a harmonikus házastársi szerepviselkedés szempontjából, mégis keveset ér ez a felismerés, ha nem tudjuk, hogyan alakítható ki és tartható fenn a szerepelvárások hasonlósága. Ez már sokkal nehezebben megközelíthető, bonyolult probléma. A *szerepelvárások* ugyanis *nem mindig tudatosak*, és minthogy attitűdökön alapulnak, nemcsak értelmi, hanem érzelmi összetevőik is vannak, sőt valószínűleg ez utóbbiak az elsődlegesebbek, a fontosabbak. A szerepelvárások tehát szorosan összefüggnek a partnerek közötti érzelmi viszonytal, a kölcsönös vonzódás és rokonszenv mértékével.

SZŰZ MÁRIA UTOLSÓ NAPJAI ÉS SÍRJA

Az utóbbi húsz év történelmi, biblikus és archeológiai kutatásai alapján s a zsidó-keresztények életének, tanainak és szimbolikájának megismerése nyomán sok szentföldi és biblikus kérdést látunk más megvilágításban. Vonatkozik ez Szűz Mária utolsó idejére is.

(FOLYTONOS A JERUZSÁLEMI HAGYOMÁNY) Talán már Kr. u. 30-ban a sánta koldus meggyógyítását követően megint „sokan hívők lettek, úgyhogy a férfi hívők száma mintegy ötezerre szaporodott”, és az apostolok működése folytán „férfiak és nők egyre nagyobb számmal csatlakoztak az Úrhoz” (ApCsel 4,4,5,15). Eként az őskeresztény jeruzsálemi közösség gyorsan megnövekedett és fenntartotta a szent helyekre vonatkozó hagyományokat.

Első püspökük, ifjabb Szent Jakab apostol, az Úr Jézus unokatestvére. Ő Kr. u. 62-ben szenvedett vértanúhalált. Théboutisszal szemben utódjául *Simeont* (+ vt 107) választották püspökké, aki szintén Krisztus unokatestvére. Mikor 66-ban kitor. az első zsidó lázadás, ő isteni Mestere figyelmeztetése szerint zsidó-keresztény híveivel együtt azonnal elhagyja Jeruzsálemet és a Jordánon túli *Pella* városba menekül. Ez Dekapoliszban feködt. Innen 73-ban tért vissza Jeruzsálembe hívei legnagyobb részével.

A rómaiak az elpusztított Jeruzsálemből minden zsidót kitiltottak. A *Simeon*-nal visszaköltözők zsidó-keresztények azonban megengedik, hogy ott letelepedjenek. Ők ugyanis, mint az Úr Jézus hívei már *nem várták a Messiást!*... *Simeon* püspök jól ismerte az Úr Jézus és a Szűz Mária életével megszentelt helyeket. Püspöki székhelye továbbra is a *Cénákulum*, vagyis az Utolsó Vacsora terme maradt. Mennyire ártott az ostrom a Cénákulumnak és a vele kapcsolatos épületeknek, azt igen bajos megállapítani.

J. Pinkerfield zsidó tudósnek 1951-ben végzett kutatásai szerint a II. és III. században a Cénákulum felső része, vagyis az Utolsó Vacsora terme alatt 10,50 m hosszú és 5,80 m széles zsinagóga volt. Ezt a kimondottan keresztény jellegű graffitok, karcolatok alapján Bagatti Bellarmin Ofm archeológus zsidó-keresztény zsinagógának tartja. Erről írja 216—218 között a híres Origenész: „Fölmegyünk a ház felső részébe — (vagyis a felső terembe) —, hogy Jézustól megkapjuk az áldás kenyerét”. (Origenész: *Coment. super Mtth.* Pg 13, 1736—1737.) Tehát a felső teremben miséztek és áldoztak; az alsó a zsinagóga.

Itt, a Cénákulumban székeltek Jeruzsálem püspökei 335 szeptemberéig, amikor III. Maximusz püspök ünnepélyesen fölszentelte a Szentsír-bazilikát és abba helyezte át székhelyét. Akkor már a Cénákulumban székelő zsidó-keresztény közösség és a hellén keresztény közösség közt teljes szakadásra került sor. 348-ban Jeruzsálemi Szent Cirill püspök beszédét a Szentsír-bazilikában tartja, mert a Cénákulum a szakadár zsidó-keresztények kezében van (PG 33,923-4.).

Eusebius cézárei püspök (+338/9) a cézárei és a jeruzsálemi levéltár alapján összeállította a jeruzsálemi püspökök névsorát III. Maximusz püspökig. Íme: ifjabb Szent Jakab, Szent Simeon, I. Jusztus, I. Zakkeus, I. Tóbiás, Benjamin, I. János, Mátyás, Fülöp, Szeneka, II. Jusztus, Lévi, Efrém, József és Júdás, az utolsó, 15. zsidó-keresztény püspök (+ vt 135). Római hatásra 135-től hellén keresztény püspökök: Márk, Kasszián, Publius, I. Maximus, I. Julián, Szimmachus, Gaiusz, II. Julián, Capiton, II. Maximusz, Antonin, Válenz, Dolichián, Nárcisz, Sándor (+ vt 251), Mazabán, Hymenaeus, Zabdasz, Hermon, Szent Makár püspök, aki 326-ban jelen van a niceai zsinaton, III. Maximusz (331—349), jeruzsálemi Szent Cirill (349—386) és II. János püspök (387—417), aki 390 körül a Szent Sion bazilikát építette. Vagyis az V. század elejéig biztosítják a jeruzsálemi hagyomány folytonosságát. (Eusebius: HE III. 26,6. IV, 5—6. V, 12. VII. 19. — Vö. P. B. Bagatti, *Ofm: L'Eglise de la Circoncision, Jérusalem, 1965, pp. 4—9.* — P. B. Bagatti, *Ofm: L'Eglise de la Gentilité, Jérusalem, 1968. pp. 9-15.*)

Szent Pál apostol 58-ban az efezusi Trofimusszal, Lukáccsal és még néhány hellén keresztényvel érkezett Jeruzsálembe. Régi ciprusi tanítványánál, a hellén keresztény Mnázonnál szállt meg (ApCsel 21,15-16). Mikor Antiochiai Szent Ignác püspök (+ 117 után) Jeruzsálemben járt, aránylag kevés hellén kereszténnyel

találkozott. Mivel azonban 70 után Jeruzsálemben zsidók nem lakhattak, oda pogányok települtek be. Közülük egyre többen fogadták el a kereszténységet. Erről a rómaiak is tudhattak, mert amikor Hadrián császár 135-ben Júdást, az utolsó zsidó-keresztény püspököt lefejeztette, utódja római kívánságra a hellén keresztény *Mark* lett az *Aelia Capitolina* püspöke.

A második zsidó fölkelés idején a keresztények nem hagyták el Jeruzsálemet (132—135). Minthogy azonban Akiba rabbi Ben Kosebát Messiásnak fogadta el, neki a BAR KOCHBA (a Csillag Fia, IV. Móz 24,17) megtisztelő nevet adta. A keresztények bar Kochbát nem tekinthették Messiásnak, és felkeléséhez se csatlakoztak. Emiatt üldözték őket, és sokan vértanúságot szenvedtek.

Hadrián császár tudta, hogy a keresztények már 135 előtt pontosan ismerték az Úr Jézus és Szűz Mária életével megszentelt helyeket, és azokat őszintén tisztelték is. Hogy ezektől elriassa őket, pogány szentélyekké változtatta át Betlehemben Jézus születési barlangját, Jeruzsálemben sírját és a Golgotát, az Olajfák hegyén a Miatyánk barlangját, a Betesda-tavat, Mambre szentélyét stb. Mivel Názáret nagyon távol feküdt, vele nem törődött.

A Cénákulumot meghagyta a keresztények kezében, mert ott már hellén keresztény püspök székelte. Úgy látszik, azt nem is tartotta fontosnak. A zsidó-keresztények a harc elültével eltakarították a romokat Szűz Mária jozafát-völgyi sírjáról és föléje föltűnés nélküli, szegényes oratóriumot emeltek. Ez maradt meg az V. század elejéig. Juvenál püspök (422—458) idejében jutott a hellén keresztények kezébe. Ők építették föléje a szép templomot. Szűz Mária halálának helyét a Cénákulum melletti épületben tisztelték.

Azt se feledjük, hogy Bagatti ferences professzor összeállítása szerint Judeában, Szamariában, Galileában és a Jordánon túl 41 zsidó-keresztény közösség élt. A megváltás főbb szentelyeinek közelében mindenütt ott találjuk őket. Ezért a IV—V. századig ők őrizték meg a szent helyekre vonatkozó apostoli hagyományokat. Megemlíthetők: Jeruzsálem-Betánia, Betlehem, Jerikó, Szapszasz (ahol Keresztelő János lakott, míg a Jordánnál keresztelt), Szichem, Tábor, Názáret, Tibériás, Kafarnaum, Cézárea, Jaffa, Hebron, Pella, Nébó stb. zsidó-keresztény közösségei.

Azt se tévesszük szemünk elől, hogy *Názáretben Judás-Tádé* apostol, az Úr Jézus unokatestvére a püspök, majd pedig az ő leszármazottai. A Názárettől északra fekvő *Kaukábban* is Krisztus rokonai a püspökök. A haldokló Krisztus a keresztán János apostolra, rokonára bízta Szűz Máriát, édesanyját. Ő családi vagyonát eladta és megvette a Cénákulumot meg a hozzá tartozó épületet. Ennek földszintjén lakott az Istenanya néhány szent asszonnyal, és itt viselte gondját Szent János apostol. Ezért csak Szűz Mária halála után (58—60 előtt nemigen) ment el Kis-Ázsiába. A szent helyeket tehát ugyancsak ismerhették püspökeik és a hívek, és azokat nemcsak szakadatlanul tisztelték és szerették, hanem örömmel mutatták meg a zárandóknak is.

A zárandokok imádkozva és tanulmányozva keresték föl a szent helyeket. Így Szent Jusztusz bölcsész és vértanú (+167), Meliton szardeszi püspök 166 előtt, a szír Achabeusz 205-ben (Jeruzsálemben szentelték püspökké); 212-ben Sándor kappadókiai püspök. Őt annyira megszerették a jeruzsálemi hívek, hogy kérésükre ott maradt és Narcisz püspök halála után, 222-ben utóda lett. Sándor püspök a keresztény iratokból könyvtárt rendezett be, és még Jézus rokonainak életében helyrajzi vizsgálatok alapján pontosan megállapította és hitelesen rögzítette a szent helyeket. Krisztus utolsó rokona férfi ágon *Konon* kertész, aki Pamfiliában 249-ben halt meg hitéért. Sándor püspöknek segített, aki 216—218 közt tanulmányozta a szent helyeket és a tengerparti Cézáreában vértanúhaláláig tanított (+253). Mélértán tartja a Kappadókiai Firmilián püspök Jeruzsálemet a katolikus hagyomány központjának (PL 3,1206-1207.).

Az is a palesztinai hagyomány hiteles voltára mutat, hogy az egyes szent helyeket legalább a II—III. században imaházakká alakították át, vagy föléjük keresztény zsinagógát emeltek istentiszteleteik számára. *Názáretben* az 1955 óta folytatott szakszerű ásatások kimutatták, hogy Szűz Mária és Szent József házával kapcsolatban keresztelő medence állott. Mindkét helyen a keresztény zsinagóga maradványai a II—III. századra vallanak.

1968 óta Corbo Virgil és Loffreda Szaniszló Ofm régészek ásatásaik folyamán *Kafarnaumban* napvilágra hozták *Szent Péter apostolnak* valószínűleg három szobás házát, ahol Jézus megszállt. Ezt a II. században imaházzá alakították a zsidó-

keresztények. Az adatok alapján a most ott ismert zsinagóga a IV. században épült, mellette a zsinagóga-iskola pedig az V. század elején. Imaházzá alakították át és ilyennek tisztelték még a IV. században is Kornélius római százados lakását a tengerparti Cézáréában, és a naimi özvegy otthomát. *Jaffában* imaház Simon tímár háza, ahol Szent Péter apostol nevezetes látomása volt, és az özvegy *Tabita* (Dorkász=gazella) háza, ahol őt Szent Péter apostol feltámasztotta (*ApCsel* 9,36-43; 10, 1-48). Ez ma a görög ortodoxoké, Simon háza pedig muzulmán mecset.

Nem meglepő Eusebius püspök állítása, hogy a III. században minden városban emeltek új templomokat, „amelyeket leromboltak az utolsó (303-ban kezdődő) üldözés folyamán”. Ő a saját szemével látta, hogy földdel egyenlővé tették a keresztény imaházakat, templomokat és bennük a szent könyveket elégették (*HE VIII. 1,5*). Ezért tűnt el sok följegyzés.

Palesztinában a IV. század elején már annyira virágzott a kereszténység, hogy a 325/6-ban tartott niceai zsinaton Palesztinát 18-19 püspök képviselte. Tibériász zsidó-keresztény püspöke nem jelent meg. Ekkora püspöki karról aligha tétélezhető fel, hogy ne ismerte és ne őrizte volna az Úr Jézus és Szűz Mária életével megszentelt helyeket.

Ifjabb Szent Jakabtól a vértanú Júdásig (+ 135) tizenöt zsidó-keresztény püspök és a hellén Márk püspöktől Szent Makárig (313—331), huszonegy hellén püspök székelt a Cénákulumban. Bajosan képzelhető el, hogy ne tudtak volna az Utolsó Vacsora termétől néhány méterre eső helyről, ahol Szűz Mária elszenderült és a Szűzanya jozafát-völgyi sírjáról, ahová minden évben elzarándokoltak. (P. D. Baldi, *Ofm: Guida di T. S. Gerusalemme*, 1973, pp. 87. 89. 104-5).

Mikor végre 387 körül a hellén keresztények kezébe került a Cénákulum és mellette Szűz Mária utolsó napjainak helye, *II. János* jeruzsálemi püspök 387—390 közt építette a Szent Sion bazilikát, a Hagia Siont. Ennek hossza 60 m, szélessége 40 m. Nyolcvan oszlop tartotta. Délkeleti részén állott az Utolsó Vacsora terme, északi részén pedig azt a helyet tisztelték, ahol a Szent Szűz elszenderült. Nagyon is tudtak a Szűzanya jozafát-völgyi sírjáról, de az csak az V. század elején jutott a hellén keresztények birtokába. (Baldi D.: *I Santuari Mar. di T. S. LIBER ANNUUS*, III. 1954/5. p. 255.)

(*A ZSIDÓ-KERESZTÉNYEK ÉS A HELLÉN KERESZTÉNYEK ELLENTÉTE*) Már Jeruzsálem pusztulása előtt (Kr. u. 70) a zsidó-keresztény ősegyház összejöveteleit a Cénákulum épületében tartotta. A „kenyértörés”, vagyis a szentmise és a szent áldozás az Utolsó Vacsora felső termében volt. Az alsó teremben, vagyis a zsidó-keresztény zsinagógában olvasták fel a szentírást, végezték a hitoktatásokat, a liturgikus imákat stb. Eljártak azonban még (70-ig) fennálló heródesi zsidó templomba is.

A zsidó-keresztények Krisztus tanítványainak vallják ugyan magukat, de magukra nézve kötelezőnek vélik a zsidó Törvény (Thóra) megtartását, a körülmetélést, az ételtilalmakat stb. Az újszövetségi kánonból csak ifjabb Szent Jakab és Szent Júdás levelei és a Jelenések Könyvét fogadják el. Evangéliumuk címe pedig: „A héberek szerinti evangélium”, amely 2200 sor, míg Szent Máté evangéliuma 2500 sor. A héberek evangéliuma több olyan dolgot tartalmaz, ami nincs meg Szent Máténál. Ők Szent Pál-ellenesek, mert az I. jeruzsálemi zsinat 48/9. évi döntése alapján ő is fölmenti a hellén keresztényeket a zsidó Törvény előírásai alól (*ApCsel* 15,5-35; *Gal* 2,1-21). Ezért leveleiket se fogadják el. Különben minden zsidó-keresztény szektának megvannak a maga könyvei. Kiemelik a szegénységet és a munkás életet.

A zsidó-keresztények mint körülmetéltek a zsidó habdalah alapelve szerint elszigetelődnek a pogányoktól. Ezt a szigorú elkülönülést még bizonyos hellénizáló zsidók se tartják indokoltnak. Velük szemben a hellén keresztények józanul fenn tartják egészséges kapcsolataikat ázsiai, egyiptomi és római testvéreikkel. Az is valószínű, hogy a Thórához ragaszkodó zsidó-keresztények fejei a hellén (körülmetelt) keresztényeket kizárták keresztény összejöveteleikből, az eucharisztikus lakomából vagy a liturgikus imákból. A zsidó-keresztények (általában *minim*) nem keresztényeknek nevezik önmagukat, hanem názáretieknek vagy nazarénusoknak. Elfogadják Jézus istenséget és megváltói halálát. Az *ebioniták* (szegények) azonban nem hiszik Krisztus isteni voltát, se megváltói halálát. A názáretieknek Názáretben, Kaukásban és Tibériásban sajátos leszármazási táblájuk van Szűz Máriáról és Jézus unokatestvéreiről. Ez igen eltér az evangéliumok leszármazási táblájától.

Köztük és a hellén keresztények között az ellentét főként a húsvét ünneplése körül éleződött ki. Ezt ök Szent János apostolra hivatkozva nisan 14-én ülték meg. A hellén keresztények vasárnap ünneplik az Úr Jézus feltámadását, a zsidó-keresztények és változataik nisan 14-én a húsvéti bárány feláldozásáról emlékeznek meg. Ők és Efezus köré csoportosuló ázsiai egyházak nisan 14-hez ragaszkodnak. Ez ügyben 160 körül Szent Polikárp szmirnai püspök járt a szír származású Anicét pápánál (154—165), de sikertelenül. Viktor pápa (189—199) a húsvét kérdésében erőlesen szeretett volna egységes magatartást elérni. Szent Ireneusz lyoni püspök azonban türelmes megoldást ajánlott. A húsvét kérdésében Viktor pápa kívánságára a tengerparti Cézareában 196-ban zsinatot tartottak. Ezen azonban a názáreti irányzat püspökei nem vettek részt, mert a jelek szerint javaslatukat nem vették figyelembe. Ez a zsinat kimondta, hogy a márciusi napjegyegyenlőséget követő újhoid utáni vasárnap legyen húsvét. E döntés ellen főként Jeruzsálemben tiltakoztak a nazarénusok. Mivel pedig az I. niceai zsinaton egyetlen zsidó-keresztény püspök se jelent meg (325-6), a zsinat egyhangúlag elrendelte, hogy a húsvétot vasárnap üljék meg; azért aztán bekövetkezett a zsidó-keresztények végleges elszakadása. Ezt betetőzte az, hogy III. Maximusz püspök székhelyét áthelyezte 335 szeptemberében a Szentsír-bazilikába.

Ez a végleges szakítás magyarázza meg, hogy a zarándokok és a korabeli írók nem emlékeznek meg a nazarénusok kezében levő szentélyekről. Nagy Konstantin császár a hellén keresztényeknek adta a betlehemi barlangot, Jézus sírját, a Golgotát, az Olajfák-hegyét és a Getsemánit, de az Utolsó Vacsora termékét Szűz Mária halálának helyével és sírjával a Jozafát-völgyben stb. az elszakadt zsidó-keresztények kezében hagyta. A *Názáretben* levő szentélyeket is meghagyta nekik, úgyszintén Táborné és Kafarnaumot is. Tibériásban pedig zsidó-keresztény püspök vezette az ottani egyházat. Ezért nem említi Szent Jeromos Názáretet.

Mióta elszakadtak, azóta a jeruzsálemi nazarénusok tanaikban is változtattak. Nisszai Szent Gergely püspök 379 és 381 közt Bostrában és Jeruzsálemben járt. Megbotránkozott a zsidó-keresztények tanításán, mert szerintük Szűz Mária nem Istenanya, hanem ember anyja, három feltámadást engednek meg és hiszik a jeruzsálemi zsidó templom restaurálását a véres áldozatokkal. Nem is látogatott el Sion hegyére, a Cénákulumba, annyira felizgatták az otlakló keresztények tévtanai (PG 46,1009-24.). A minim-csoport a IV. század végén meglehetősen megfogyatkozott. Egyik részük beolvadt a hellén kereszténységbe, a másikat pedig elnyelték a különféle eretek mozgalmak. (P. E. Testa, *Ofm: Il Simbolismo dei giudeo-cristiani*. Gerusalemme, 1962, pp. 545-549. — *Igino Grego SDB: La reazione ai giudeo-cristiani nel IV secolo*. Jerusalem, 1973, pp. 95-103. — P. B. Bagatti, *Ofm: L'Eglise de la Circoncision*, Jérusalem, 1965, pp. 10.75.)

Tagadhatatlan, hogy a zsidó-keresztények (minim) szép apostolkodást is fejtettek ki. Így komoly vitát folytattak Liddában Eleázár, Tarphon és Aquiba zsidó törvénytudókkal. Hasonlóképpen Szeffuriehben is, és Cézareában is. Híres a *min Jakab*, aki orvos. Tibériásban Júdás (vagy Hillel) zsidó pátriárkát halála előtt a város min püspöke *mint orvos* megkeresztelte. A zsidó pátriárka halála után ládájában megtalálták zsidó nyelvre fordítva Máté és János evangéliumát és az Apostolok Cselekedeteit. (P. B. Bagatti: *L'Eglise de la Circoncision*, pp. 15-18)

A főntiek alapján a kutatások megállapították, hogy a Szenthelyeket őrizték és tisztelték az egész Szentföldön a IV. századig a zsidó-keresztények. Betlehemben a születési barlang mellé is temetkeztek. Tőlük Júdeában a IV. és V. században és Galileában a V. és VI. században vették át a szentélyeket a hellén keresztények, és följük igen szép templomokat és bazilikákat emeltek.

(SZŰZ MÁRIA UTOLSÓ NAPJAI ÉS SÍRJA JERUZSÁLEMBEN) Ósrégi jeruzsálemi hagyomány és az apokrif irodalom egyhangú véleménye szerint Szűz Mária az Úr Jézus mennybemenetele után haláláig abban az épületben lakott Jeruzsálemben a Sionon, amelynek felső termében Krisztus az apostolokkal és rokonaival, vagyis Szűz Máriával és a szent asszonyokkal együtt elköltötte az Utolsó Vacsorát és elrendelte az Eucharisziát. Ide tértek vissza az apostolok és Szűz Mária Jézus mennybemenetele után. Pünkösöd, a Szentlélek eljövele után pedig innen indult el a kereszténység, hogy mindenüvé elvigye Jézus örömhírét.

Innen indult el korán reggel minden nap Szűz Mária, hogy járja Jeruzsálemben az ún. *szent kört*. A szent asszonyok kíséretében imádkozva és elmélkedve kereste föl ezeket a helyeket: Cénákulum, Kaifás és Annás háza, Kálvária és a szent sír, tanácsháza, Getsemáni, Olajfák-hegye, Kedron patak és Sion. Ebből

alakult ki a mai keresztút. Őt valóban szíve-lelke, minden idegszála ide kötötte. Szent János apostol csak 58-60 táján ment el Kis-Ázsiába, amikor már Szűz Mária meghalt (P. D. Baldi Ofm: Enchiridion LS, Jerusalem, 1960, 599).

Schalom Ben-Chorin zsidó író megjegyzi: „Názáreti Mirjam ugyan sose látta Efezust. Semmit se tudott a nagy Artemiszről és Astartéről. Bizonyosan a héberek irtózatával hallott Kánaán isteneiről”. Szerinte az Efezusra vonatkozó vélemény durva ellentétben áll a jeruzsálemi hagyománnyal, amely szerint a Dormitio helye a Sion-hegy. És az efezusi vélemény késői, s nem igazolható (Sch. Ben-Chorin: *Mutter Mirjam. Maria in jüdischer Sicht.* Paul List Verlag. München, 1971. pp. 28.21). Az apokrif irodalom szerint se járt a Szent Szűz Efezusban. Sőt, szemrehányást tesz finoman a Szűzanya Szent János Apostolnak az apokrif irodalom szerint, hogy őt elhagyta... (Luigi Moraldi: *Apocriphi del Nuovo Testamento*, I. Torino, 1971, p. 829. Transito R, n. 15.)

Isten anyjának ezek a napjai állandó *vágyódásban* telnek, hogy minél előbb vizionláthassa megdicsőült isteni Fiát. Tisztában van azzal, hogy a halál neki valóban átmenet a teljes és mérhetetlenül boldog életre. Ha már nem halhatott meg Jézusával a Golgotán, legalább a természetes halál által kíván isteni Fiához mindenben a lehető leghasonlóbbá válni. Ezt azonban nála nem betegség vagy öregedés idézte elő, hanem miként az apokrif irodalom kedvesen kifejezi: „Megölelte őt az Úr és magához vette szent lelkét”, ő pedig Krisztusra „édesen mosolyogva” fejezte be életét (Moraldi: I. m. pp. 836, n35;854-5. n. 12.2).

Szűz Mária üres sírja ma a jozafát-völgyi templom közepén áll és körüljárható. 1972-ben P. Dr. Bagatti Bellarmin Ofm archeológus professzornak sikerült szakszerű kutatásokat végeznie az őskereszténység óta tisztelt sírt illetőleg. Ezeket állapította meg:

a) Szűz Mária sírja a Getsemániban valóban az első században használt temetői zónában van Jeruzsálemben.

b) Elhelyezése közel ahhoz a Getsemáni-barlanghoz, amelyben Krisztus tanítványival az éjszakát töltötte és amely előtt őt Júdás elárulta. Gondolhatjuk, hogy a jóakarató tanítvány nemcsak megengedte Jézusnak és tanítványainak az ott időzést, hanem már készítet is új sírkamrát a temetői zónában, hogy elhelyezhessék Szűz Mária testét.

c) E sírkamra jól megfelel azoknak a helyrajzi utalásoknak, amelyek a „Szűz elszenderülése” különféle szövegeiben olvashatók, mégpedig mind az „új” sírkamrára vonatkozólag, mind a több sírkamrával fennálló helyzetét illetőleg.

d) Ezt a sírkamrát mint Szűz Mária sírját kezdettől fogva legalább a IV. század végéig tisztelték és őrizték a zsidó-keresztények.

e) Mikor Szűz Mária e sírkamrája az V. században a hellén keresztények kezébe került, a sírkamrát izolták a többi sírtól és keresztalakú templomba zárták. Később kétszer felsőbb templomot is emeltek föléje, de azt *mindkétszer* lerombolták. A sírkamrát azonban nem bántották.

f) Bár a századok folyamán különféle őrzői voltak, ezt a sírkamrát napjainkig szakadatlanul Szűz Mária sírjaként tisztelték.

g) Folco jeruzsálemi latin király és Melisenda királyné 1131-ben kezdték építeni a Szentsír-bazilikát. Szűz Mária sírkamrája és a felső templom díszítését a XII. század első felében fejezte be Melisenda királyné. Bár ő Betániában is szép templomot emelt Lázár sírjához, önmagának Szűz Mária sírja közelében készített sírhelyet. 1161-ben oda is temették.

h) Szűz Mária e sírját katolikusok, ortodoxok és muzulmánok egybehangzóan tisztelik. A mohamedánok ugyan kétszer lerombolták a felső templomot, de az alsó templomot és benne Szűz Mária sírját nem bántották.

Mindez archeológiaiilag és történelmileg azt mutatja, hogy a Szűzanya jozafát-völgyi sírja eredeti és hiteles. 1973. július 19-én ünnepélyesen föl is nyitották. Látszott, hogy belőle sokat elvittek a zarándokok. Azért fedték le. Utoljára 1656-ban nyitotta fel a Szűzanya sírját P. Mariano da Maleo szentföldi kusztos. Az eltöredezett fedőlap helyett ugyanis újat kellett rá tenni. Szerinte elvittek „néhány darabot a sír hátsó részéből. Látni ugyanis, hogy bizonyos megszakítás történt a sziklában és aztán mesterségesen betömtek” a hiányt. Szerinte ezt valamelyik fejedelem vagy főpap vitte el. (P. B. Bagatti, Ofm: *Tomba della Vergine a Getsemani.* LIBER ANNUUS, XII. 1972. Jerusalem, pp. 236-290. — Michele Piccirillo, Ofm: *L'edicola sulla tomba della Madonna.* Uo. pp. 291-314.)

BESZÉLGETÉS ERNESTO CARDENÁLLAL SOLENTINAMÉN

HERMANN SCHULZ ELŐSZAVÁBÓL

1972. júniusában a kiadó munkatársai meglátogatták Ernesto Cardenált a Nagy Nicaraguai Tó Solentiname nevű szigetén (Közép-Amerikában), ahol a pap és költő 1966 óta egy kis keresztény közösségben (kommunában) él. Június 19-én Anneliese Schwarzer de Ruiz és Hermann Schulz hangszalagra is fölvelt beszélgetést kezdett velem; mindenekelőtt aziránt érdeklődtek, hogyan hatott politikai és teológiai szemléletére a Kubában, Chilében és Peruban — Latin-Amerika e három szocialista országában — tett körútja. (A szövegben Chile még szocialista országgként szerepel, minthogy Cardenal a Népi Egység Kormányának idején járt ott. A ford.)

A beszélgetés előtt három hónappal jelent meg kubai útiról írt könyve Argentínában és csakhamar a latin-amerikai országok bestseller listájának élére került. Alig hagyta el a könyv a nyomdát, máris rendkívüli mértékben megnövekedett Cardenal befolyása Latin-Amerika tanulóifjúságára és értelmiségére. Például az 1972-es egyetemi év kezdetétől San Joséban (Costa Ricában) ezer főnyi, a társadalom minden rétegét képviselő hallgatóságnak előadássorozatban számolt be Castróval és Allendével folytatott beszélgetéseiről, valamint új verseiből olvasott fel.

Szülőhazájában, Nicaraguában azonnali hatállyal betiltották legújabb lírai gyűjteményét, mert a versekben nevének nevezte a diktátor, Anastasio Somoza („Tachito”) — és az észak-amerikai tőkés érdekeltségek nicaraguai mesterkedéseit. További ellenhatásként a három országban tett utazására és az új politikai távlatokról kialakult véleményére, Managuában, az ország fővárosában megtiltották a közösség művészi alkotásainak — képeknek, gyertyatartóknak, hamutálcáknak és fafaragványoknak — árusítását, jöllehet azok a Solentiname szigeten élő indiánok egyetlen létfenntartási forrását képezték. Ez kétszeresen sújtotta a bennszülött lakosságot, hiszen a már három esztendeje megalakult mezőgazdasági szövetkezet a műszaki támogatás híján gyakorlatilag megbénult és az államnál eladósodott.

Most a solentinaméi ifjúságé a kezdeményezés. A fiatalok maguktól tömörülnek egységbe, hogy az ünnepeken és a munkában közösen vegyenek részt. A baráti körök politikai munkaközösségekké alakultak, ahol meghatározott politikai, gazdasági intézkedéseket terveznek és hajtanak végre. Ebben a munkában nincs különbség fiúk és lányok között, ami különösen szembetűnő, hiszen Latin-Amerikában még mindig nem valósult meg a női egyenjogúság. Így az is jellemző, hogy a FRENTE SANDINISTA DE LIBERACION NACIONAL (Sandinista Nemzeti Felszabadítási Front—nicaraguai illegális mozgalom; röviden: FSLN) programjában feltűnően kiemelt formában szerepel a nők egyenjogúsága. A nicaraguai militaristák árgus szemekkel figyelik a solentinaméi szervezkedést és kezdetben nehéz volt őket meggyőzni arról, hogy nem gerillák kiképzése folyik a dzsungelben.

Cardenal pap. Épp ezért az ő személyes biztonságát nem fenyegeti közvetlen veszély. Az a tény, hogy nemzetközileg is elismert költő, viszonylagos védelmet jelent a számára, így a napokban még legújabb költeményét, az FSLN-nek ajánlott „Nemzeti ének”-et is fölolvashatta a managuai egyetemen.

Cardenállal egy faházban folyt a beszélgetés. Ez az épület jelenleg néhány, a kommunában élő és dolgozó fiatal indián hálólhelyeül szolgál. A fehérre meszelt falakon képek: Augusto Sandinoé (Augusto Sandino nicaraguai szabadsághős, akit Somoza gyilkolt meg 1933-ban; parasztsaládból származott, fehér apa és indián anya gyermeke volt, rövid idő alatt kiűzte az USA csapatait és vállalatit Nicaraguából; ő a modern gerillastratégia megvalósítója); aztán fotók Camilo Torresről (felvétel a szemináriumából, egy másik arckép fiatalokorából, Camilo Torres anyjának ajándéka); Thomas Merton és Ernesto Guevara képe; forradalmi plakátok Peruból; Krisztus alakja rozsdás vasból összehegesztve.

BESZÉLGETÉS ERNESTO CARDENÁLLAL*

Kérdés: *Ernesto, mindemelőtt arra kérünk, mondd el, mi késztetett rá, hogy e szigetre jöjj? Európát magával ragadja szegénységtek példája; némelyek viszont úgy értékelik, mint megfutamodást a nicaraguai és latin-amerikai valóság politikai-forradalmi harcától.*

Cardenal: Mondhatjuk, hogy menekülés a kapitalista világból. Nekünk nem tetszik az a világ, és én azt hiszem, igazunk van, amikor kivonulunk onnan, hogy életünket másként rendezzük be, mégpedig nem-kapitalista módon. Kifejzhetjük így is: elmenekültünk a kapitalizmus elől. Az embernek egyszerűen ki kell szakítania magát abból a rettenetes világból, abból a ragadozó, burzsoá világból.

Egy szemlélődő élete — egy szerzetesé — mindig is menekülés volt a világból. De egy igazságtalan világból való menekülés, hogy előkészítse a jobb világot. Azon a napon, amikor megvalósul az igazságos világ, többé nem kell elvonulnunk a társadalomtól. Szent Krizosztom mondta, hogy ha a városok keresztények volnának, nem kellene több kolostort építeni. Addig viszont, amíg ez az új társadalom meg nem valósul, úgy vélem, helyesen tesszük, ha kis közösségekbe, csoportokba vonulunk el; mindez a tiltakozás jele. Én nem hiszem, hogy ez a mi esetünkben megfutamodást jelentene a politikai cselekvéstől, minthogy mi ezt a harcot itt is folytatjuk. Engem voltaképpen a kontemplatív élet formált politikussá. Az elmélkedés, a misztikus elmélyülés politizálásra mozgósított. Valójában az evangélium által lettem forradalmárra...

Kérdés: *Nem korlátozódik-e a te példád a magad vagy itteni barátaid életére, jól-lehet még népek iránt változatlanul érzel? Egy forradalmár előtt többféle lehetőség áll: felolvashat az egyetemeken, csatlakozhat a nicaraguai FSLN-hez, vagy működhet tágabb hatáskörben is.*

Cardenal: Nos hát igen, mindenkinek megvan a maga hivatása. Az én hivatásom, hogy költő és próféta legyek, nem pedig politikai vezér vagy tanító. És én mégis úgy vélem, hogy ki-ki a maga hivatási területén küzdhet a felszabadulásért. Egy szemlélődőnek is van tényleges politikai küldetése. Hiszek benne, hogy egy szemlélődő, egy szerzetes, és éppígy egy remete valójában forradalmár is. Ők szociális változást hajtanak végre. Ezáltal jellé válnak, jelévé annak, hogy túl a szociális és politikai valóságon, túl a halálon létezik egy transzcendens valóság is. Én hiszem, hogy az emberiség házasságra lép Istennel, és e házasságban válik valóban nagykorúvá; ahogy mondják: ugyanabban a testben marad.

Olyan az emberiség, mint egy 13 esztendő leány, aki még semmi vágyat nem érez a házasságra: azt gondolja, élhet magányosan is, nincs szüksége élet-társra. Mihelyt azonban az emberiség nagykorúvá lesz, amikor a társadalmi szervezet felépül, az emberiség nagyon egyedül érzi magát és társra vágyik. És akkor jön el a vőlegény.

A modern ember fejlődésének abban a szakaszában van, amikor még nem érzi a szerető társ hiányát. A fejlődést elősegítő hormonok: a szemlélődők. Hagyják, hadd gyarapodjék a szervezet, és emlékeztetik a testet arra, hogy egy napon elérkezik az egyesülés, a házasság. Kétségtelenül az a leghelyesebb, ha a társadalom fokozatosan fejlődik, éretté válik, hogy egy testté legyen. Mi fölépítjük az emberiséget. De a forradalomnak ezzel még nincs vége. A forradalom végbemegy, hogy általa az emberiség alkalmassá váljon a házasságra.

Kérdés: *Ernesto, szeretnénk, ha összefoglalóan beszámolnál ennek a közösségnek első hat esztendejéről.*

* A spanyol nyelven folytatott beszélgetést Anneliese Schwarzer de Ruiz ültette át németre, a Jugenddienst-Verlag, Wuppertal kiadásában jelent meg. Ebből készült, a kiadó kizárólagos engedélyével az a némileg rövidített magyar fordítás.

Cardenal: 1966-ban hárman jöttünk Solentinaméra: William Agudelo, Carlos Alberto és én. William és Carlos Alberto, akárcsak jómagam, papi szemináriumban voltak Kolumbiában. Később azonban egyáltalán nem akartak pappá lenni. Így tehát életformájukat velem együtt egy közösségben keresték.

Amikor ide érkezünk, csak őserdő és áthatolhatatlan bozót búrjázott ezen a tájon. Még arra kifelé is, ahol ma az épületek állnak, többnyire csak a tóra láttunk. Fejszével és puszta kézzel kezdtünk a vadon irtásához, és lassan kitért előtünk a tó meg a szomszédos szigetek csodálatos panorámája. Én ezt a területrészt nem sokkal előbb egy irodalmi díj összegéből, valamint baráti, rokoni segítséggel már megvásároltam. A pénzből a konyhók felépítésére is futotta. Az első épület azonban előregyártott elemekből készült (fából), ebben lakunk ma. Egy cég sorsjátékot rendezett, azon húzták ki, de senki sem jelentkezett érte. A cég aztán elküldte nekünk. Nagy vesződéssel, Managuából szállították ide és állították össze. Ez a ház voltaképpen csak a látogatók elhelyezésére szolgált, mi a magunk részére túlságosan fényűzőnek találtuk. Éppolyan egyszerű, szalmatetős konyhókban akartunk élni, mint az itteni parasztok. Kezdetben viszont, pénz híján, másik házat nem építhettünk és így mindig a látogatókkal egy fődél alatt laktunk. Közben azonban mégis elkészült egy újabb ház — egyszerű, szalmatetős — így a régi épületet egészen átengedhettük a látogatóknak. Paradoxon, hogy a nem létező pénzből nemrég egy szerényebb lakásba költözhattünk.

A második épületet „nagy háznak” neveztük el: több személyt befogadó társalgóul a közösség összejöveteleire. Ezt a házat szalmával akartuk beföldni, de megint csak paradoxon, hogy a szalma drágább volt, mint a bádog. Solentinamén tetőkre alkalmas, kítúnó szalma van. Végül is egy napon erre a házra is szalmafödél került, így aztán jobban illett a környezethez.

Carlos Alberto nem sokáig maradt itt, nem érzett hivatást erre az életre. Később William is elment, hogy feleségül vegye Teresitát. Ő is úgy érezte, nem született papnak. Én helyesltem nősülési szándékát, és változtattam korábbi tervemen, hogy csak „szerzetesekből” álló, hagyományos szellemű társaságot alapítsak. Thomas Merton akkoriban így írt erről: a gondolat, hogy házaspárokat is fölvegyünk, a szerzetesi életforma gazdagodását, felfrissülését jelentheti. A mi itteni életünk szó szerint véve, ténylegesen nem szerzetesi. Együtt, új életformában élünk, olyanban, ami nekünk megfelelő, amit mi magunk alakítottunk ki, ez minden. Viszont Merton bizonyára ezt is úgy értékelte, mint a szerzetesi életforma felfrissülését. Én legalábbis úgy értettem, ezt akarta mondani, de nem vagyok benne biztos.

Létfenntartásul először a földműveléssel próbálkoztunk. Itt azonban szinte lehetetlen abból megélni, amit a föld terem. Ebből éppolyan nyomorúság szakadna ránk, mint amiben e vidék parasztjai élnek. Mi viszont még nyomorúságosabban tengődnénk, mint ők, hiszen testi erővel aligha bírnánk az itteni kemény munkát. És mindennek oka a mi elmaradott mezőgazdaságunk, amely a munkásokat, de különösen a parasztokat kizsákmányolja és módszeresen tönkreteszi, olyannyira, hogy az őslakosság élete embertelen, sőt bátran mondhatom: emberen aluli. Nagy bánatunkra tehát a földműveléssel egyszer és mindenkorra föl kellett hagynunk. Ezért, hogy megéljünk, egészen máshoz fogtunk: iparművészeti tárgyakat készítettünk és a parasztok érdeklődését is fölkellettük e munka iránt. Így — jövedelmük feljavítására — rizsből és babból formáltak népművészeti dolgokat. Amikor még jobb piacra találtunk Managuában és külföldön, ez a munka komoly segítséget jelentett nekik.

De gyártmányaink értékesítése, mióta én a kubai rendszert védelmembe vettem, mind nehezebbé vált. Korábbi segítőink közül sokan elfordultak tőlünk. Csak kevesen álltak mellénk továbbra is. Maga a rendszer is egyre jobban korlátozta a terjesztést. Amikor kubai látogatásomkor ezt Castrónak elmeséltem, így válaszolt: „Nekem ez egyáltalán nem újdonság. Mihelyt valaki szocialistának vallja magát, egyszeriben kihívja maga ellen a bojkottot is.”

A mi közösségünk, vagy még pontosabban a mi kommunánk — ez a megjelölés jobban illik a csoportunkhoz, és most így is nevezzük magunkat — nagyon kicsi, de én nem is akarom bővíteni. Nekem semmiféle szervezőképességem nincs és egy népelesebb csoport gyakorlati perspektíváira nem készültem föl. Elképzelhető, hogy a csoportnak tágabb munkalehetőséget biztosítsunk, mindenekelőtt Williamnak és Teresitának, vagy egy másik házaspárnak. Annak a házaspárnak viszont olyan kivételes tulajdonságokkal és tehetséggel

kell rendelkeznie, mint Williamnak és Teresitának. Pillanatnyilag kettőjükön és rajtam kívül még három fiatal solentinaméi parasztcsalád — Allejandro, Laureano és Elvis — tartozik a kommunánkhoz. A közeljövőben várunk egy fiatalembert, akinek az apja milliomos Managuában. Ezzel a fiatalemberrel és még egy másik házaspárral kommunánk ez idő szerint teljessé válik.

Kérdés: *Ernesto, az utóbbi két év során alkalmadt volt elutazni Chilébe, Peruba és Kubába. Az a tény, hogy a kubai kiutazásodat engedélyezték, nem illik bele a diktatúráról alkotott európai elképzelésbe, épp ezért sokan arra gondoltak, hogy odakint maradsz. Mindezek után előadást tartottál az egyetemen Kubáról. Meg voltunk róla győződve, hogy a jelen körülmények között nehéz kapcsolatot teremtened a nyilvánossággal. Mit mondtál kubai, chilei utadról a nicaraguai fiataloknak és talán az európai fiataloknak is, akik a te könyveidet ismerik?*

Megváltozott a véleményed a diktatúráról? Mi úgy tudtuk, hogy régebben kifejezetten pacifista voltál, ma pedig rokonszenvezel a gerillákkal és helyesled az ő stratégiájukat.

Cardenal: A nicaragúai rendszer nem engedélyezte, hogy Kubába utazzam. Mexicóba kértem vízumot és onnan repültem át Kubába. A nicaraguai rendszer senkinek sem ad rá engedélyt, hogy Kubába utazzék. Ha bárki el akar jutni Kubába, csak titokban teheti. Ha pedig erről a rendszer tudomást szerez, letartóztatja és kihallgatja őt. Velem szemben ezt nem alkalmazták, mert külföldön is eléggé ismernek, mint költőt, és mert pap vagyok. Így hát egyszerűen le kellett nyelniük, hogy Kubában jártam.

Mindazok a dolgok, amelyeket erről az utamról a fiataloknak elmondtam, megtalálhatók „Kubában” című könyvemben. Eredetileg nem terveztem ilyen könyvet. Korábban riportokra vagy cikksorozatra gondoltam. Előzőleg felkészültem arra, hogy sok rosszat tapasztalok majd Kubában. Diktatúrát, önkényuralmat, despotizmust vártam, egyszóval azt, amit nekünk Kubáról a propaganda szajkóz. Természetesen azt is reméltem, hogy kivételekkel is találkozom majd, amit pozitívan értékelhetek.

A látogatás azonban oly mély benyomást gyakorolt rám, hogy megírtam a könyvet. Világossá vált előttem, hogy Latin-Amerika számára nincs más megoldás, csak a marxizmus. De nemcsak a Kubában töltött napok hatottak rám mintegy megvilágosodásként, hanem ilyen volt az azóta eltelt idő is, amikor az utazást földolgoztam. Ehhez fölhasználtam az újabban meghozott könyveket és mindazt, amit a Solentinaméra látogatóktól hallottam. Hozzáink pedig szinte mind csak forradalmárok jönnek, forradalmárok Európa különböző országaiból, az USA-ból és Latin-Amerikából. Aitaluk még radikálisabbá lesz a magam és kommunánk többi tagjának politikai felfogása. Mindezt Chile és Peru politikai fejlődésének, valamint más latin-amerikai országok forradalmi tapasztalatainak tükrében kell néznünk. A változás, amit látunk, elénk tárja egész Latin-Amerika gyökeres változását, ez pedig: fordulat balra, egészen balra. Ez hatja át az értelmiséget, a fiatalságot és egyszersmind az egyházat, beleértve a püspököket is. Együtt változunk a történelemmel és a társadalmi viszonyokkal. Ugyancsak ez a folyamat játszódik le az USA-ban is. Mi teljesen szinkronban vagyunk az időszerű tényekkel, a tudományos fejlődéssel, mindazzal, ami áthatja az egész világot és gyökeresen áthatja az új világ és a jövő megtestesítőjét: az ifjúságot. Immár elmondhatjuk, hogy az egész ifjúság — és itt a gondolkodó, a szociális, politikai kérdések iránt érdeklődő ifjúságot értem — következetesen baloldali...

Kérdés: *Ernesto, mi a helyesebb a mostani helyzetben: az öntudat fejlődését elősegíteni vagy kirobantani a nyílt forradalmat?*

Cardenal: Gondolom, minden latin-amerikai forradalmár jól tudja, hogy most békés forradalom megy végbe. Fidel Castro mondta Chilében, hogy az erőszak csupán rendkívüli helyzetben elfogadható, helyesebb a békés forradalom... Az igazi forradalmár ellensége az erőszaknak: életet akar, nem pedig halált.

Mégis adódhatnak olyan esetek, amikor a forradalom csak erőszakkal érhet célt. Olykor erőszakot kell alkalmazni, mert a hatalom birtokosa nem akarja önként átadni a hatalmat, amit pedig át kell adnia a népnek. És ez az erőszak indokolt. Ez az ellenállás joga, amelyet az egyház is elismer minden népnél. Én itt most nem az „igazságos háborúra” célzok; lehetséges, hogy erre manapság nem is kerül már sor. De a felszabadító harc és a népi ellenállás

nemcsak hogy igazságos lehet, hanem mindig is igazságos. Semmi más nem lehet, csak igazságos. A felszabadulás sohasem igazságtalan, az mindig igazságos.

Kérdés: De te meg tudnád tenni, hogy fegyvert végy a kezedbe és emberekre tüzelj?

Cardenal: Adódhatnak helyzetek, amikor fegyvert fogni kötelesség. Én még sohasem használtam fegyvert, még egy madárra sem. De ha ártatlanok védelméről van szó, kötelességem ezt tenni. Pedig ez ellenkezne belső meggyőződéssel, ellenkezne egész magatartásommal. Erőszakot kellene elkövetnem a természetben, hogy ezt megtegyem. De hát maga Gandhi is azt mondta: előbbrevaló az erőszak a gyávaságnál, a gyávaság együttműködés az ellenséggel. Helyesebb kerülni az erőszakot, mint erőszakot elkövetni, de erőszakot elkövetni helyesebb, mint gyáván meghunyászkodni.

Való igaz, én korábban fölvettem valamiféle anarchista magatartást. Még ma is szemben állok a hatalmi megkötöttségekkel, de vallom, hogy csakis a szocialista társadalom útján jöhet létre egy uralkodók és osztályok nélküli társadalom, amikor majd az állam sem létezik többé. De most a szocialista államot kell létrehozunk. Korábban én ezt másként láttam, de megbizonyosodtam arról, hogy a szocialista állam lehetséges, jobban mondva: kubai utam hatására fölmertem, hogy a szocialista állam létrejöhet. Kuba gyakorlatilag megteremtette a szocializmust és ezáltal bebizonyította, hogy a szocializmus az a megoldás, ami valamennyi nép javára válik.

Kérdés: Európa ifjúsága napjainkban valamiféle rezignáció állapotában él. Érdeklődik a Harmadik Világ országainak gazdasági és politikai viszonyai iránt, dolgozik a nyílt tájékoztatásért, és megpróbál hatni az ipari nemzetek irányítóira, hogy változtassanak fejlesztési politikájukon, szüntessék meg a vámokat, kedvezményes vagy kamatmentes hiteleket nyújtsanak. Ez hosszabb és fásztó fejlődési folyamat az egyes intézményeken belül. Sokan viszont azt szeretnék tudni, mit tehetnének most, haladéktalanul és konkrétan az éhség, a betegség, a tömegnyomor enyhítésére, illetve megszüntetésére.

Ha mindez strukturális változást igényel, melyek az egyén feladatai?

Cardenal: Véleményem szerint az ifjúságnak semmi oka a rezignáltságra, hanem tovább kell harcolnia. A kapitalizmus strukturái ugyanis világszerte válságba kerültek, összeomlással fenyegetnek. Ugyanakkor az Egyesült Államokban is mind eredményesebben tért hódít a forradalom. Az ottani fiatalok a módszerek megváltoztatásáért harcolnak. Mgelehet, hogy a módszerek természetes úton is megváltoznak: az öregek kihálnak és nyomukba lépnek a fiatalok. Lehetséges, hogy a rendszerváltozás így, minden erőszak nélkül is megtörténhet egy olyan államban, mint az USA.

Európa fiataljai is szép számmal kereshetik föl a Harmadik Világ államait. Az ipari nemzetek ifjúsága, Európa országaiból és az USA-ból tömegesen látogat el Kubába és más országokba, hogy ott egy ideig dolgozzék, némelyek pedig véglegesen is letelepednek.

Kérdés: Növekszik ezáltal a befolyásuk a saját rendszerükre?

Cardenal: Nos hát minden forradalmár ott harcol, ahol éppen most van. Egészen természetes, hogy a forradalom az egész világ ügye, ez egyetlen, egységes, világot átfogó forradalom. Harcolnak Vietnamban, harcolnak a latin-amerikai országainkban, és harcolnak például Németországban is. Gyors eredményeket szeretnénk látni mindnyájan, de a sokáig tartó előrehaladás semmi ok a csüggedésre. Vietnamban még húsz év után sem veszítették el az elszántságukat.

Kérdés: De hát mit tehet a meglévő kereteken belül az egyén? Ha például valaki családos, gyermekei vannak, merőben más eszközökkel vehet részt a politikai harcban. Ha nem alkalmazkodik a körülményekhez, semmi eshetősége, hogy életben maradjon.

Cardenal: Én azt hiszem, kinek-kinek a maga területén, ott ahol éppen van, sokféle a lehetősége, hogy harcoljon a kapitalizmus ellen: írhat könyveket, taníthat az iskolában, szervezhet tájékoztatást. Bármely foglalkozási ágban teljesíthetjük a magunk hivatását. Véleményem szerint mindenkinek sajátos lehetősége van rá, hogy küzdjön a forradalomért. Ha nincs alkalm a munkájában, bárki bármikor megteheti családjá körében, barátokkal beszélgetve, felráz-

het csak munkás, vagy csak szellemi foglalkozású; mindannyiunknak a lehető leggyorsabban el kell sajátítanunk mind a kézművességet, mind pedig a szellemi ismereteket. Ezt a közvetlen célt tűzte ki Fidel is Kubában...

Kérdés: Az enyém-tiéd, vagyis a magántulajdon minden bajnak a gyökere, írod Kubáról szóló könyvedben.

Cardenal: Ez alapvetően nemcsak az én egyéni nézetem, hanem az egyházatyáké is. És a marxizmus tanítása szerint a jogtalan magántulajdon csak a termelőeszközök birtoklása, nem pedig a fogyasztási cikkeké. A Szovjetunióban és Kubában bárkinek lehet a kizárólagos birtokában saját háza vagy saját kocsija, és megtarthat mindent, amit ő maga személyesen használ. De nem lehet senkinek sem például saját vasútja, vagy saját gyára, mert ez az ember birtoklását és függőségét jelentené.

Kérdés: De a házasságban például nem érvényesül-e akkor az a gyakorlat, hogy a feleség meg a gyermek a férjnek mintegy „fogyasztási cikke”?

Cardenal: A szocializmusban a család új típusának kell kialakulnia; a házasságnak társas viszonyná kell válnia az egyenlőség alapján, ami voltaképpen a házasságnak hamisítások nélküli keresztény értelme is. A cölibátus: lemondás az egyéni házasságról, hogy az egész emberiséggel házasságra lépjünk. Véleményem szerint a cölibátus kérdésének lehető megoldása: a szabad elhatározás. Ugyanakkor viszont vallom azt is, hogy a cölibátus hasznos és ajánlatos, a papnak éppúgy, mint a forradalmárnak; mégpedig abból a gyakorlati alaptól kiindulva, hogy magát még inkább a saját feladatának szentelje, még jobban szolgálja a közösséget. Azt hiszem, Fidel is erre gondolt, amikor beszélgetésünk során azt mondta: egy jó forradalmárt ugyanaz kell, hogy jellemezzen, mint egy jó papot.

Kérdés: Nézeted szerint melyek a család új formájának jellemző vonásai?

Cardenal: Először is: a nőnek a jövőben föl kell szabadulnia. A forradalomban a nő szabad. Kubában a nők felszabadítása immár valóság. Ott a nők mindenfelé dolgoznak, és ezen alapszik a férfiakkal való egyenlőségük. Latin-Amerikában és egyebütt kötelező gyakorlat, hogy a férj a kenyérkereső. A feleség kizárólag cseléd, a férj pedig teljesen magától értetődően és gépiesen él kiváltságos rangjával, ami általában jog a kizsákmányolásra, jóllehet őt magát is kizsákmányolják. Ha viszont a feleség is dolgozik, éppolyan család-fenntartó, akár a férfi. A szocialista állam jelentős részben magára vállalja az olyan házimunkákat, mint a főzés, mosás vagy gyermekgondozás. Ezzel kialakulnak a nő felszabadulásának feltételei, és ebből a folyamatból a nemek kölcsönös egyenlőségének kell következnie.

Kérdés: Miként hozhatja létre a szocializmus az új embert, amikor a kereszténységnek kétezer év alatt sem sikerült azt megteremtenie?

Cardenal: A kapitalizmusban az ember vagy kizsákmányoló vagy kizsákmányolt, vagy mindkettő. Ha valaki nem akarja, hogy kizsákmányolják, másokat kell kizsákmányolnia; egyéb alternatíva nincs. A kapitalista többnyire jó ember. Marx Károly mondja, hogy a kapitalista önmagához nem rossz. Bizonyára vannak a kapitalisták között rossz emberek, de a kapitalista rendszerint jó családapa, aki nem akar semmi rosszat. De olyan rendszerben él, ahol kizsákmányolónak kell lennie, és ezáltal megfosztja a munkást az értéktöbblettől. Föl kell számolnunk ezt a rendszert, csakis így bontakozhatnak ki az ember jó ösztönei. Az ember valójában jóságra vágyik. Hajlik ugyan a rosszra, de alapjában véve az ember jó. Erről tanúskodik Krisztus kegyelme. A kereszténység csak azért nem teremthette meg az új embert, mert a szervezeti felépítést nem tudta megváltoztatni... Ne feledjük, hogy az első keresztények voltak a legjobb keresztények, mégpedig forradalmár keresztények, akik gyökeres változást hoztak.

Később azonban az egyházi hierarchiák részesedést követeltek a hatalomból. Mégis, ennek ellenére vallom, hogy a kereszténység megváltoztatta az emberiséget; megváltoztatta az egyént, ha nem is a társadalmat. Most pedig egy strukturális változásnak kell jönnie, egy társadalmi változásnak. Én hiszek abban, hogy a kereszténységre — miközben az embert mint egyént átfurmálja — nagy feladat vár...

A termelési viszonyok megváltoztatásával megteremthetjük az evangéliumi új embert; a megváltozott, új társadalomban nemcsak egyéni, hanem tár-

sadalmi viszonylatban is élhetjük az evangéliumot. Nekünk most a társadalmat kell megváltoztatnunk, ami azt jelenti, hogy az evangélium egész természetét az utolsó szemig be kell takarítanunk.

Kérdés: Amikor a tízparancsolat ezt mondja: „Ne kívánjad...”, nem szól-e egyértelműen a szegények érdekei ellen, a gazdagok érdekeiért? A tízparancsolatot sajnos eddig még mindig a kapitalista rendszer érdekében használták föl.

Cardenal: A tízparancsolat teljes egészében szociális alapokra épült, és a parancsolatok az emberi személy jogait és igazságát védelmezik, a felebarátét. Amikor a kizsákmányoltak a rendszer megváltoztatását követelik, nem a mások tulajdonát kívánják, hanem azt, ami őket valójában megilleti. A kapitalistáknak semmi joguk, hogy meglévő javaikat birtokolják. Ők a mások javait kerítették hatalmukba; ez rablás. Mindez nem az ő személyi használati tárgyaik ellen irányul, csupán a tőke ellen, a termelőeszközök tulajdona és a földbirtok ellen azon a földön, amelyet a kapitalista nem maga művel meg... A hűbérúr nem maga szerezte a földjét, hanem másoktól vette el: azoktól, akik ott laktak. Ez a gazdagság vezetett később az ipari gazdagsághoz, az iparosodás korszakához. A földbirtokból gyár lett. Minden visszamatat a földre.

Ami pedig a tízparancsolatot illeti: Krisztus óta már nem csak ez érvényes a számunkra, Ő a szeretet parancsát adta nekünk. Izraelben a tízparancsolat korábban sajátos feladatot töltött be; és ez szociális feladat volt. José M. Miranda mexikói jezsuita írja „Marx és a Biblia” című könyvében: a tízparancsolatot akár marxistának is mondhatnánk, mindjárt az első parancsolatot: Szeresd a te Istenedet. Jehovát minden dologban szeretni, ez magában foglalja az Ő igazságosságát is. Jehova az eljövendő felszabadulás. Minden ember minden eszközrel erre törekszik. És ugyanígy alkalmazható a többi parancs is a kizsákmányolás ellen; a család kizsákmányolása, a szexuális kizsákmányolás és a kizsákmányolás minden formája ellen, amit csak a birtoklás magában foglal. Ha ezt az egyház valaha és bármilyen formában is másként értelmezte, azt joggal nevezzük botránynak.

Kérdés: Nem történt-e némileg későn, hogy az egyház rádöbrent korszerű feladattáira?

Cardenal: ... Ha a keresztények és a marxisták kölcsönösen elolvasták volna egymás írásait, vajmi kevés ellentétet látnánk ma keresztények és szocialisták között... Ha az oly nagy tudású és kulturált pápa, mint XIII. Leó, enciklikájának megírása előtt elolvassa Marxot — végtére is Marx akkor már 50 éve létezett! —, bizonyára másként alakul a keresztények és marxisták viszonya.

Ha mi most azt látnánk, hogy az egyház valamely tanítása ellentétes az evangéliummal, semmiképpen sem szabadna azt követnünk, csupán egyedül a lelkiismeretünk szavát. Amikor pedig a munkáspapok és a forradalmárok a jövőért munkálkodnak, akkor a lelkiismeretükre hallgatnak. Meggyőződésem, hogy az egyház e haladó csoportjait közvetlenül a Szentlélek irányítja. A Szentlélek mindig haladó.

Kérdés: Némely államokban, ahol egy új társadalmi formát építenek, olykor nehézségek adódnak a szabadság értelmezése körül, ahogyan a szabadságot mindmáig értettük. Ritkán biztosítanak különleges hatáskört az egyének. Szerinted ez azt jelenti, hogy a mi fogalmunk a szabadságról túlhaladott; vagy lehetséges, hogy erre a társadalom fejlődése bizonyos szakaszában mintegy önvédelemből van szüksége, és a szocialista államokban előforduló korlátozásokat ilyen szempontból kell értékelnünk?

Cardenal: Úgy vélem, az utóbbi válasz a helyes. Nem létezik a szocializmusban az egyéni szabadságnak az a formája — és itt Kubáról beszélek, mert tapasztalatlából ismerem —, amit a másik ember kizsákmányolásának szabadsága jelent, vagyis a polgári szabadság, a kapitalizmus szabadsága, a pénz szabadsága. Ott már megvalósult az igazi személyi szabadság: az ember megszabadult a pénz zsarnokságától. Kubában nincs olyan nő, akit sorsa az utcára kényszerítene, hogy prostituálja magát, senkinek sem kell kiárusítania a munkaerejét vagy eladnia a gyermekét. Nincs ugyan a sajtónak korlátlan hatásköre, de aligha tudnám elképzelni, mire is mennének az effajta szabadsággal. Ezzel szemben Kubában elég kritika jelenik meg a sajtóban, mindenkéltől a különböző irányzatú szakfolyóiratokban, így például a politikai, szociológiai és más lapok hasábjain...

Az, hogy Kubában nincs parlament és korlátlan választás, véleményem szerint szintúgy nem a szabadság hiányát jelenti. Minden latin-amerikai demokráciában parlamentarizmus van, így a „Gorilla-rendszerekben” is (ez a brutális katonai diktatúrák megjelölése, és Nicaragua is ilyen!). A parlamentarizmus itt már pusztá formális. A parlament nem a népet képviseli, hanem komédiázik. A feudalizmushoz viszonyítva a polgári demokrácia kétségkívül előrelépést jelentett, igazi népképviselétről azonban korántsem beszélhetünk. Ez a népképviselés mindaddig nem valósulhat meg, amíg a nép föl nem szabadul a társadalmi kizsákmányolás alól. Mindenekelőtt egyetlen nép sem lehet többé analfabéta, ahogy jó néhány országban, ahol a lakosságnak 60, 70, 80 százaléka sem írni, sem olvasni nem tud, és a nép nem veheti kezébe sorának irányítását. Miután a nép elsajátította a műveltséget, rendelkezik a termelőeszközökkel és övé az ország mezőgazdasága is, részt tud venni a politikai hatalom gyakorlásában. A kubai gyárakban a közérdekű határozatokat maguk a dolgozók hozzák értekezletek és szavazások útján. A párttagokat, tehát azokat, akik a hatalmat gyakorolják, a gyárakban, a műhelyekben és a termelési központokban választják, a nép választja őket, még a pártonkívüliek is. Ebből is jól látható, hogyan vesz részt a kubai nép a politikai életben.

Úgy vélem, hogy ezáltal a nép valóban, ténylegesen ellenőrzi a hatalmat. A hatalom, amit Fidel gyakorol, a nép hatalma. Fidel abban a pillanatban megbukna, ha elvesztené a népszerűségét. Az ő hatalma nem a fegyvereken, hanem a nép akaratán nyugszik...

Kérdés: *Mi a véleményed a latin-amerikai és az ipari országokban élő „baloldali” gazdagokról?*

Cardenal: Úgy vélem, bármelyik gazdag megmentheti a lelkét, ha a forradalomért dolgozik és minden lehetőségét, ami több másokénál, ennek szenteli. De semmit sem használt a forradalomnak, ha az utolsó ingét is oda nem adja.

Éppen tegnap olvastam P. Gustavo Gutiérrezt „Teológia és felszabadulás” című könyvében egy fejezetet a szegénységről. Ebben azt fejtegeti, hogy a szegénységnek, mint fogalomnak kétféle értelme van: egyfelől a szegénység egy meghatározott helyzetet jelöl (a kizsákmányolt tömegek szegénysége!), másfelől viszont egy emberi és vallási ideálra vonatkozik; magában foglal tehát egy anyagi- és ugyanakkor egy lelkiállapotot. Gutiérrez e kétféle értelmezést a Biblia szegénység-fogalmával világítja meg. A Bibliában az anyagi szegénység botrány, ami méltatlan Isten népéhez. A szegénységnek ez a jellege egyenes elutasítása a mózesi vallás szellemének. Isten Izraelit az Ő háza népéül választotta ki, és nem akart benne szegényeket.

De benne van a Bibliában a lelki szegénység fogalma is. Ez Isten szegényeinek a szegénysége, a megfáradottak szegénysége, a boldognak mondottak szegénysége. Ha már most — fejt ki Gutiérrez — az anyagi szegénységet a Biblia undorítóknak bélyegzi, úgy keresztény ideál sem lehet. Ami — szemben a történelem hullámverésével — egyszersmind azt is jelenti, hogy az effajta szegénységet a modern világ és a Biblia egyaránt elutasítja magától. Az anyagi szegénységet keresztény ideálnak tekinteni végeredményben nem más, mint egyetérteni a kizsákmányolással. A keresztényi szegénység — Gutiérrez megfogalmazása szerint —: szolidaritás a szegényekkel és harc a kizsákmányolás ellen; más szóval: forradalmárnak lenni. És ugyancsak ő mondja, hogy helytelen a „szegénység”-et, mint szót egy életideál megvilágítására használni, mert szóbeli jelentése kétértelmű és homályos; és mert a szegénység a mai világban „infrahumánus” helyzetet jelöl, ami ellen mindenkinek harcolnia kell. Szent Tamás egyik megállapítását idézve: eljövendő életünk tartalma nem a szegénység lesz, hanem a hasonlóság Krisztus életével.

Szolidaritást vállalni a szegényekkel természetesen azt is jelenti, hogy sok mindenről lemondunk, gyakran a magunk társadalmi osztályáról, kiváltságainkról és minden kényelmünkről is. És jelentheti, hogy mindent kockára teszünk érte, kockára tesszük esetleg még az életünket is.

Az ideál nem a szegénység, hanem a bőség, de a mindig szétosztogatott bőség. Mounier-nak van erről egy szép megállapítása, amit Gutiérrez is idéz: „Miután az emberiség az anyagi szegénységen át eljutott a lelki szegénységhez, most egy még nehezebb hivatás vár rá: ezt a lelki szegénységet az anyagi bőség közepett kell érvényre juttatnia.”

BALÁSSY LÁSZLÓ fordítása

AZ ANYAG SZÍVE

Az anyag szívéen
A Világ Szíve
Egy Isten szíve

BEVEZETÉS

AZ ÉGŐ CSIPKEBOKOR

Ezeket az elmélkedéseimet néhol talán szigorúan dialektikusnak fogják találni olvasóim. Pedig nem a dolgok okoskodva összerakott rendszerét akarom kifejteni. Nem filozofálni akarok, hanem — ellenkezőleg — közvetlen lelki élményt szeretnék bemutatni. S azt is csak annyira gondoltam át, hogy érthető legyen és úgy tudjam közölni, hogy el ne veszítse tárgyilagossá értékét, s megmaradjon az átélt lelki tapasztalatok vitathatatlan tanúbizonyságának.

Azt remélem, hogy az én „esetem” sokakat segít majd hasonló élmény felismeréséhez, sőt talán megszületni is készlet hasonlókat. Ezért hát a következő lapokon igen egyszerűen szeretném elmondani, hogy a kezdeti — születéssel kapott — izzó pontból elindulva, egész életem folyamán, egész életem által, lassacsán miként világosodott ki a Világ, felgyulladt szememben, míg végül körös-körül valami belülről áradó fény borította el teljesen.

Minden létezőnek s minden eseménynek mélyén valami titokzatos belső világosság terjedt egyre messzebbre és átalakította, új fénybe borította őket. De még valami több is történt: fokozatosan változott a ragyogása és a színe, amint három egyetemes alkotóelem együtt dolgozott benne: a Kozmikusnak, az Emberinek és a Krisztusinak bonyolult szövődése alakította ki a színárnyalatokat. E három tényező (legalábbis az első és az utolsó) kétségtelenül jelen volt bennem életem első perceitől kezdve. De több mint hatvanéves szenvedélyes erőfeszítésre volt szükségem, hogy fölfedezzem: e három tényező csak hozzátétőleges jele vagy megközelítése ugyanannak a mélyből fakadó valóságnak...

Az Anyag bíbor csillogása észrevétlenül változott a Szellem aranyává s végül valami Egyetemesen-Személyesnek izzásává alakult. S mindezt átjárta, lélekkel teltette és illattal árasztotta el az Egyesülés fuvallata s a Nőinek a megérzése.

A Földdel érintkezve tapasztaltam, hogy az Isteni ragyog át a lángra gyúlt Mindenség szívéen. Ez az Isteni pedig az égő Anyag mélységeiből árasztotta szét sugarait.

Megpróbálom, hátha sikerül olvasóimmal is megsejtenni. Mert szeretnék másokat is részesíteni látomásomban.

(Les Moulins, 1950. augusztus 15.)

ELSŐ RÉSZ

A KOZMIKUS vagy a KIBONTAKOZÓ

Bevezető megjegyzés. A Teljesség Érzéke

Kiindulópontként, vezérfonalul, minden következő gondolatomat folytonosan irányító tengelyként először is azt látom szükségesnek, hogy bemutassak, nagyjából leírjak egy sajátos lelki hajlamot vagy „polarizációt”. Ez a „pólus felé törekvés” bizonyára megvan minden emberben, de nem mindig ismerik fel határozottan. Jobb kifejezés híján a *Teljesség Érzéke*nek nevezném. Akármilyen messzire nézek vissza gyerekkoromba, lelki magatartásomban semmi sem mutatkozik annyira jellemzőnek és otthonosnak, mint valami „Egyedül Elegendőnek és Egyetlen Szükségesnek” vágya és ellenállhatatlan igénye. Hogy egészen jól érezzem magam, hogy teljesen boldog legyek, ahhoz tudnom kell, hogy van „Valami Lényeges”, aminek minden többi dolog csak járuléka vagy díszje. Ezt tudni, és szüntelenül élvezni ennek a létezőnek megtapasztalását: igen, ha múltam útjain sikerül felismernem és követnem önmagamot, csakis ennek az alaphangnak vagy színárnyalatnak a nyomán

tehetem. Ezt a sajátos zamatot (ha valaki csak kevéssé is megtapasztalta) nem lehet összetéveszteni a lélek semmiféle más szenvedélyével: sem a megismerés boldogságával, sem a fölfedezés és alkotás lázával, sem a szeretet ujjongásával; nem mintha különbözne tőlük, hanem mert mindezeknél az érzéseknél magasabb rendű, s mert mindegyiket magába zárja.

Teljesseg érzéke, Beteljesedés és egésszé formáló Egyesülés élménye, „pléromás érzék”.

Amint változtatva és megkülönböztetés nélkül „Szilárdság Érzékének”, „Kozmikus Érzéknek”, „a Föld Érzékének”, „Emberi Érzéknek”, „Krisztusi Érzéknek” fogok nevezni, azzal mindig csak egyetlen valóságra utalok: el fogom mondani, lassacskán miként bontakozott és virágzott ki bennem ez az alapvető és ezerszínű élmény, egyre gazdagabb és tisztább formákat öltve.

Ez nem képzelt és kiagyalt história, hanem annak a pszichés alapnak valódi munkája, amelynek biológiai vezérfonalát és hitelességét számomra az igazolja, hogy mindig ez dolgozott minden átalakulás és növekedés mélyén. Ezt világosan látom.

S ezt is mondhatom: igen tanulságos ez a folyamat. Mert hogy elérje rendeltetését, vagyis azzal teljeseadjék be, ami legmagasabb a Szellem vonalán, hát abból indult el, ami leginkább megtapintható és konkrét csak létezik a Dolgok Szóttesében, hogy aztán mindent meghódítson, és elérjen mindent. Ez számomra nyilvánvaló, s vannak is rá közvetlen bizonyítékaim. (1)

1. Az Anyag hívogató szava

Alig lehettem hat- vagy hétéves, amikor érezni kezdtem, hogy vonz az Anyag. Pontosabban mondva: vonzott valami, ami ott „fénylett” az Anyag szíve mélyén. Azt hiszem, hogy más gyerekek ebben a korban szokták először megtapasztalni az „érzelmet”, a vonzódást egy-egy személy iránt; vagy vonzza őket a művészet, a vallás. Én szelíd kisfiú voltam, jó viseletű, sőt ájtatos is. Anyám lelki sugárzásának köszönhettem, hogy nagyon szerettem „a kis Jézust”.

Igazi „énem” azonban másutt járt.

Hogy hol? Ezt akkor fedeztem volna föl, ha megfigyelhettem volna önmagammat, amint — mindig titokban és szótlantul, még azt sem sejtve, hogy bárkinek bármit is mondhattam volna róla — félrevonultam és szemlélttem, birtokoltam az én „Vas-Istenemet”, szinte izeltem drága létezését. — Igen, ezt mondom: a Vas. S még ma is rendkívül élesen látom „bálványaim” sorát. Ha falun voltunk, ekeszoritó-kulcsot rejtgettem nagy gondosan az udvar egyik sarkában. Ha városba költöztünk, akkor meg egy erősítő-oszlopocska hatszögű vasfejét, amely a gyerekszoba padlójából állt ki, s amelyet magaménak tekintettem. Később különféle gránátszilánkokat gyűjtöttem, nagy élvezettel szedegtettem föl az egyik szomszédos lőtérén... Ma sem állhatom meg, hogy ne mosolyogjak ilyen gyerekségeken. De ugyanakkor el kell ismernem, hogy ebben az ösztönös hajlamomban, amely fémdarab *imádására* készítetett, már ott volt összesűrítve valami erőnek a feszülése, s vele együtt a vágyak egész sora. Lelki életem teljes egésze nem más, mint ezeknek az igényeknek kibontakozása.

(1) Ime, már 1917-től kezdve (a háború kellős közepén, egyik első írásomban, amelynek címe: „Világmindenségem”) ezt írtam erre vonatkozóan:

„Gyerekkoromtól kezdve az volt egész belső életem tengelye, hogy mindenben valami „abszolútot” akartam elérni. Egészen világosan emlékszem, hogy akkori szórakozásaimban csak az tett boldoggá, ha valami mélyre nyúló örömmel kötött össze. S ezt általában az adta meg, hogy birtokoltam — vagy elgondoltam — valami igen értékes, egyre szilárdabb és változhatatlanabb tárgyat. Ez a tárgy néha egy-egy fémdarab volt, máskor pedig — az ellenkező végletbe csapva át — a Szellem-Isten gondolata boldogított. (Krisztus Testét akkoriban még igen törekeny s nagyon romlandó dolognak képzeltem.)

Talán különösnek tűnik, hogy ilyen irányú érdeklődés kötött le. Ismétlem: **szüntelenül** így volt. Már akkor is legyőzhetetlen igényem, éltető s megnyugtató vágyam volt, hogy **folyton-folyvást** ott pihenjek Valami foghatóban és véglegesben. S ezt a boldogító Tárgyat mindenütt kerestem.

Belső életem története ennek a keresésnek története. Újjai egyre egyetemesebb s folyton tökéletesebb valóságokat akartak megközelíteni. Amióta csak ismerem magamat, lelkem mélyén mindig hajthatatlanul ugyanabban az irányban fejlődött az alapvető természetes vágyam.

De hát miért a Vas? S miért éppen *ilyen* vasdarab? (A lehető legsúlyosabb és legvastagabb darab kellett nekem.) Csak azért, mert gyerekes élményem számára mi sem lehetett annyira kemény, olyan súlyos, ellenálló és maradandó, mint ez a csodálatos szubsztancia, ha a lehető *legtelibb* formában ragadtam meg... A *szilárd marandóság*: kétségtelenül ez volt számomra a Lét alapvető jellemzője. Ha az Abszolútnak ilyen kezdeti, tapintható formában megtapasztalása túl korán siklik félre, elvetődik és megszűnik növekedni, akkor — azt hiszem — ilyen törpe és elfajult formája a zsurorit vagy a szenvedélyes gyújtótípust alakítja ki. Az én esetemben a csírának gondviselésszerűen kellett növekednie. Mert a Változhatatlannak, vagyis a Visszafordíthatatlannak ilyen elsőbbsége mindmáig folyton jellemzi vonzalmamat; és érzem, hogy mindvégig szüntelenül jellemezni is fogja előszeretettel a Szükséges, az Egyetemes és a „Természetes” iránt, szembeállítva az Esetlegessel, a Különlegessel és a Mesterséggel. Egyébként — látni fogjuk — ez a hajlam sokáig el is homályosította szememben a Személyesnek s az Emberinek legfőbb értékeit.

A Teljesség érzéke már világosan egyénivé vált bennem és kielégülést keresett egy határozott Tárgy megragadásában, amiben *összpontosítva* lehetne a Dolgok Lényege.

Hosszú évek tapasztalata és elmélkedése után pontosan ezt kellett meglátnom a Világ kibontakozó Pólusán!

Csak hogy egy vasdarabtól messze van még az „Ómega-Pont”... S lassacskán saját káromon kellett megtanulnom, hogy az a Szilárdság, amiről akkoriban álmodoztam, mennyire nem valami „lényegnek”, hanem „konvergenciának”, *összpontosulásnak* eredménye. Gyermeklelkemet micsoda reménytelenség járta át (sosem felejtem el), amikor egy szép napon megállapítottam, hogy a Vas kopik és megrozsdásodik. *Quod tinea non corrumpit*: mit ki nem kezd a moly?!...

S akkor, hogy kárpótoljam magam, másutt kerestem hasonló értékű tárgyakat. Néha a családi kandalló fatuskóin lobogó kék lángban (amely egyszerre oly anyagi, annyira megfoghatatlan és tiszta). Vagy még inkább egy-jól áttetsző és színesebb kőben: kvarc-, ametiszt-, de főleg fehérpettyes fényes kalcedon-kristályban, amiket főltszedegettem a határban. Ekkor is természetesen azt kívántam, hogy a drága szubsztancia ellenálló legyen, kikezdhethetetlen és *kemény!*

Észrevétlen átsiklás volt ez. De óriási szerepe lett lelki fejlődésem további útjain. Mivel a Vasat Kvarc váltotta fel, kétségtelen, hogy éppen tapogatózó lép-teim számára nyílt kapu a Növényvilág s a Természet hatalmas valóságai felé: s én észre sem vettem, hogy kezdek két lábbal lépni a Világba. Végül mindent csakis az Egyetemes távlatában tudtam szeretni.

Lássuk csak, hogyan is történt.

2. Megjelenik az Egyetemes

Ismétlem: el akartam érni és át akartam ölelni azt a „szilárdságot”, ami felé születésemkor kapott Teljesség-vágyam hajtott. Tehát hogy elérjem az Anyag lényegét, tudatos életemnek mindjárt a kezdetén főleg arra törekedtem, hogy a leghatározottabb vonalú, legjobban sűrített, legsúlyosabb formáit keressem ennek a lényegnek. E próbálkozások során persze ahhoz ragaszkodtam, amit akkor a Szubsztanciák királyának tartottam (az én esetemben a Vas volt ez a király). De világosan arra törekedtem, hogy ezt az értékes valamit a lehető leghatározottabb és *legtömörebb* kontúrjaival ragadjam meg.

De mert már „a Kövek” világa kezdett vonzani, ezért lelki életem mélyén valami végérvényesen kezdett nagyra tárnulni.

A Fém (amennyire tizéves koromban ismerhettem) gyártott és darabos tárgyakhoz akart odaláncolni. A Kövek Világa viszont már „planetáris” irányban, az egész bolygóra terjedő távlatok felé terelt. Felvillant bennem „a Dolgok Alapszövetének” képe. S az a bizonyos nagyszerű Szilárdság, amit eddig a Keményben és a Sűrűben kerestem, most már — finom valóságként — a mindenütt szétáradó Femi adottságnak irányában kezdett mutatkozni. S ennek éppen az adott romolhatatlanságot, hogy mindenütt megtalálhattam.

Azt hihetné valaki, hogy később, amikor lelkes odaadással és sikerrel foglalkoztam Geológiával, talán csak tudományos karrierre pályáztam. Igazában viszont nem történt más, csak olthatatlan vágyam úzott, hogy megtartsam kapcsolatomat (*egyesítő kapcsolatomat*) a létezők valamiféle egyetemes gyökerével vagy

anyaméhével. Ez aztán egész életemen át ellenállhatatlanul vitt a nagy vulkanikus tömegek s a szárazföldi alaprétegek tanulmányozásához (még a Paleontológia kárára is).

Bizonny igaz, hogy lelki fejlődésem legmagasabb csúcspontján is mindig csak Anyag-óceánban fürödve érezném jól magamat...

A Szilárd Állandóság megérzéséből kiindulva ébredt fel bennem és tárult ki a Minden uralkodó és győztes Érzéke.

Emlékeim között, életemnek mintegy húsz évén végighúzódva, világosan látom ennek a mély átalakulásnak szakadatlan nyomait (a középiskolába lépésemtől angliai, Hastings-i teológus-korom kezdetéig). Majd elmondom, hogy ebben az időszakban talán változhatott titkos boldogságom anyagi tárgya, ahogy korban elő-rejutottam. Sőt jelentős szakítás is történt életemben, amikor szerzeteséletre vállalkoztam. De most már látom, hogy ezek a különféle események csak másodlagos hullámok voltak annak a mélyből fakadó áramlásnak felszínén, amit a Kozmikus Érzékre és Kozmikus Életérzésre virradásom jelentett. Hatalmas belső folyamat volt ez, melynek során lassan-lassan meghódított, átítatott és tökéletesen újraöntött valami pszichés metamorfózis ereje. Ezt a lelki átalakulást pedig hathatósan táplálta a kamaszkorba lépésemkor fölszabadult legtisztább energia.

Nehéz volna földidézmem vagy legalábbis megértetnem annak a bonyolult történetnek részleteit, ahogyan életemnek ebben a szakaszában alakultak és kezdtek összefonódni azok a különféle szálak, melyekből számomra egy szép napon az egyetemes Alapszövet formája szövődött eggyé.

Viszont elemzésemnek ezen a pontján fel kell sorolnom azokat a főbb „lomboszat-metszeteket”, melyeknek fokozatos egyéni kibontakozása vagy lombkoronává növekedése akkoriban hozzájárult, hogy kirajzolja Mindenség-Érzékem vezérfonalait.

Persze, mindenekelőtt: érzékem a Geológiai iránt („a Földi” szeretet), amely az egész épületnek szilárd és állandó magva. Főhelyen az Anyag-Anyag: az, ami az Asványban és a Sziklában jelenik meg. A Teljesség-érzéknek erről az alapvető és kezdeti módozatáról fentebb beszéltem már, s ezért nem kezdem újra elemezni. De pszichés fejlődésem sorsdöntő fordulóit nem tudnám megértetni, és nem követném jól állomásait, ha ismét nem hangsúlyoznám: lelki embriogenezisemben véges-végig tengelyként és változatlanul ott találok szenvedélyes szeretetet és tudásszomjamat „a Kövek” iránt.

Tehát életem tizedik és harmincadik éve között érdeklődési körömnek és féltve őrzött örömeimnek központjában mindig s egyre határozottabban uralkodott az a kapcsolat, amely „a szilárd állapotú” Kozmikushoz fűződött. De körülötte, mint egy járulékosan, már születni kezdett a Növényvilág és az Állatvilág felé vonzó érdeklődésem. Lelkem mélyén pedig (ennek az életszakaszomnak végén) egy szép napon megtettem első lépéseimet azoknak a kevésbé tapintható (de mily izgatón csodás!) nagyságrendeknek a szentélyébe, melyeket a Fizika kutatómunkája hoz napvilágra. Mindenfelől az Anyag, az Élet és az Energia: belső látásom és lelki boldogságom hármasszövege.

Gyermekkoromban igen zavart és kiábrándítóan hatott rám az élőlények Világa, mert igen törekenynek mutatkoztak. (Erre majd visszatérek, amikor az Emberről fogok beszélni.) Egrészt éreztem, hogy a „Teljesség-Érzéke”, ez az állandó serkentő, kétségtelenül vonz a Növények és az Állatok felé. Könnyen megismertem őket: a falusi élet s apám természettudományos hajlama irányította felénk első lépéseimet. Másrészt viszont szerettem volna igazolni önmagamnak, hogy miért is váltanak ki bennem érdeklődést ezek az oly botrányosan állhatatlan, esendő és pusztulásra ítélt létezők, mint amilyen egy virág vagy egy rovar. (Ha nem akadt más, hát a nagyon törekeny lepkéknél többre becsültem a Rovarokat, minél nagyobb volt a szarvuk s minél robusztusabb a testük...) Megalkottam hát magamnak (vagy önmagamban fedeztem föl?) néhány, nekik megfelelő titokzatos értéket. Ezeknek az értékeknek lélektani szerepe talán nem tűnik fel azonnal. Pedig ugyanazt az erős belső kielégülést váltották ki bennem: a Szilárd és a Változatlan helyett most már az Új és a Ritka boldogított. Ezt annyira eltúloztam, hogy (zoológiában és paleontológiában) éveken át „új fajokat” kutattam (ma már mosolygok ezen), s ez lett belső életem egyik legfontosabb tartópillére. Meg kell vallanom: csuszamlós talaj volt, s rajta csaknem a gyűjtemények és a bíbelődő címkézés útvesztőjébe siklottam. De ott volt már, uralkodott bennem az Egyetemes megérzése; s ez — még ha igen szép díszpéldányokat kezemben tartva éledegettem is — csak annyit engedett meg, hogy lelkem mélyén csakis annak a

legbenső (vagy legalábbis ilyenek képzelt) kapcsolatnak örüljek, amelyet később a „Bioszférához” fűző kapcsolatomban jelentett. Az említett félrecsúszástól később megóvott az a döntő hatás is, amit — kedvező pillanatban — a Fizikával s a fizikusokkal való találkozásom váltott ki szellememben.

Csak három évem át Jerseyben, aztán ismét három évem át Kairóban (1906—1908) tanulmányoztam (amennyire tehettem) és tanítottam (amely kevésbé rosszul csak sikerült) elég elemi fokú Fizikát: a Kvantum-elmélet, a Relativitás-elmélet, meg az Atom-szerkezet ismerete előtti Fizikát. Ez annyit jelent, hogy ezen a téren szakmailag csak „profán” vagyok, vagyis műkedvelő. S mégis: meg sem tudnám mondani, hogy éppen az elektronok, az atommagok, a hullámok világában mennyire jól érzem magam, „otthon vagyok”. teli tüdővel lélegzem... A Szilárd, a Teljes, gyermekálmaim Egyetlene, Lényegese: ezt találtam meg a hatalmas kozmikus valóságokban (Tömeg, Mágneses Indukció, Hősugárzás, Görbék stb.): bennük a Dolgok Alapszövege vég nélküli eleminek s ugyanakkor folyton új mértani formákba foghatóknak mutatkozik tapasztalatunk számára... Bizony, ebben a titokzatos Gravitációban találtam meg éppen azokat az „ősmintákat”, amelyek (mindjárt beszélek róluk) ma is arra szolgálnak, hogy — még a Krisztusi világában is — kifejezem magamnak lelkem legmélyét. (Huszonhét éves koromban naivul elhatároztam, hogy valamikor a Vonzódás titkát fogom megfejteni.)

Az Állatok Világa s az Erők Világa között ott volt szilárd alapként a Kövek Világa. Erősen összekapcsolódó együttes volt. Néha gazdag kárpithoz hasonlított, máskor meg éltető atmoszférához. S erre zuhant rá lelkemben az első titkok kapuját feltáró hullám: Kelet. Megsejtettem s mohón szívtam magamba illatát. Egyelőre nem népeit és történetét vizsgáltam (ez ekkor még nem érdekelt), hanem fényét, növényeit, állatvilágát és sivatagjait... Huszonnyolc éves korom táján ilyen volt az az első zavaros lelki komplexus, aminek ölen erjedt a Világmindenséghez kötő szenvedélyes szeretetem. De még nem jutott odáig, hogy egészen tiszta lángra lobbanjon bennem.

Pedig igazán holtpontra jutottam a Kozmikus Életre virradásom folytán. S nem is vettem észre. Ném is kerültem volna ki a kátyúból, ha új erő vagy új fény nem lép közbe. Mert csakugyan holtponton álltam. Vagy inkább ezt mondhatnám: valami bűvös hajlam csalogatott, hogy a panteista Lelkiség alsó (banális és könnyelmű) formája felé sodródjam: a szétfolyást és felolvadást valló Panteizmus irányába. Ezt duruzsolta bennem egy ismeretlen: ha az első hívó szó, amit meghallottam, csakugyan az Anyagtól jön, hát akkor miért ne keresném az Anyag lényegét, „szívét” éppen abban az irányban, ahol minden dolog „ultra-materializálódik”, végképp anyagivá lesz? — vagyis éppen a hihetetlenül egyszerű és mindent elborító valóságok oldalán, amiket minap tárt elém az Energia Fizikája s az Éter Fizikája (ahogy akkoriban még mondogatták). Más szóval: ha ki akarok szabadulni a Sokféle kérlelhetetlen törekénységéből, miért ne ütnék tanyát a Sokaságnál is mélyebb ponton, szinte alatta?

Alattomosan így vert bennem gyökeret a Tapintható közös alapja felé vonzó érdeklődés és minden mást megelőző vágy, teljesen keleti formában, tudományos mázzal átfestve. Az a Tapintható kezdett vonzani, ami minden elemnek Eleme, minden szubsztancia Hordozója. Ha felolvadunk és felszívódunk, akkor majd közvetlenül ragadjuk meg ezeket az elemeket és szubsztanciákat, még eminnen, minden meghatározottság előtt és minden forma nélkül...

A Világ olyan birtoklása ez, hogy passzív módon veszünk el és oszlunk szét egy parttalan Alaktalanban. A „centrifugális egyesülés” útja ez, „a központtól egyre távolodó s elszakadó egység formája”, melyet az elnyújtózás és szétlazulás vágya éltet: eloszlni s feloldódni a teljes Szféra távlatában és egybefolyó szűrkeségében. Eljutni minden többféleségnél mélyebbre, és minden egyedi jelleg alá...

Hogy Mindenné legyek, olvadjak egybe mindennel.

Mint annyi hindu költőt és szemlélődőt, engem is föltétlenül ehhez a misztikus gesztushoz sodort volna az a velem született csillapíthatatlan vágy, hogy Más-hoz eljutva érjek el teljességet. Nem azt mondom, hogy másokhoz, hanem a Más-hoz elérkezve... De éppen a kellő időben — nem tudom honnan előbúvó csiraként — visszhangra talált bennem az Evolúció eszméje.

(Folytatjuk)

REZEK ROMÁN fordítása

P. HORVÁTH LÁSZLÓ VERSEI

HŰSZ ÉV

Sejtjeimbé falaztalak,
émbelölem kiáltalak,
ha sírsz, bennem hull a könnyed,
örököd nekem ad többet,
munkádat is bennem végzed,
bennem folyik, köt a véred,
álmaidat én álmodom,
levegődöt el én szívom,
fényedet is el én veszem! —
Örök Kőműves Kelemen...

De tebenned van a váram,
sok ostromban, sok csatában
kőfalaim benned állnak,
zászlóimmal benned látnak,
kapuim benned zárulnak,
csendek hozzám benned bújnak,
és mind, a seregyi versem
benned védelmez meg engem,
nincs, ki e várat bevenné! —
Él Kőműves Kelemenné.

TÜKÖR

Törpének látták
magukat benn a törpék.
Felháborodva
levették, összetörték.

IDŐ

Ezt még elérem,
azt még bevárom...
Lassan nem leszek,
csak csupa lábnyom.

TAVASZI TÁJKÉP

Kék madárhang
a barna föld felett.

FELMUTATÁS

Ez a mi testünk!
Formát adtunk vele formátlan életünknek.
Ez a szerelmünk!
Borunkban még arany és piros gyöngyök ülnek.
Kondul a csendünk.
A toronyból sötét madarak menekülnek.

VARÁZSLAT

Hallgatásunkban elvesznek a tények,
és árnyékukat elvesztik a tárgyak,
lassan elvesztik fényüket a fények,
sötét lábnyomokba lépnek a lábak.

SZOMBAT

Vánszorgás
a vasárnap kék kapujáig.

TÖKÉLETESSÉG BENNÜNK

A csiszolt pillanat,
a nincs-tovább-idő.
Mi... csupán foglalat...

JELENSÉG

Az űrben meghajolnak a fényugarak.
Itt megtörnek.

STÍLUS

Vasbetonkereszt
a vasbetonszerelő sirján.
Vasbetonégből
egy szál rozsdás napfény esik rám.

BÁBUK

A kirakat rendezés alatt.
A bábuk mind mezítelenek.
Eltűnődöm
a konvencionális jelképeken,
amikhez, ahogyan hasonlítanak.
Bár legjobban
mégis a bábukhoz hasonlítanak.
A rendezett kirakatokban levő
bábukhoz is. És a világban minden
bábuhoz. Azokhoz is, amelyek most
nincsenek a kirakatokban.

BEVEZETŐ EGY ELŐADÁSHOZ

Éghajlati jelenségek, amelyek a mindennapok mértéke, a közvetlen megtapasztalás szerint rendkívülinek számítanak, legtöbbször komor, pesszimiztikus jóslatokra ihletik az embereket. Amikor 1947 és 1959 között néhány szokatlanul meleg és száraz nyár köszöntött ránk, megszületett a prófécia Európa közelgő elsztyeppesedéséről. Ugyanakkor mások azt állították, hogy a meleg időjárás valószínűleg állandósul és hamarosan narancsot meg gyapotot szüretelhetünk az Alföldön. Az 1962—63-as kemény tél viszont egy új jégkorszak vízióját táplálta a fogadatlan prófétákban. De nemcsak vakmerő hiedelmeket keltettek a váratlanul érkező időjárás szélsőségek, hanem különféle tudálicos magyarázatokat is, amik főleg lélektani szempontból érdekesek, mivel következetesen emberi találmányokat, tudományos kísérleteket tesznek felelőssé a klímaváltozásokért. Kezdetben a gyújtótűs puskákat okolták, később a rádió- és tévéállomások antennáit, legújabban pedig a rakétákat, az űrhajókat. A régebbi „indoklások” akkor váltak végleg hiteltelenné, amikor az a bizonyos bűnbak: az a találmány vagy az a tudományos eljárás az iskolai fizikai-kémiai tanítás közérthető anyaga lett s elveszítette rejtélyes, felderítetlen jellegét. Miután azonban a rakéták és űrhajók működési mechanizmusa még nem ismert általánosan, mindmáig megtartották klímát alakító, „időcsináló” szerepüket.

Úgy tűnik, mintha kevésbé foglalkoztatna bennünket az éghajlat gyakorlati, tervszerű befolyásolásának a gondolata. Lehetséges, hogy ennek oka — állapítja meg *Harry K. Wells*, a neves amerikai pszichológus — a homo sapiens mitológikus eredetű rossz lelkiismeretében keresendő, abban, hogy félni kezd saját, korszakalkotó „teremtményeitől”: a rakétáktól, műholdaktól, atom- és hidrogénbombáktól, mert tudat alatt az őseitől-elődöktől örökölt ún. Prométheusz komplexus nyugtalanítja. Attól tart, hogy egyszer majd bűnhődnie kell, amiért beavatkozott a természet rendjébe, megbolygatta egyensúlyra épülő harmóniáját.

Réthly Antal professzor könyveit olvasva az ember egészen más meggyőződésre jut: minden korszakban fellépnek rendkívüli klimatikus jelenségek, méghozzá jóval a bűnbakként szolgáló találmányok létrejötte előtt. Az „Időjárás események és elemi csapások Magyarországon” című, az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent munkájának eddigi kötetei Krisztus korától 1700-ig, valamint 1701-től 1800-ig közlik a Kárpát-medence időjárás viszonyait, legfontosabb jellegzetességeit korabeli adatok alapján, hivatalos és magánszemélyek, orvosok, papok és szerzetes rendházak feljegyzései, a hírlapok tudósításai nyomán. A monográfiából — melynek készülő, harmadik kötete 1801-től 1950-ig dolgozza föl témáját — világosan kiderül, hogy Európa éghajlatának története az évszázadok folyamán szüntelenül változott s örökös hullámzást mutatott a nedves-hűvös és a száraz-meleg időszakok között. Megtudjuk például, hogy 1786. augusztus 24-én Söjtörön három és fél, négykilós jégdarabok hullottak, 1780-ban Sopronban és Marosszéken 28 cm, Szepesváralján 36 cm magasan állt a jég 1787-ben. Pest megyében az 1792-es májusi jégverés után még harmadnap se olvadt el a jég. 1706-ban Sopronban decemberben virágzott a bodza és a körte. 1791 januárjában Hont megyében eper érett, Budán pedig a gyümölcsfák és a szőlők kilombosodtak. Ezzel szemben 1793. június 26-án Debrecenben havazott, és az 1794-es esztendő Miskolcot olyan éhínséggel sújtotta, hogy a szegény gyerekek fogadásból kavicsot nyeltek, csakhogy a jómódú szülők fiaitól eledelül kenyérhéjat kaphassanak.

Réthly Antal vizsgálataiból kialakuló kép arra enged következtetni, hogy az elmúlt évezred klímátörténete optimális szakasszal indult, amely 800 és 1200 közé esik. Ebben a korszakban Észak- és Közép-Európában különösen enyhe éghajlat uralkodott, ami alighanem nagyban hozzájárult a normannok grönlandi letelepüléséhez, a magyarok honfoglalásához és közvetve talán Amerika első felfedezéséhez is. Ma már egyébként a dánok ásatási eredményei messzemenően igazolták azt a feltevést, hogy a kelet- és nyugat-grönlandi normann települések pusztulása a XIV. században bekövetkezett klímaváltozással függ össze. A jéghatár délre

tolódása elől kitérő eszkimók ugyanis a XV. század elején megrohanták és megsemmisítették őket. Ez a kedvezőtlen éghajlat lassanként kiterjedt egész Közép-Európára és a XVI. század közepén igen zord teleket hozott. Nem indokolatlan tehát azt feltételezni, hogy a mostoha időjárási tényezők hatására fellépő éhínség is szerepet játszott az ez idő tájt fellángolt parasztfelkelésekben. Az 1500 és 1700 között végbement nagyméretű gleccser-előnyomulások az Alpesekben, Alaszkában és Skandináviában, a zajló jégtömegek déli irányú terjeszkedése, a Keleti-tengeren jelentkező jég-okozta hajózási nehézségek, valamint a Kaspi-tó és az északolasz tavak magas vízállása — megannyi ékesszóló bizonyítéka egy hideg és nedves éghajlat uralmának. A több nemzedéknyi időn át zajló kegyetlen időjárást csak 1680 után váltotta föl egy, csupán néhány évtizedig tartó enyhébb klíma, kevesebb csapadékkal, gyöngé telekkel és melegebb nyarakkal.

Közép-Európa klímátörténetének további kiemelkedő mozzanata a századforduló táján megkezdődött és kb. 1950-ig húzódó ún. „szekuláris felmelegedés”, amelynek egyik jellegzetes kísérő jelensége a gleccserek és jégtömegek visszavándorlása. Az a tény, hogy a tengerek szintje 1880 óta évenként 1-2,2 mm-rel nőtt, azt jelenti, hogy az említett melegperiódus végéig a századforduló táján meglévő jégtömegnek mintegy ezredrésze elolvadt. Ha a maradék jég is halmazállapotot változtatna, a tengerszint 55 méterrel emelkednék. Ez azonban — ha a folyamat a jelenlegi tempóban haladna — csak 55.000 év múlva következne be. Réthly professzor eddigi megfigyelései és adatai birtokában inkább az a megállapítás látszik jogosnak, hogy a jövőben újabb szélsőséges éghajlati kilengések helyett egy hosszabb kiegyenlítődségi időszakkal számolhatunk.

Réthly Antal „klimatikus freskója”, melyen múlt, jelen és jövő időjárási változásai egyaránt kirajzolódnak, egy következetesen felépített élet műve. Munkásságáról nem lehet pályája állomásainak ismerete nélkül beszélni, mert a kettő — életút és tudomány — szorosan összefonódik egymással. Azon tudósok egyike, akinek könyvei és kitüntetései mögött ott az — immár több mint hetven éve folytatott — szaktevékenység fedezete.

A magyar tudományos társadalom nagy örege 1879-ben született Budapesten. Itt végezte tanulmányait is, az egyetemen Cholnoky Jenő, Eötvös Loránd, Kövesligethy Radó, Lóczy Lajos voltak a professzorai. 1900-ban, huszonegy esztendő s fővel lép a magyar időjárástudomány szolgálatába. Kezdetben a Meteorológiai Intézet kalkulátora, de 1902-ben már tudományos státusban dolgozik, ekkor publikálja kisebb klimatológiai és földrengéstudományi dolgozatait. Az 1911. július 8-án észlelt kecskeméti földrengésről írt értekezéséből doktorál Kolozsvárott 1912-ben. Disszertációja olyan fontos adatokat tartalmazott s olyan összefüggésekre világított rá, hogy a világhírű fizikus, Eötvös Loránd többször is idézte nemzetközi kongresszusokon. 1913-ban részt vesz az első Adria-kutató expedíció munkájában. 1921-ben jelenteti meg „Időjárás és éghajlat” című könyvét, amely mezőgazdasági főiskoláink tananyaga lesz. 1923-ban magántanárrá képesítik a Közgazdaságtudományi Egyetemen. 1925-ben kezdeményezésére megalakul a Magyar Meteorológiai Társaság, ugyanebben az évben a török köztársaság kormánya meghívja Törökországba a meteorológiai szolgálat megszervezésére. Kemal elnök megbízásából Ankarában obszervatóriumot építtet, majd 1927-ben Törökországot képviseli Rómában az első nemzetközi tudományos agrárkonferencián. 1927-ben hazatér, 1934-ben a Meteorológiai Intézet igazgatójává, 1943-ban a Műszaki Egyetem mezőgazdasági karának tanárává nevezik ki.

1945-ben adja ki „Debrecen csapadék viszonyai” című munkáját, amely végleg lezárta azt a vitát, ami az Alföld kiszáradása körül folyt. Kimutatta, hogy az Alföld éghajlatát nem a belvizek, mocsarak és lápok lecsapolása változtatta meg. 1948-ban, 68 éves korában nyugállományba vonul, de tudományos munkásságát tovább gyarapítja. Az 1947-ben napvilágot látott „Budapest éghajlata” első korszerű összefoglalása fővárosunk éghajlati változásainak, egyúttal pedig nélkülözhetetlen adattár a későbbi kutatásokhoz. 1952-ben jelenik meg a „Kárpát-medence földrengései”, amely a hazánk területén lezajlott katasztrófák dokumentumait gyűj-

ti egybe. 1970-ben a Magyar Meteorológiai Szolgálat megindulásának 100. évfordulója alkalmából az Elnöki Tanács a Munka Érdemrend arany fokozatával tünteti ki. Könyvein kívül több mint 250 tanulmányt és cikket tett közzé, amely tizenöt kötetet töltene meg.

Réthly professzor hosszú évtizedek óta tevékeny szerepet vállal a Szent István Társulatban, mely 1941-ben vette föl tagjai sorába. 1942-ben, a Társulat tudományos, akadémiai szakülésén tartott székfoglalóját Budapest éghajlati irodalma úttörőinek szentelte. A Társulat 1947-ben főtítkárává, 1951-ben pedig elnökévé választotta.

A 95 éves Réthly Antalt ünnepi ülésen köszöntötte a Magyar Meteorológiai Társaság, melyen a professzor — csakúgy, mint harminckét évvel ezelőtt — Budapest éghajlata irodalmának úttörőiről emlékezett meg. Ebből az alkalomból köszöntjük Öt mi is, s közöljük — némi változtatással — az ünnepi ülésen elhangzott előadását.

H. B.

RÉTHLY ANTAL

Budapest éghajlata irodalmának úttörőiről

Öszintén megvallom, restellem, hogy a Magyar Meteorológiai Társaság immár harmadszor szőlte személyi ügyben a nyilvánosság elé. Súlyosbítom ezt most előadásommal is: elfelejtett elődökre emlékezem.

Éppen harminckét évvel ezelőtt tartottam székfoglaló előadásomat *Budapest éghajlatáról* a Szent István Társulat akadémiai ülésén. Előadásomat a Budapesti Gyógy- és Üdülöhelyi Bizottság nagyobb terjedelemben 27 éve jelentette meg, mely a már 170 évre visszatekintő budai időjárási megfigyeléseken épült fel.

Budáról az első legrövidebb éghajlati jellemzést a törökök igen kiváló utazójának és történészének, *Evlíja Cselebinek* köszönhetjük, aki 1630-ban tűnt fel szép hangjával IV. Murad szultán udvarában. Később több szultánt kísért el hadi útjain, és küldetésekből járt Európában és az ázsiai határországokban. Élete folyamán harminc kötet naplót írt. Ezek közül kettő az 1660—1664 éveket tartalmazza magyarországi tapasztalatairól. *Karácson Imre* piarista orientalista a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából Konstantinápolyban (a mai Isztambul) magyarra fordította le a napló magyarországi anyagát, és az Akadémia azt hamarosan ki is nyomtatta. Ebben írja Evlíja: „Budának nagyon jó vize és levegője van és a reggeli szellő ideje az ember lelkét felüdíti”. Első megemlítése ez a budai hegyi szélnek. Egy másik helyen ezt olvashatjuk: „Mikor igen zordon tél van és a Duna folyó befagy, nincs szükség a hidra, mert a Duna 10-15 arasznyira (2-3 m) hóval van fedve, s így igen jó út van rajta. Néhány százezer kocsi és szán jön-megy a Dunán, amikor a folyó három-négy hónapig be van fagyva. Olyankor a híd hajóit oldalra húzzák és tavasszal újra helyükre állítják. E hídfőnél az erős Pest város van.”

Károly Tivadar pfalzi választófejedelem kezdeményezésére a „Societas Meteorologicae Palatinae” megalakulása után már 1781-ben Budán a „Mannheimi Társaság” műszereivel észlelték az időjárás változásait, noha ezt 26 évvel előbb, 1755-ben *Weisz Ferenc SJ* már megkezdte Nagyszombaton, majd folytatta az áthelyezett egyetem csillagdája részére épített toronyban, Budán, a Várpalotában. Innen származnak azok az időjárási feljegyzések egészen 1816-ig, amelyeket *Kmeth Dániel* piarista tanár „Observationes Astronomicae” című munkájában, illetve annak függelékében közöl a Várban és a Gellérthegyen végzett meteorológiai megfigyelésekből. *Kmeth* tekinthető tehát az elsőnek, aki a Budán végzett megfigyeléseket (az 1811—1820 évekről szólókat) teljes évi átnézetekben nyomtatásban meg is jelentette.

Nemcsak a hazai szőlészeti kutatás és céltudatos szőlőtermelés vezéralakja volt *Schams Ferenc*, hanem ő írta meg elsőnek Buda és Pest részletes városismertetését két önálló kötetben. Ezekben külön fejezet szól az éghajlatról, sőt egy táblázattal

1806—1820-ig terjedőleg közli a hőmérséklet legmagasabb és legalacsonyabb értékeit, valamint a középértékeket. Első ízben közöl adatokat a Várból, majd a Gellérthegyről az esős és a havas napok számáról, ugyancsak Kmeth megfigyelései alapján. Kiemeli Buda levegőjének tisztaságát, amilyennek kevés város örülhet. Már részleteket is közöl a szélviszonyokról, s kimutatja, milyen nagy jelentőségű az északnyugati szél, mely igen tisztítólag hat. Volt ebben az időszakban olyan száraz év (1811-ben), amikor csak 58 csapadékos nap volt, viszont a Gellérthegy 1816-ban a számuk 153-ra nőtt. Schams munkája 1822-ben jelent meg.

Jankovich Antal orvoskari professzornak terjedelmes német nyelvű munkája látott napvilágot 1838-ban Budán, közvetlenül a nagy árvíz után. A szerző József hercegnek, Magyarországnak nádorának házi orvosa volt. Munkája, a „Pesth und Ofen mit ihren Einwohnern in medizinischer und anthropologischer Hinsicht”, 265 oldal és külön függelékben teszi közzé a március 13-i árvíz pusztításait. Könyvének az is nagy értéke, hogy közli a Gellérthegy tíz éven át végzett időjárás megfigyeléseket is Kmeth nyomán az 1821—1830-as időszakról. Jankovich közegészségügyi szempontokból itéli meg Buda és Pest éghajlatát. A város közelében nincsenek mocsarak. Buda kedvező fekvését kiemeli; erdővel borított hegykoszorúk övezik nyugat felől és az uralkodó északnyugati szél frissítően hat a városban, különösen ott, ahol nagyobb ipari és élelmezési üzemek vannak. Ezek az emberre és az állatokra egyaránt károsak: tímárok, mészárosok, szappanfőzők stb. munkájának melléktermékei: a füst, a bűzös gőzök és gázok. Környezetük levegője elviselhetetlen, csak egy-egy erősebb szélroham, időnkénti záporosó és zivatar hatnak tisztítólag.

Itt rá kell mutatni, hogy az 1825—1830-as évekről már homogén megfigyelések vannak, amelyeket *montedegoi Albert* csillagász állított össze. Kmeth ugyanis egy tudományos vitában a világi paptudóssal, *Pasquitch*-csal szemben alulmaradt és 1823. szeptember 2-án állásáról lemondott —, még Gauss is elítélte Kmeth igaztalan támadását. Ebben az időszakban volt az 1834-es év, amelyik 180 év alatt a legmelegebb: 12,6 fok Celsius évi középértékkel, július 21-én a Gellérthegy 34,0 fok Celsiusot mértek. Hangsúlyoznom kell, hogy Jankovichnak szerencséje volt, amikor részére montedegoi Albert feldolgozta az észleléseket. A professzor munkájának igen nagy kelete volt, még egy második kiadás is megért. Feltűnő, hogy Schedel (Toldy) Ferenc kiváló orvos és irodalomtörténész a munkát kézhez kapva azonnal ismertetést írt, melyet négy folytatásban a *Figyelmező* című folyóiratban közölt, alig egy hónap múltán, hogy a munka megjelent. Az első ismertetés felett, a folyóirat fejlécében dics-koszorúval övezett, gót betűs „Buda-pest” felirat állt, negyvenöt évvel a három város egyesítése előtt. Érdemes volna Budapest egyesítésének 100. évfordulója alkalmából ezt a munkát is közzé tenni, vagy legalább az éghajlati leírás megjelenhetne magyarul, Toldy ismertetésével.

Dorner József tanár, botanikus, akit Eötvös József a 48-as forradalmi kormányba munkatársul is meghívott, ugyancsak érdeklődött Budapest éghajlata iránt és 25 oldalra terjedő tanulmányt tett közzé az 1851-ben megjelent „Természet-tudományos Társulat Évkönyvei” második kötetében (1845—50). Az igen gazdag meteorológiai megfigyeléseket tartalmazó könyvben első ízben közöl adatokat az időjárás elemek napi menetéről, öt éven át naponként tízszer kétóránként történt megfigyelések alapján, mind az évi, mind a napi menetet szélirányonként megállapítva. Nagyra értékelem ezt a munkát, mert 50 évvel ezelőtt Budapest hőmérsékleti szélsőségeit magam is kiszámítottam és megszerkesztettem, megismertem az effajta munka nehézségeit.

Mayer Lambert premontrai rendi tanár, csillagász a Gellérthegy 1822-ben épült Observatórium igazgatója volt Dorner nagy segítségére. Dorner főképpen a svéd Georg Wahlenberg botanikussal vitakozott, aki munkájában hazánkban a délkeleti szelet írja uralkodónak, ami teljesen téves. A szélirányok gondos és pontos kiszámításával kétségtelenül kimutatta, hogy az északnyugati quadráns szelei az év minden hónapjában gyakoriságra és erőre nézve az uralkodók. Sőt, az északi szél ingadozását is szabályosnak ismerte föl, mely az egyes órákban lassú nyugati fordulással észlelhető, mégpedig 59°30', és 33° között. Az éjjeli órákban a legerősebb szélirány is leszáll 33°-ra, ereje ekkor a leggyengébb. A tíz évre terjedő hőmérsékleti megfigyelések 9,1° Celsius évi közepet adnak és az egyes évek között 2 fok különbség mutatkozik. Tanulmányában már kitér a különböző helyek tengerszint feletti magasságára, és a nagy hidegekre is gyakorisági értékeket számol. Mayer fáradhatatlan buzgalommal készít különböző táblázatokat, olyanokat, amelyekre ma már nem fordítanak gondot. A klimatológiai feldolgozás ezen módjai

nagyrészt idejét múlták, vagy helyesebben mondva a „klíma” nevű tudományág egy része nem halt meg, csak elaltatták. Dorner a Tabánban a Józszinszky-féle házban 1846-ban kútvíz-hőmérsékleteket is mért. A kút mélysége közel 16 méter, a víz magassága benne 4 méter volt. A hőmérséklet az év folyamán 11-14 fok Celsius között változott és évi középben 3,5 fokkal volt a levegő melegebb, mint a víz. Az évi csapadékos napok száma a Gellérthegy 40 és 115 között váltakozott. A csapadék évi átlaga 578 mm, amelynek 28 százaléka nyárra esik. Dorner tanulmányát értékesnek kell minősíteni, mert már behatóan foglalkozott az évi és a napi menettel is.

Greguss Gyula a Duna vízhőmérsékletét mérte 1865 augusztusa és 1866 január vége között, minden szerdán és szombaton. Az észlelést egy réztokba foglalt Kappeller-féle hőmérővel végezte, ugyanakkor a levegő hőmérsékletét és az időjárást is feljegyezte. A pesti parttól néhány ölnyire, valamint a folyóvízben egy-két ölnyi mélységben, de néha csak egy lányira mérte a víz hőmérsékletét, amely mindig alacsonyabb volt, mint a levegőé. Értekezése a *Matematikai és Természettudományi Közleményekben* jelent meg az Akadémia kiadásában.

Az Osztrák Meteorológiai Intézet és a Magyar Tudományos Akadémia között az abszolutizmus ideje alatt és a kiegyezés után is elég jó kapcsolatok állottak fenn. *Karl Jelinek* bécsi akadémikusnak, a Zentralanstalt igazgatójának az osztrák birodalom hőmérsékleti viszonyainak feldolgozásához szüksége lett volna Budapest hőmérsékleti középértékeire. Érintkezésbe lépett Schenzl, Tormay, Mayer és Kruspér akadémikusokkal, a Magyar Tudományos Akadémia Természettudományi Bizottsága tagjaival, s a tőlük kapott adatok segítségével egy klasszikusnak mondható értekezésben foglalkozott a Budán és Pesten öt különféle helyen volt meteorológiai állomások hőmérsékleti adatainak közös nevezőre hozásával, azaz ún. homogénné — egyöntetűvé — tételével. Jelinek értekezése 25 oldalon jelent meg, a levezetést részletesen közölve. Kiszámítja Pest 1848—1863-ig terjedő időszaka hőmérsékletének havi középértékeit 1/100 fok pontossággal, elsőnek közölve az „öt napi”, ún. pentadértékeket, valamint az évről minden egyes napjára vonatkozóan ugyancsak 1/100 fokkal a napi közepeket tized Réaumur fokokban. Jelinek értekezése igen tanulságos és a budai hőmérsékleti viszonyok kutatása szempontjából fontos történeti adalék.

Meg kell még emlékeznem *Heller Ágostról*, akinek meteorológiai kézikönyvét a Természettudományi Társulat adta ki. A *Természettudományi Közöny* 1878. évi X. kötetében nagyobb tanulmányban ismertette a gellérthegy csillagász-torony történetét. Ebben vannak a Meteorológiai Intézettel kapcsolatos adatok is. Az Akadémia kiadta Kruspér István műegyetemi tanár szerkesztésében a „Légtűneti észlelések” két kötetét: 1841—1849-ig Mayer Lambert észleletet, 1861—1870-ig Schenzl Guidó bencés szerzetes észleletet. A kötetek 1866-ban és 1884-ben jelentek meg.

A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Társasága éppen 95 évvel ezelőtt, 1879-ben tartotta Budapesten Vándorgyűlését. Ebből az alkalomból a főváros egy nagyszabású, két kötetes munkát adott ki *Gerlóczy Gyula* és *Dulácska Géza* szerkesztésében. Ebben a munkában *Kurländer Ignác*, a Meteorológiai Intézet adjunktusa írta meg „Budapest meteorológiai viszonyai” című értekezését. Első ízben foglalkozott behatóan hivatásos szakember az egyesített főváros éghajlatával, bár sokat köszönhetünk az egyes éghajlati elemekről írt beszámolóért az Intézet alapító igazgatójának, Schenzl Guidó bencés szerzetesnek is, akinek első, 1871. évi Meteorológiai Évkönyvét 1876-ban a Magyar Tudományos Akadémia a nagydíjjal tüntette ki.

Kurländer tizenhat év (1862—1877) meteorológiai megfigyelései alapján grafikonokkal, táblázatokkal gazdagítva tárja elénk a főváros éghajlatát. Ismerteti az állomások történetét. Nem részletezem ezt a 34 oldalra terjedő alapos munkát, hiszen az eddig elmondottak is igazolják, hogy Budapest éghajlatáról — amelyről maga Kurländer is változatosnak jellemzett — sokoldalú képet rajzolt. Érdekességként megemlítem, hogy számottevő szélsőségek szerepelnek a munkában. Például nyáron ismételen előfordul 20 százalék körüli viszonylagos nedvesség. Rá kell mutatnom, hogy az égbolt borultsága már Kurländer szerint is állandóan fokozódott s ezt később Réthly, Zách és Kakas is megállapították. Adataik szerint a felhőzet átlagos értéke decemberben 67 százalékról 72, 76, 78 százalékra emelkedett, vagyis 11 százalékos növekedés mutatható ki. Még februárban is 9 százalékos a növekedés, sőt augusztusban is kimutatható mintegy 6 százalékos borultság-növekedés, vagy talán így is mondhatjuk: légköri szennyezettség-növekedés. A különböző sorozatok szerint az évi közepes borultság 9 százalékkal fokozódott.

Schenzl a budai reáliskola kertjében talajhőmérőket is helyezett el és 8 éven át 1, 2, 3 és fél, 4 és fél és 6 méter mélységben minden szerdán leolvasták. A nyolc éven át végzett mérések végső eredménye szerint 1 méter mélységben a hőmérséklet középértéke majdnem azonos értékű volt a levegő hőmérsékletével. Az egyes további mélységekben szabályos változás mutatkozott határozott évi menettel. Egy méter mélységben február elején lehidegebb a talaj, míg augusztus végén a legmelegebb. Hat méteren június végén a lehidegebb, és következő év január végén a legmelegebb. Kútvíz-hőmérséklet méréseket is végzett Schenzl az iskola kertjében 1863 és 1871 években minden szerdán, melynek átlagos évi középhőmérséklete 12,7 Celsius fok, és a nyolc év alatt 5-6 méter mélységben történt észlelések legalacsonyabb havi középértéke 11,7 fok (1871 februárjában), a legmagasabb 13,1 fok (ez 1866 júliusában).

Időben egy évtizedet lépve előre, a Természettudományi Közlönyben *Bozóky Endre* reáliskolai tanárnak nagyobb cikke jelent meg „Budapest éghajlati állapota” címmel. E cikk írója valamikor a Meteorológiai Intézet tagja volt 1886 októberétől egy éven át. Folytatta a különböző éghajlati elemek már korábban megkezdett táblázatainak összeállítását és egyneművé tételét. Jelinek értekezése ebben kitűnően segítette.

Mintául Kurländer értekezése szolgált, de a szerző nevét nem említette, ellenben Schenzlre többször hivatkozott. Pedig Schenzl adjunktusának munkája előszavában rámutatott arra, hogy az értekezés teljes egészében Kurländer munkája. Az elődök elhanyagolásával az író nem válik nagyobbá. *Bozóky* értekezését mindezek ellenére a régi anyag gondos felhasználása jellemzi és az, hogy Budapestre, illetve Budára 29 év észleléseinek felhasználásával (1862—90) éghajlati táblázatot állított össze a hőmérsékletről és a légnyomásról minden egyes hónapra s ezt függelékként közli.

Mély tisztelettel idéztem fel a kiváló úttörőket. Mindenkinek a munkásságát a kor szemüvegén át kell értékelni, bírálni. Az idővel változó viszonyok között más és más a munka lehetősége. Én is jártam abba a reáliskolába, amelyben az Országos Meteorológiai Intézet — ma Országos Meteorológiai Szolgálat — bölcsője ringott. *Heller Ágost*, aki majdnem igazgatója lett az Intézetnek, és *Bozóky Endre* tanáraink voltak. *Kurländer Ignáccal* a nagy *Konkoly-Thege Miklós* ravatalánál ismerttettem meg kitűnő elődöm, *Róna Zsigmond*, a magyar éghajlatkutatás megteremtője. Áldás emlékükre!

BEDE ANNA VERSEI

Csak a földön vannak csodák

*Még hiszek abban ami nincs.
Még hiszek abban ami jó.
Hogy betéved és elvarázsol
váratlan a nem-várható.*

*Az üstököszt műszerek mérik
a mérhetetlen téren át.
Az eget képletekbe fogták.
Csak a földön vannak csodák.*

*Ki faragta a tornyos oltárt,
e rothadáson-diadalt?
Milyen nyelvet beszélt? Mit érzett?
Kit ölelt? Mit hitt? Mit akart?*

*Már pora sincs, de él az álma:
gótikus templom-ív ragyog,
s engem visznek új áhítatba
a mozdulatlan angyalok.*

Ne engedj el messzire

*Ne engedj el messzire.
Vágtatnak veszett szelek.
Szárnyasok zajonganak.
Farkasok üvöltének.*

*Mélységek katlana forr.
Reszket a világ szíve.
Készül új halotti tor.
Ne engedj el messzire.*

CSANÁD BÉLA VERSEI

ZSOLTÁR

Hová vetettél, Istenem,
mily cethal belsejébe?
Lobog a búzhödt levegő,
az állat tűz epéje.
Töröld le csapzott homlokom,
rendelj, Uram, magadhoz.
Bár cethal-sorsot érdemel,
ki rosszat rosszra halmoz.
Még engedetlen a jövő
és nyugtalan reményem,
de aki mindent alkotott,
tudja, hogy Őt beszélem,
és szívem érte nyugtalan
e szörnyű émelységben,
s mennék is már akárhová,
ahová küldtetésem.
Szólíts parancsral, Istenem!
Üvöltök, sírok érted.
Irgalmazz prófétádnak is,
s kegyelmezz Ninivének.

SZÁMVETÉS

Apám már rég a sírban bólint
igazamra, anyám az égben.
Nem ismerek más életet, csak
amit velük reméltem.
Ős fákkal vagyok én rokon,
ős vizekben áradó hittel,
mindennel, ami összetart,
mosollyal, szerelemmel.
Mindennel, ami fölemel,
azzal, ki többre lázad.
Mely magammal békítene,
nem jó el az a század.

FELTÁMADÁS

Ha semmi sincs,
amibe megkapaszkodj,
ha üres a levegő is,
ha napjaid sivatagok,
se teled, se nyarad,
ha valahol a világűr peremén élsz,
s talán meg sem születél igazában,
keresd,
keresd a másik arcot,
a véreset, a megcsúfoltat,
aki felemel s megvigasztal.
Tekints reá,
és mondd ki bátran:
Áldalak,
ki legyőzted a halált!
Győzzön bennem is
feltámadásod!

ÖRÖKRE

A halálraitélt bizonyossága
az én hitem.
Minden ház, ahol laktam,
minden fa, amely virágzott,
minden nap, amit megéltem,
kétszeresen létezik.
Remény órája
minden óra.
És minden kegyelem.
Egyszer igazán
enyém lesz
minden.
Örökre.

ANYÁK

Olyan törekeny a világ,
olyan esetlen ez a föld.
Széthull gyermeki léte,
nem való férfi kézbe.
Anyák, vegyétek kezetekbe,
mint fészkből kihullott madarat.
Ringassátok, mint beteg csecsemőt,
vagy szüljétek meg újra, hogyha kell.

Szántó Piroska: Gesztenyerütyügek

A SZŐLŐ

Írta. KALLÓ FERENC

Izgatottan és ünnepélyesen toppantak be testvérbátyjuk belvárosi vendéglőjének konyhájába. Persze illendően a kapubejáraton át, az udvar felől jöttek, hiszen a század elején nők nemigen léphették át férfi kíséret nélkül a vendéglők küszöbét, legfeljebb ha ebédidőben utazáskor. Künn is hőség volt, de az óriási tűzhely szinte elviselhetetlenné hevítette a konyha levegőjét, pedig nyitva volt az ajtó, a széles ablaknak mind a négy szárnya, s az ablaktokra feszített zöld szitaszövet kirekesztette ugyan a legyeket, ám nem állta útját a levegőnek. S abban a forróságban ott állt Elíz a tűzhely mellett, tálalta a villásreggeliket, főzött, parancsokat osztogatott a két konyhalánynak, közben észre sem vette Jankát és Margitot, akik megtorpantak az ajtóban.

Janka nem szerette sógornőjét, Elízt. Kénytelen-kelletlen elismerte szorgalmát, üzletasszonyi rátermettségét, de tíz év alatt sem tudott megbarátkozni a valósággal, hogy bátyja az ország alsó csücskéből, Orsováról hozta magával. Mintegy a seho-vátartozás homályából csöppent egyszeriben közéjük, a dunántúli város igen módos családjába. Hogy fáradhatatlan? — elvégre Janka sem ült ölbe tett kézzel. Férje tekintélyes ember volt, virilistaként beleszólt a város ügyeibe is, de hirtelen meghalt a századfordulón, azóta ő vezeti legidősebb fiával együtt a rájuk maradt üzemet, üzletet, háztartást, neveli, gondozza, iskoláztatja a többi hat gyermeket, rajta a szőlőnek, a belvárosi bérháznak sok gondja, baja. Arcán végigszántott kemény asszonyi élete, gyűrött, régi pergamenhez hasonlított, akár mosolygott, akár nem. Most is az ajtóban meghökölve bámulta Elíz kipirult, márványsima arcát, sötétbarna, közepén elválasztott, simán hátrafésült, kontyba csavart haját, egyetlen ezüst szál sem csillant meg abban, holott nálánál alig egy-két évvel volt fiatalabb. Hiába volt hívő lélek, szigorú önmagához, gyermekeihez, az emberekhez, hiába volt büszke tetterejére, önállóságára, ugyanakkor megértő és adakozó, mégis szíven ütötte, valahányszor csak meglátta Elízt. Akarata, lelki fegyelmézettsége ellenére is fel-felágaskodott benne az irigység. Nem is a szépségét irigyelte, hanem az Elíz és Jóska bátyja házasságában megbújt regényességet, amit képzelete annál inkább is kiszínezett, mert az övéből hiányzott a romantika. Kérői sorából hiába is választott volna, a döntő szót édesapja mondta ki; bezzeg ők a szívük szerint választhattak, de sohasem beszéltek róla. Ha kíváncsisága ösztökélte s kérdésekkel firtatta őket, Elízről szerény mosolyt, Jóska bátyjától nyers választ kapott: „Nincs más gondod, Janka? Törődj a magad dolgával!” Mondhatta volna azt is, hogy egyszerűen megszerették egymást, s azóta együttesen építik életüket, de ez is csupán csak kettőjükre tartozik.

Kezdeni ugyan Jóska maga kezdte, amikor ifjonti legény korában megszökött édesatyjuk szigora elől, aki három reáliskolát kijáratott vele, ami a hetvenes években nagy szó volt, sok tisztviselőnek sem volt több iskolája, aztán mégis kovácsinasnak adta. Jó idő múltán egy izzó szilánk fúródott a szemhéjába, nem okozott ugyan kárt a szemében, de pontot tett kovácsinaskodására. Hallani sem akart többé a kovácsmesterségről. Megmakacsolta magát, nem használt édesapja unszólása, még fenyegetése sem. Ez kellett csak az öreg Jákinak, meg sem kérdezte, van-e kedve a mészárosáshoz, elszerződttette inasnak. Jóskának ehhez sem fűlött a foga. Tessék-lássék csinálta egy darabig, aztán kevés testi holmival a tarsolyában, néhány krajcárral meg az iskolai bizonyítvánnyal a zsebében búcsút vett a kapufélfától és felcsapott vándorlegénynek. Valami más akart lenni, talán még maga sem tudta, hogy mi. Hogyan vergődött le Temesvárra? — azt csak a jó Isten tudta rajta kívül. Kitanulta a pincér meg a szállodás-mesterséget, és ugyancsak kitanulhatta, mert tíz év múltán már bérelője lett Orsován a szállónak és étteremnek, amelynek konyháját felesége, Elíz vezette. Méltán büszkéek voltak rá, hogy Baross Gábor miniszter úr önagysága ottjártában azt mondta:

„Jáki úr, maguknak a fővárosban volna a helyük. Ha meggondolták a dolgot, forduljanak hozzám, mindenben segítségükre leszek.” Addig is dolgoztak és takarékoskodtak, de a pesti vállalkozáshoz valamivel több kellett. Vonzotta a hozzáértőket és a kíváncsi előkelőségeket a Vaskapu kiszélesítése, jól ment a szálloda, az étterem talán még jobban, s közeledett a pillanat, hogy Baross Gábort emlékeztessék ígéretére, amikor híre ment hirtelen elhalálozásának.

Életük fordulópontja lett a halálhír. Húsz éve szakadt el szüleitől és hét testvérétől, barátaitól meg ismerőseitől. Megezdődött a küszködésben. Elízben pedig társat is talált hozzá. Időnként, különösen ünnepeken és évfordulókon el-elfogta a dunántúli szülővárosa utáni vágy, de nem engedte, hogy úrrá legyen rajta. Év-ről évre megemlékezett szülei névnapjáról, küldött karácsonyi és újévi köszöntéseket, de választ nem kapott. Édesapjában sziklafalba ütközött, nem lehetett kiengesztelni levelezőlapokkal, megemlékezésekkel, érdemesnek kellett mutatkoznia bocsánatára, hiszen mint elsőszülött ellene szegült akarátának, megszőkött, rossz példát mutatott hét testvérenek, ő lett a család fekete báránya, akinek talán még a nevét sem volt szabad kimondani otthon. Be kellett bizonyítania, hogy nem hozott szégyent apja nevére és a család becsületére, sőt azt is, hogy férfi a talpán és önnön emberségéből felküzdötte magát, ha nem is édesapja akarata szerint, mégis az ő nyomdokain járva. Néhanapján igen erősen vágódott haza, s terveket szőtt, hogy szülővárosában vendéglőt nyit, megmutatja, mire vitte, de Baross ígérete túlszárnyalta addigi elképzeléseit. Támogatásával fővárosi vendéglőt vagy szállodát bérelhetne! Igen, akkor valóban emelt fővel állhatna atyja elé s kérhetné bocsánatát, minden kényszerűség nélkül, saját akaratából, ahogyan ifjonti fejjel és szívvel is a függetlenséget választotta; a szülői otthon kényelme és a polgári jólét helyett a bizonytalanságot, a gyámkodó szeretet helyett saját erejének, képességének és akarátának próbatételét, egyszerűen a sikert vagy a hajótörést.

Meghalt a miniszter, magával vitte ígéretét a sírba. Jóska egyet sóhajtott, megvonta a vállát; eddig is a maga emberségéből intézte sorsát, nem várt másokra, most aztán úgy döntött, nem nyúglódik tovább a tétovaságtól. Tessék-lássék megkérdezte Elizt, aztán levelet írt plébános öccsének, Ferencnek, egyengesse el édesapjuknál hazatérésük útját. Várta válaszát, de helyette maga Ferenc érkezett meg. Édesapjuk utasítása szerint személyesen kellett meggyőződnie bátyja körülményeiről, anyagi helyzetéről, elkérte házasságlevelét, két gyermekének keresztlevelét, ellenőrizte takarékkönyvüket, két napig figyelte munkájukat, szóba ereszkedett alkalmazottakkal és vendégekkel, szállítókkal, végül, de nem utolsósorban a plébánossal is érintkezésbe lépett, hiszen el kellett mondania kötelességszerűen napi szentmiséjét.

— Úgy hallom, Jóska bátyám, nem jártok templomba — mondta szemrehányóan.

— Nálunk nincsen se vasárnap, se ünnep. Nem mondanád meg, mikor menjünk? Éjféle mise pedig csak egy van évente, arra mi is elmegyünk.

Ferenc megvakarta a feje búbját, ahol a tonzúra ékeskedett s nem firtatta tovább a dolgot. Azzal búcsúzott, hogy reméli, legközelebb már otthon találkoznak.

Úgy is történt. Aki ismerte az öreg Jákit, nem csodálkozott kikötésein. Ferenc levelét olvasva, Jóska maga is rá-rábólintott, szinte felkészült rá, hiszen tudta, hogy apja is, ő is kemények, akár az ébenfa gyökere, még a fejsze is szikrát vet rajta. Először levélben kellett bocsánatot kérnie, megérkezésükkor pedig teljes megalázkodással szóban is. Az öreg Jákinak tetszett, amit látott. Jóska fia megilletődött, megbicsakló hangon kért bocsánatot, tisztelettel csókolta kezét szüleinek, példáját követte Eliz is, akinek szoknyájához bújva a nagyobbik, karján, a nyakát átölelve a kisebbik gyerek bámulta a szép fehér szakállas nagypapát, a főkötös nagymamát, aki magához ölelte és megcsókolta mind a négyőjüket.

— Tanácsot szeretnék kérni, édesapám — kezdte Jóska, de az öregúr rögtön a szavába vágott.

— Tudom, mit akarsz. Lefoglalóztam részedre a város kellős közepén egy üzlet-helyiséget. Nézd meg! Aligha találsz jobbat. Megtakarított pénzed elég lesz az induláshoz. Majd meglátom, mire viszed.

Még ennél is nagyobb meglepetés volt, hogy az öreg Jáki a nyitástól kezdve, köznapokon délelőtt ott villásreggelizett a tarka abroszos szobában. Hófehér haja, Kossuth-szakáll, arany rojtos, fekete nyakkendője, sok gombos mellénye, paszományos kabátja színt, tekintélye rangot adott a tarka abroszos helyiségnek. Törzshelye volt, ahonnan figyelhette az üzlet menetét, miközben jóízűen elfogyasztotta tízóraiját. Kedvence volt egy kis adag — Pesten „zónának” hívták — borjúpörkölt, ropogós, omlós sóskifli meg egy pohár sör. Elíz rábeszélésére eltért szokásától, átpártolt a napi különlegességekhez, sorjában végigkóstolta a sült borjúmirigyet, vesevelőt, citromos borjúfodrot, halpaprikást, szalontüdőt, császárszeletet, párolt borjúnyelvet vadas, mandulás mártásban, halászlét, tejfölös héringсалátát, bográcsgulyást, egy szeletke arany szegélyű, főtt marhahúst vagy csonthúst illatos borecetes tormával, de a borjúpacalt is, pedig még a nevét is utálta, mert nagyon szegényesen hangzott, de menyé ingyencséget fabrikált belőle. Törzszakasztalánál sosem maradt üres szék, de még a szomszédos asztalok mellett sem; odatelepedtek a jómódú iparosmesterek, akik napkeltekor kezdték a munkát és fél tíz felé megéheztek, s a villásreggelit majdhogyan istentiszteletszámba nem vették, amitől semmi sem tarthatta vissza őket, hacsak kis balták nem estek volna az égből eső vagy hó helyett. Figyelték az öregurat, kilesték, mit evett, arra támadt nekik is gusztusuk. Ha alkalom adódott rá, bólogatva mondta, s csak a szemében játszott valami rejtett huncutság: „Nem hiába akarta Pestre csábítani a fiamat Baross Gábor, miután belekóstolt Elíz főztjébe ott lent a Vaskapunál.” Máskor meg: „Talán az országban sincs ennél külön bonyhá!” De meg is hitelte, amit mondott, rártartian, a maga módján: ugyanúgy fizetett, mint a többiek. Eleinte tiltakozott ellene Jóska, de röviden leintette: „Tedd el a pénzt, különben más vendéglőbe megyek!” Jóska lassanként megszokta, a vendégek pedig igen elgondolkodtak az öregúr felfogásán, aki ráadásul minden alkalommal elköszönt Elíztől s megdicsérte a főztjét.

Néhány év múlva meghalt a felesége, s mintha magával vitte volna az öreg Jáki életerejének a felét is... Egyre ritkábban járt el villásreggelizni, emberek közé sem kíváncsított, aztán ágyának esett és fél év múltán leeresztették a sírba felesége mellé, ahogy dukált, hiszen egy test, egy lélek voltak ők „a házasság szigorú szerzetében”, ahogy Pázmány mondta századokkal ezelőtt, s legyenek eggyé haló poraikban is. Nyolc testvér és huszonegy unoka állta körül a sírgödört, amely elnyelte azt a kemény embert, aki kezében tartotta és irányította sorsukat. Végző akarata szerint fiai és leányai egyenlő részben osztozzanak a hagyatékon; ne kótyavetyéljék el az ingatlanokat, hanem akinek módja van rá, tartsa meg tisztességes áron és kártalanítsa testvéreit; vitás ügyekben Ferenc döntsön, a többi pedig vessen alá magát döntésének.

Pál sógor igényt tartott a szentgyörgyi szőlőre, Rév Antal, Juliska férje a leállított tobakos műhelyre és a hozzá tartozó nagy telekre, Janka a családi házat, Jóska a városszéli szőlőt választotta. Egy holdnyi sem volt az egész, de közelsége, s főleg mély és nagy pincéje, lejtmenetes gádora igen megfelelő borok tárolására, a jó évjáratúak huzamosabb érlelésére. A két szoba, a konyha, a tágas présház meg a belőle nyíló toldalék félrehely révén meghaladta sok vidéki ház kényelmét, s ha úgy fordulna sora, meg is húzhatnák ott magukat öregségükre.

Külön-külön megbecsültették az ingatlanokat, aztán összeültek, hogy véglegesen megegyezzenek. Ment is minden simán, csak a városszéli szőlőnél akadtak el. Rév Antal bejelentette: — Olyan vevő jelentkezett, aki sokkal kedvezőbb árat hajlandó fizetni.

Jóska elsápadt. — Mennyit ígért?

— A becsüösszeg másfélszeresét.

— És hogyan fizet? Kézpénzben?

— Magától értetődik.

— Ez igen előnyös ajánlat — mondta Jóska és arca visszaszínesedett. — Ki a vevő? Hogy hívják?

— Maga is megemelhetné az ajánlatát, Jóska, nem igaz?

— Dehogynem. De miért licitáljak a rendes ár fölé, hiszen sógor úr sem toldotta meg a tobakos telep becsüösszegét?

— Hozzon rá jobb vevőt, ha tud!

— Nem vagyok én sem vigéc, sem kupec. Végezzünk röviden! Ki a vevő?

— Kárász Herman.

— Nagyszerű, hisz az itt lakik a közelben, át is megyek érte — ugrott fel Jóska.

— Nem olyan sürgős.

— Együtt vagyunk, legalább átesünk rajta.

— Hát csak menjen, ha akar — húzta el Rév Antal a száját gúnyosan, aztán színeket váltott az arca, mint a mérgesedő pulyka taraja, s leeresztette tokáját kemény, sarkos állógallérjának széles részébe, jó mélyre, hogy a nyakkendője meg a mellénykivágása felét is betakarta vele. Illett egyéniségéhez ez a tartás, szinte szobra lehetett volna a gögnek és a jómódban felfuvalkodott polgárnak. Miután Janka férje meghalt, Antal sógor lett a leggazdagabb a családban, virilista is lehetett volna, de szívesebben lealkudott így vagy úgy húsz koronát az adójából, semhogy egy fillér napidíj nélkül üljön órákon át a virilisek között a városi közgyűléseken. Gőgjével és hiúságával csak fukarsága és kapzsisága vetekedett. Szép szakmája volt: gyertyaöntő és bábosmester. Alaposan értett is hozzá. Mindegy volt neki, sima vagy csavaros, madzag vékonyságú, sírra való vagy karos tartóba, kandeláberbe, csillárba, főúri ebédlőbe vagy az Úr oltárára méretezett, vagy akár húsvéti gyertya vastagságú; egyik mint az alabástrom, a másik nagypénteki barnássárga, de akadt piros, kék vagy zöld színű díszgyertya, ha kellett figurákat öntött rájuk, meg rávarázsolt színes képeket is. A mézesbábnak meg művésze volt; a Rév-féle mogyorós csók, a mandulás kifli járásszerte híres volt. Senki sem tudta nálánál szebben kiszínezni és olyan változatosan feldíszíteni csicsás cirádákkal, vitézkötésekkel, csokrokkal, rózsákkal a pólyás babákat, huszárokat meg a tükrös szíveket, s bizony mosolyogna kellett a bámészkodónak, ha akár a vásáros sátorban, akár az üzletben megakadt rajtuk a szeme. Rév Antal már jó ötvenes volt, elég lett volna, ha csupán az üzletével törődik, mégsem maradt el a környék országos vásáraitól vagy nagyobb búcsújairól, rázatta magát a rossz megyei utakon kétlovas szekeren esőben, hóban, szélben, napsütésben; pirkadat előtt indult és késő este ért vissza, néhanapján a komisz időben éppen csak felütötte sátrát kocsisa segítségével, tessék-lássék kिरakott mutatóba kevés portékát is, a kényesebbeket és drágábbakat bent hagyta a két húséges, öreg tölgyfa láda hasában, megvédte az őket a ködtől, párától, amit ha magukba szívznak, megereszkedett volna a tésztájuk, de még a színes cukor cifraságok is elkenődtek volna. Volt úgy, hogy három koronányi haszna sem volt egy egész napi törődésének, máskor meg jóformán mindent eladott. Fősvénységében felesége erejét is kizsárolta, akár a magát.

Az utcáról nézvést a két szomszédja közé szorult, keskeny mellű emeletes ház volt az övék a város főterének tőzsomszédságában; az üzlet meg a kapubejárat s fölöttük három ablak, ebből állt a homlokzata, de az udvar felé jól elnyújtózott; az alsó traktusban az öntő és mézesbábos műhely, raktár és mosókonyha, a felsőben korszerű háromszobás lakás húzódott meg, s alig cseperedett fel a fél tucat Rév gyerek, Antal nem volt hajlandó tovább szolgálot tartani, egyszerűen felesége nyakába szőta az összes takarítási munkákat még a műhelyben is, holott éppen eleget segített a mézessütemények fabrikálásában. Rettenetesen felháborodott, ha történetesen egy súrolókefét vagy seprőt kellett venni, és számon kért Juliskától minden elköltött krajcárt. Legtöbbször neki kellett helytállnia az üzletben is — ami úgy ment, hogy a nyíló boltajtó megszólaltatott fent a lakásban egy kolompot, amelynek a hangjára még a halottak is összerendeztek volna, mire Juliska leszaladt a csigalépcsőn a boltba, az üveges, tolóajtós szekrényből vagy

a fiókok valamelyikéből kiszolgálta a vevőt és sietett vissza a konyhába, a két hetipiaci napon pedig merő loholással telt el a délelőttje —, mégis szívesen csínálta, mert időnként le tudott csípni a bevételből egy-két koronát a szükséges kiadásokra, amivel elejét vette sok felesleges szóváltásnak és ellenőrizni sem lehetett. Antal pedig majdnem minden nap ebéd után kikocsizott a csúcsos-hegyi szőlőjükkbe, közbe-közbe ágyat vetett a bornak hazulról hozott harapnivalóval és elidőgált estig. Nem hívott rá vendéget. Nagyon jól megvolt egymagában, váratlanul sem toppant be hozzá senki sem; gögje elriasztotta az ismerősöket, fukarsága pedig távol tartotta a leghírhedtebb potyázókat is. Bizony, amit kapzsíságával összeszedett, megőrizte fősvénységével. Amikor feleségül vette Juliskát, Jóska már nem volt otthon, ismerni nem ismerték egymást. Aztán amikor Jóska visszatért családotól szülővárosába, Antal lemagázta. Jóska sem maradt adósa: megsógor-urazta Antalt, de olyan különös hangsúllyal, hogy nyoma sem maradt a szóban holmi rokoni kapcsolatnak, az úrnak még annál is kevesebb. Persze Antal, vagyonától és rangjától öntelten, elvárta volna, hogy Jóska köszönjön előre. Azt ugyan várhatta; Jóska keresztülnézett rajta vagy átcsapott az utca másik oldalára, hogy látnia se kelljen a sógor urat, aki az irigységtől már-már majdhogy meg nem sárgult, mert Jóska üzlete igen jól ment, s az öreg Jáki is beült annak a csavargónak a vendéglőjébe. Az öreg Jáki halála után kapóra jött neki, hogy Jóska szemet vetett a városzéli szőlőre, egyszeriben fűnek-fának ajánlgatta megvételre. Mint tudjuk, Kárász Hermannal jutott valamiféle egyezsége.

— Tessék, Kárász úr! — tolt be Jóska maga előtt az ajtón. — Ezek a testvéreim meg a sógoraim. Ne féljen!

— Már miért félnék?

— Annál jobb. Lépjen közelebb és mondja meg nekik, hogy maga is megvenné a szőlőt.

— Igen, persze... az jó kis szőlő... szép kis szőlő.

— Rév sógor úr azt állítja, hogy maga a becsüértéknél ötven perccel többet ajánlott érte. — Kárász kérdő pillantást vetett Antal felé. — Ne oda pislogjon, hanem feleljen: igen vagy nem?

— Mondja meg nyugodtan, Kárász úr, már nem titok — biztatta Antal.

— Hát szóval... igen.

— Allja most is az ajánlatát? — kérdezte Jóska.

— Naja, állom... Persze, hogy állom.

— Rendben van, akkor magáé a szőlő. Holnap fízre legyen a pénzzel a közjegyzőnél, aztán aláírjuk az adásvételi szerződést.

— De kérem, nekem nem olyan sürgős. Én alaposan meg akarom nézni azt a szőlőt. Nem veszek zsákamacsckát.

— Hogyan? Hát maga láthatatlanban licitált fölém!

— Kérem, nekem Rév úr azt mondta, megér annyit a szőlő, nyugodtan megajánlhatom azt az árat. Hát én megajánlom, de az nem jelenti, hogy meg is veszem.

— És ha megvenné, ki tudja fizetni az árat? — Kárász Herman nyugtalanul változtatta a lábát és bekémlelt a kalapjába. — Na, válaszoljon!

— Ha én veszek valamit, akkor szerzek pénzt is.

— Értem. Azt hiszem, megértették a testvéreim is. Maga pedig, Kárász úr, ne kívánja, hogy én kísérjem ki. Nincs több dolgunk egymással.

— Megyek én, kérem, már itt sem vagyok. Ajánlom magamat!

Jóska még megvárta, amíg becsukódott mögötte az ajtó, aztán vette a kalapját s odaállt sógora elé, haragosan, félelmetesen.

— Eddig is tudtam, hogy maga ki nem állhat engem, de most már azt is tudom, hogy piszok ember. Még ezzel a rongy Kárásszal is összeállt, hogy becsapjon. Szégyellje magát! Mától fogva nem ismerem. Ha pedig még egyszer keresztezi az utamat... hát azt ne adja az Isten! — Sarkon fordult s indult kifelé, de az ajtóból visszaszólt megriadt testvéreinek: — Én majd tájékoztatom Ferencet a történetekről. Rajta a sor, vegye kezébe az ügyet.

Majdnem tíz év telt el azóta, hogy Ferenc simán elrendezte az örökségi ügyet, ám hiába lett Jóskáé a városszéli szőlő, hajthatatlan maradt Ferencnek és többi testvéreinek mindenféle békítési kísérletével szemben. Egyáltalában nem törődött azzal, hogy Antal és az ő gyerekei együtt játszanak s tartják a rokoni kapcsolatot, nem is akarta rájuk testálni a haragot, sőt hallgatott róla a gyerekek előtt, minthogy a felnőttek dolga semmiképpen sem tartozott rájuk.

Nem sokkal az orosz-japán háború után meglegyintette a szél Antalt, mire persze a testvérek újabb rohamba kezdtek, szinte egymásnak adták a kilincset. „Mit jártok az én nyakamra? — hessegette el őket. — Úgy tesztek, mintha nem ő, hanem én követtem volna el azt a becselenséget.”

Szerencsés agyvérzés volt az első, éppen csak a bal keze lett ájult-erőtlen, a szája húzódott féloldalra, egyik szemhéja leereszkedett félig, aztán se té, se tova, na meg a nyelve formázta kásásan a szókat, lehetett is érteni meg nem is. Hamar kilábalt belőle; vásárokra ugyan nem járt, de jóformán minden nap kikocsikázott a szőlőbe és iddogált napnyugtáig, füttyült az orvosi tilalomra, otthon pedig zsarnokoskodott; Juliska fütötte a kemencét, sütötte a mézessüteményeket, öntötte a gyertyákat, kiszolgálta a vevőket, ő pedig csak felékesítette a huszárokat, szíveket meg pólyásbabákat, vagdosta egyformára a gyertyákat. Majdnem egy álló esztendeig ment ez így, mígnem másodszor is meglegyintette a szél, de most már gorbombában. Megbénult bele teljesen a fél oldala. Ágynak esett a konok, nagy akaratú ember, magatehetetlen lett, mint egy csecsemő, nem bírt már beszélni mozogni sem igen, csak fél kézzel mutogatott, fél szemmel pislogott, artikulátlan hangokat hallatott, aztán Juliska is vagy eltalálta, mit akar vagy sem. A nyeldekölője sem működött hibátlanul, többször is cigányútra tévedt az étel, és ettől-e vagy az örökös háton fekvéstől vagy mert a szívét is megrongálta az ital, tüdőgyulladást kapott. Akkor mondta az orvos: „En ugyan mindent megteszek, amit csak tudok, de ideje, hogy papot hívjanak.”

Ez meg is történt, ámde úgy illett, hogy a haragosok szívből kiengesztelődjenek, az öreg Jáki pedig arra nevelte gyermekeit, hogy aki megbántotta a másikat, kövesse meg haragja csitulásával. Janka vállalta magára az ügyet. Felöltözött ünneplőbe, feltette díszes, fekete, özvegyi főköötőjét, magával hozta nyomatéknak legfiatalabb testvérüket, Margitot, aki még nem ment férjhez, hadd lássa, hogyan kell erélyesen fellépni vagy — ha kell — sírva fakadni, amiben segíthet ő is, hiszen hatásosabb, ha ketten sírnak. Együtt toppantak be a konyhába. Janka nem sokáig toporgott az ajtóban, egykettőre észrevétette magát.

— Jó napot, Eliz! Sürgősen kell beszélnem Jóskával.

— Tessék, menjenek be ide a fehér abroszos helyiségbe, ott senki sincs most. Majd szólok Jóskának... de éppen jön is.

— Kis borjúpörkölt, kis adag vesevelő, egy pár tormás — adta le Jóska a rendelést. — Szervusztok! Mit akartok?

— Beszélünk kell veled.

— Nem érek rá diskurálni, mind a két kezem tele van munkával. Láthatod.

— Antal sógor...

— Nem ismerem.

— Nagyon beteg.

— Az a Juliska gondja.

— Több, mint gond. A végét járja.

— Hm — mordult orrán keresztül bajusza szálai közé, majd felkapta a tormás virslit meg a borjúpörköltet, elsietett velük, de még visszaszólt: — Mindjárt jövök a vesevelőért. Siess vele, Eliz! — Két perc múltán megint a konyhában volt.

— Kis marhapörkölt, pár virsli szafttal! Kész a vesevelő?

— Még jó egy perc.

— Már a pap is volt nála — szólt közbe Janka. — Úgy illik, hogy kibéküljetelek.

— Ő akart becsapni engem. Talán én kérjek bocsánatot? Elég ideje volt rá, de annyit sem szólt, hogy felejtjük el, ami történt.

— Most biztosan megtenné, még meg is követne a törtétekért, de mozdulni sem bír és beszélni sem tud. Neked köll engedned. Most még megismer mindenkit. De hogy estig mi lesz, azt csak a Mindenható tudja.

Jóska gyorsan felszedte bal kezébe a három tányért, akárha kártyát teregetne szét vagy legyezőt, s válasz nélkül hagyta Jankát, aki csak bámulta, milyen fürgén jön-megy hatalmas termetű bátyja, jó ötven évvel a nyakában. Két perc sem telt belé, hozta a használt tányérokat, evőeszközöket s leadta az újabb rendelést.

— Mi az, még mindig itt lábatlankodtok? Meghoztátok a hírt, mehettek Isten nevében.

— Mégis, hogy döntöttél, Jóska? Úgy volna helyes...

— Ne oktass engem, eddig sem kértem tőled tanácsot, most sem szorulok rád. Na, Isten veletek!

Jankának hirtelen úgy fejébe szaladt a vér, hogy még pergamen sápadt arca is színt váltott, keskenyre préselt ajkán éppen csak kiszorított egy „Isten áldjon!”, majd egyenesre húzva gerincét és leeresztve tokáját, minden sietség nélkül, méltóságosan lépdelve hagyta el a duplán is forró levegőjű konyhát.

Jóska szótlánul cikázott a tarka vendégszoba, a konyha meg a söntés között, harangkonduláskor hozzájött még a fehér terítékes szoba is, ahová városi tisztviselők, legényemberek és agglegények jártak ebédelni, s lapos pénztárcájukkal jóval igényesebbek voltak, mint az iparosmesterek. Ma jobban idegesítették kívánságaikkal, mint máskor, alig győzte türelemmel s gyorsan szolgálta ki őket, hogy mentől előbb fizessenek és távozzanak. Őt fertályóra alatt lezajlott a déli forgalom és beállt a holtpon.

— Mit ennél, Jóska?

— Csak egy tányér húslevest kérek.

Amikor visszavitte az üres tányért, talán első eset volt, hogy megfélekedezett a dicséretéről, helyette azt mondta: — Én most elmegeyek, Eliz, vigyázz addig az üzletre, félóra múlva itthon leszek.

Pillanatok alatt átöltözött, fejébe vágta pehelykönnyű nyúlszór kalapját és elsietett.

— Csakhogy eljöttél, Jóska! — lelkendezett Juliska, és mindjárt patakezni kezdtek a könnyei.

— Ne sírj! Arra ráérsz majd később. Most azt nézd, miben segíthetsz a beteg uradnak. Töröld meg a szemed, aztán vezess be hozzá.

Megállt Antal ágyánál. Megdöbönt attól, amit látott. Hallatlan, hogy milyen csúfságot művel a betegség még egy ilyen erős emberrel is. Arra kellett gondolnia, hogy csak néhány évvel fiatalabb nála, s talán órá is ugyanez a sors vár, mint Antalra. De túlríkoltotta aggodalmát az egészség jó érzése, erejének tudata, s valamiféle elégtételt talált abban, hogy mégiscsak ő áll Antal betegágya mellett, s nem megfordítva. Bizony szomorú dolog ez mindenképpen, de nem szomorkodni jött ide. Antal is várakozón, csodálkozva pislogott rá fél szemével.

— Megismer, sógor úr?

Alig észrevehető biccentés volt a válasz.

— Hall engem jól?

Újabb biccentés jött feleletül.

— Nem haragszom... Csak ezt akartam tudtára adni. — Megfogta és megszorította Antal láztól izzó kezét. — Na, Isten vele, sógor úr!

Még egyszer visszaintett az ajtóból, aztán amilyen gyorsan jött, olyan gyorsan sietett hazafelé.

A VIGILIA GALÉRIÁJA

SZÁNTÓ PIROSKA ÚJABB KÉPEIRŐL

Szántó Piroska 1970-ben megrendezett műcsarnoki tárlata kapcsán Havas Lujza, aki elmélyült cikkben méltatta a festő művészetét, a következő kérdést vetette fel: „Hová vezet ez az út tovább? A mind szublimáltabbá váló jelek önálló dekorativitása felé-e, vagy talán a súlyuk növekedéséhez, vagy inkább a konkrét ábrázolás irányába?” Ma, amikor már ismerjük Szántó Piroska zománcfestékekkel készült újabb képeit (melyeket tavaly mutatott be a Helikon Galéria) nagyon indokoltnak és egyben árnyaltanak érezzük ezt a kérdést, hiszen érzékenyen sejtette meg egy több irányban is fogékony festői látásmód és művészi pálya lehetőségeit. A lehetőségek megvalósulásában ugyanakkor mégis volt valami rendhagyó: mindaz, ami egymást kizárni látszó szemléletnek vagy akár csak eszköznek is látszott, egyszerre, egymásnak ellentmondva és egymást gazdagítva és kiteljesítve következett be Szántó Piroska művészetében. A csorgatott technikával készült képek ugyanis olyan szabadok, spontánok, olyan nagyvonalúan hagyják szóhoz jutni az esetlegest és véletlenszerűt, hogy a plasztikus vonalakban, csomókban, pöttyökben megmerevedő festék, mely általában a vörös, a fekete és a fehér puritán, de markáns színakkordjára épül, esztétikailag igen vonzó, dekoratív felületet teremt. Ez az artizti-

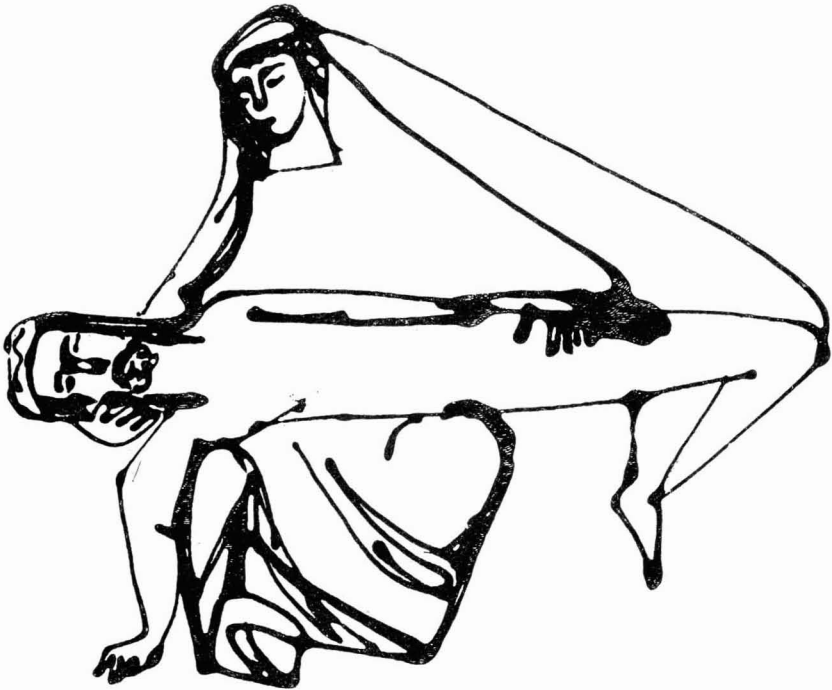
kum azonban nemcsak egy önfelédtséget, illetve gesztusok realizálása, hanem olyan eredmény, amely mindig az organikus szerveződő anyag természetéből fakad. Annak az anyagnak a természetéből, amely spontán formálódásában is valamiféle határozott rend és szerkezet szerint alakul hajlékony és egyben zárt kompozícióvá.

Ezzel a szabadabb vagy „modernebb” technikával Szántó Piroska az „örök” témákat jeleníti meg: az anyaság, a szerelem, a múlandóság fájdalmas és gyönyörű állapotait, s a velük összefonódó érzelmeit vagy pontosabban: megrendülését. Közléseit többnyire hagyományosan konkrét formákra bízta; az a nyersség és profanitás azonban, amely ölelkező csontvázaiban testet ölt, és az az áhítat és elérékenyülés, amely piétáit jellemzi, a fanyarság és rajongás bizarr ötvözetét hozza létre képein. Voltaképpen ez az, ami egyéni értelmezést ad mindannak, ami egyébként ismerősnek és közkeletűnek látszik az ember szemében. S hozzátehetjük még, hogy Szántó Piroskánál minden, amin medítál, elmereng vagy megrendül, beleépül a növények, a virágok, az állatok formációivá transzponált festői közegbe, az embernél élettanilag primitívebb, de sokszor egyértelműbb, nyíltabb és a kinyilatkoztatásszerű közlésre alkalmasabb világba. A *Máktánc*, a *Mákkoponyák* tehát éppúgy humánmotívum is kifejez, mint ahogy a profanizált *Szerelmeseik* és a *Piéta* a tudattalan, biológiai létezés foglalatát. S ebből fakad Szántó Piroska művészetének újabb „ellentmondása” és egyben feszültsége: a pogány és a keresztény reminiscenciák élnek együtt benne. Többek között ez teszi képessé arra, hogy a világot és benne önmagát hol a felvilágosult természetűdős kutató szemével vizsgálja és szedje ízekre, hol belső intuíciónál fűtve élje át és teremtsen újjá.

SZABADI JUDIT

Szántó Piroska: Szürke Pieta

Szántó Piroska: Szigligeti Pieta

Szántó Piroska: Helikoni Pieta

Kovács Ferenc reprodukciói

Élet és Evangélium

„VENDEG VOLTAM...”

„Hogy lehet valaki perzsa?” — sügnak össze álmélkodva a párizsiak — Montesquieu Perzsa levelei szerint — Rica, a fiatal perzsa főúr körül, aki városukban vendégeskedik. Rica boszszankodva fülel, és szerfölött naivnak találja a kérdezősködőket. Ő inkább azon csodálkozik, hogy lehet a párizsi ember ennyire tájékozatlan és együgyű, miért lepődik meg, ha rá kell jönnie, hogy nem mindenki úgy él, gondolkodik és beszél, mint ő. Egy szó, mint száz: Rica meg azt nem érti, hogy lehet valaki francia.

Mi, huszadik századbeli emberek, képslapokban naponta látunk egzotikus ruhába öltözött, különös arcú, testalkatú idegeneket. Rádióban halljuk a hangjukat, a tévé, a film mozgásukat, otthonukat is közelünkbe hozza. Valahol a lelkünk legmélyén mégis ott lapul az ősi kísértés: magától értődőnek vagy épp egyetemesen kötelezőnek vélni azt, ami történetesen ránk jellemző, s idegenkedve nézni az idegenre, ellenséges — támadó vagy védekező — állásba merevedni előtte. A zenész csodálkozva kérdi: „Hogy lehet valaki botfűlű?” A matematikában vagy a nyelvekben játszva eligazodó gyanakodva méregeti azt, aki sehogyan sem tájékozódik a számára oly könnyen áttekinthető összefüggések között: „Miért tettei magát ilyen esetenek?” A hívő nem tudja elképzelni, hogy valaki őszintén ateista, a nem-hívó viszont belső hazugságot sejt a hívő hite mögött.

Ezeknek a rosszhiszemű föltételezéseknek a megszüntetése ma, az információ forradalma idején sem történhet másként, mint kétszáz vagy kétezer évvel ezelőtt. Utazni kell, vendégként kopogtatni mások kapuján, s másfelől ki kell nyitni házunkat, szívünket a megszűről jött idegenek vagy messze szakadt, gyakran idegenné vált rokonok, ismerősök előtt.

A vendéglátás magatartásformáinak *etikai határait* eléggé világosan ki tudjuk tapintani. A magára valamit adó vendég elsősorban nem pénzben kifejezhető értékekre vágyik, amikor elmegy hazulról. A találkozás örömét keresi, látóhatár-tágító, felfedezés erejű tapasztalatokra készül. Meglepetést ígér, de nem előre megrendezettet. Az igazi meglepetés az lesz számára, ha

megmutatkozik előtte egy „másik világ” belső erőtere. Ennek az igénynek színe előtt mennyire elzárkózó lehet egy hazug szíveskedés vagy egy kalmár vendégszeretet minden hangoskodása! Félrevezeti, magára hagyja, meg is alázza a jövevényt. De az ellenkező véglét sem kevésbé riasztó. Ha a vendéglátó minden tartás nélkül kiszolgáltatja magát és mindenét. Emberek találkozásából csak akkor támadhat igazi öröm, ha az öröm kölcsönös, s a találkozásban egyik ember sem kisebbedik.

A vendégről való gondoskodás *stilu*sa vidékenként különbözhet azonos *értékszinten* is. De ezt az értékszintet a szándék s az erkölcsi alapok tisztasága biztosítja — egyetemesen. A kölcsönös tisztelet és érdeklődés, a tartózkodás és a megnyílt játékos és pazar egységében. Igazán az az otthon tud vendéget fogadni, amely nem adja föl a maga belső életét, szemérmét, de védekező elzárkózásba, hazugságokba sem merevül. Egy ilyen vendégszeretet országos és személyes hivatás. Azok számára is, akik nem foglalkozásszerűen bajlódhatnak vele.

A keresztény ember vendégszeretetének *motivációját* és *tartalmát* a felebaráti szeretet és az egyház katolicitásának belátása adja. Az Újszövetség újra meg újra buzdít a vendégszeretetre. Jézus maga is szeretett vendégként a legkülönbözőbb emberek asztalához ülni. Hálás volt Zakeusnak és Lázár nővéreinek azért, hogy szívesen látták, de megróttá Simon farizeust, mert nem adott vizet a lábára, olajat a fejére, csókot az arcára. (Pedig mindezt nem tartozott a vendéglátás minimális követelményei közé.) Mint „egy a legkisebbek közül” kopogtat a mi ajtónkon is, hogy majd elmondhassa egyszer, az ítélet napján: „Vendég voltam, és befogadtatok”.

Jézus is vendéglátónak mondta magát, illetőleg azt a mennyei Atyát, akinek követeként a földre jött. Lakomára hívott, ahová az utak mellől is be lehet menni, de ünneplő ruhában. Arról hozott hírt, hogy Atyánk hazavár, akár mint tékozló fiát is: Ő maga mosta meg a tizenkettő lábát az utolsó vacsorán. S az örök hajlék asztalának ígéretként teríti meg előttünk kenyérrel, borral az oltárt. Úgy volna rendjén, hogy minden keresztény család otthona ennek az örök hajléknak melegével fogadja magába a vándort: családba tartozót és vendéget egyaránt.

TÓTFALUSY ISTVÁN

A BÉKE EMBERE

Emlékezés Stefan Zweigre egy háborús évforduló alkalmából

Az emberiség békéjéért és egységéért fáradozott egy olyan korban, amelynek két mesgyéje a két világháború volt. A reá való emlékezés a születésével és halálával kapcsolatos minden nevezetesebb évforduló nélkül is (ilyenek az elmúlt években voltak) időszerű ma, a békemozgalom kilombosodásának, legközelebről az európai népek biztonságáért és együttműködéséért végzett erőfeszítéseknek az idején, amikor — az atomkorban — a békét fenyegető veszélyek is szinte démoni méreteket öltöttek. De nem csekély „időszerűséget” ad ennek a megemlékezésnek egy szomorú esemény évfordulója is: az első világháború kitörésének hatvanadik évfordulója.

Emlékezésünk keretében egymás mellé fűzünk néhány olyan részletet, amit Zweig a békeszolgálat más kimagasló alakjairól írt műveiben találhatunk és amelyekben az ő gondolkozása is tükröződik.

Romain Rolland-nal „Arcképei” sorozatában ismételtén és a legbehatóbban foglalkozott („Romain Rolland”; „Fény és árny Európa fölött”). Rolland „A dula-kodás fölött” is (egyik művének címe), az első világháború véres poklának kellős közepén a megértést, a megbékélést, az egymás megbecsülésének és szeretetének a szükségességét hirdette. „Rolland legnagyobb heroikus cselekedete: hogy azt az Európát, amely akkor nem létezett, ... ott belül, a törvény számára elérhetetlenül életben tartotta és tovább formálta. Rolland vonakodott gyűlölni, valamilyen kollektív gyűlöletet átplántálni magába. Nem volt hajlandó fokozni a gyűlölettel teljes légkört, csak tisztítani... Európát egységesnek tekintette és a háborút valamiféle peloponnészoszi háborúnak”. „En mindannyiótoknak testvére vagyok, én mindnyájatokat szeretlek, ti egy napig élő emberek, akik az élet egyetlen napját magatoktól megraboljátok” — mondja egyik békeszózatában. Ő „hitte, hogy egy nemzet mindig csak a világ, vagy mondjuk, Isten iránti legnagyobb teljesítményéből mérhető, becsülhető fel...” Már a világháború előtt írt Jean Cristophe-ja is „a testvérriesülés munkálása, a népeknek legszeretetre méltóbb tulajdonságaikban, legtisztább megjelenésükben való bemutatása, felhívás a népekhez, hogy térjenek észre”.

Romain Rolland még ifjú korában levelet váltott Tolsztojjal, kinek válaszából egész életművére kiható ösztönzést, formáltatást kapott. A Tolsztoj-levelel után tudja, „hogy ha valóban költő és művész akar lenni, csak a segítő ember szellemében lehet azaz, ... hogy a jóság, segítség és készenlét apostolává kell válnia”, mert különben lerombol egy eszményt, elárul valamit. Tolsztojjal hasonló levélváltása volt Gandhinak is, az erőszaknélküliség hősének, kiről Rolland könyvet írt, s akinek életműve megmutatta, hogy lehet „nagy döntéseket kivétni anélkül, hogy milliók vérért kellene ontani”. A goethei egyetemes hazából, a Rolland megálmodta világhazából, a testvériség birodalmából „Rolland-ban már megvalósult valami... Felkeltette a vágyat az egységre, a hajlandóságot a megértésre, a lehetőséget egy emelkedettebb szemléletre.”

Amit Zweig mond Rolland-ról, az nem kismértékben órá is vonatkozik. Megdöbbentő párhuzamot von, különbözőségeik ellenére is, Tolsztojról írt könyvében Tolsztoj és Dosztojevszkij között. „Mindkettő a keresztbe kapaszkodik, ... Krisztushoz fohászkodik, mint a süllyedő világ megmentőjéhez és megváltójához... Valami prófétai sejtésnek kellett lakoznia mindkettőben, az ítéletnap sejtésének, valami látnoki tudásnak. Mindkettő bűnbánatra hívó, szeretetdühös próféta, még egyszer megkísérli, hogy elhárítsa a rettenetességet, ... ótestamentumi, gigászi alakok, minőket fohászkodik soha nem látott... Tolsztoj a háborút ostorozza: ... korporsója fölött még négyszer sem zöldült ki a fű és a legirtózatossabb testvérgyilkosság (a világháború) becsteleníti meg a világot.” — Tolsztoj és Dosztojevszkij prófétai aggodalmait még nagyobb jelentőségűekké válnak azáltal, hogy az emberiség története egy második világháborút is „produkált”, és az atomkorszakba jutott.

Szinte lövellő erejűek azok a szavak, amiket Zweig a francia szocialista békeharcosról, Jean Jaurès-ról írt. Mikor „újból lángra lobbant a francia érzékenység foszforos felülete, az lett életének legfőbb gondjává, hogy meggátolja a háború

kitörését... Hogy a benne bízó proletáriátust és az egész világot megoltalmazza a katasztrófától... Fenn állt a vártán, hogy riadót fújjon. Már torkában volt a kiáltás, hogy felrázza Franciaország népét, mikor orvul leterítették... És csak az ő holtteste fölött robbant ki a háború és tört be a hét német hadsereg Franciaországba."

Amit Zweig elmond Jaurés-val kapcsolatban, az a békemunka mélyreható jellemzése is. „A nagy igazságok nem hatolnak egyszerre az emberiség agyába, újra meg újra bele kell kalapálni őket, egyik szöveget beverni a másik után, napról napra... Hitt az észben, az állhatatosság és a munka útján elérhető haladásban, a vér szent volt' előtte és vallásos meggyőződése volt a népek békéje..."

„Két egymás ellen harcoló hadsereg tulajdonképpen egyetlen hadsereg, amely öngyilkosságot követ el” — idézte Henri Barbusse-nek „A tűz” című háborús regényéből. „...Mint gyötrelmekből emelt, könny és vér malterjával vakolt gigászi siremlék, tornyosul ez a könyv az elesett bajtársak emlékezetére fölé... Érzése... nem ismer többé határokat és népeket, csak a szent őseredetet: az emberiséget...” „Nem szabad többé ilyen szenvedést megérnie az emberiségnek!... — Guerre à la guerre! — harc a háború ellen, száll a sikoly a francia vonalakból a kihalt csatatér fölött, mint az ítélet harsonája.” Barbusse könyvében ott van az aggodalom, hogy az utókor elfelejti a háború szenvedéseit. Az itt elmondottak eszünkbe juttatják a hírosimai békekonferencia résztvevőinek nyilatkozatát, melyet Bartha Tibor beszámolójából (Theológiai Szemle, 1971. 1-2. sz., „A béke feltételei az atomkorban”) idézzük: „Erőteljesen sürgetjük, hogy a békére való nevelést valósítsák meg minden országban úgy, hogy a jövőendő nemzedékek ne felejthessék el a háború szörnyűségeit és teljes mértékben értékeljék a béke életbevágó jelentőségét.”

Mindannyiunkat nagyon közelről érint az, amit Zweig Albert Schweitzerről mond, akit szállóhelyén látogatott meg Günsbachban, nyári szabadsága idején. „Szereleti és csodálja mindenki, aki tudja, hogy mi az emberiség; mindenki, akinek a szemében az idealizmus csak akkor nagyszerű, ha... önfeláldozó tetté válik.” A fehér ember óriási adósságának parányi részét óhajtja Schweitzer megfizetni a missziós kórház alapításával a lambarénei őserdőben. „Végre valaki, aki nem nyereségvágyból, nem kíváncsiságból megy a trópusokra, hanem... hogy segítsen azokon, akik a szerencsétlenek között a legszerencsétlenebbek.” (Itt Zweig más igazi hittérítőkkel együtt, akár Livingstone-t is említhette volna.) A günsbachi kis templomot katolikus és protestáns istentisztelet céljára rendezték be, és ezzel „valami lehetetlent valósítottak meg itt, ahol a német és francia nyelv lazán egymásba fonódik”. A békés szövetségnek ez a lehetősége már ifjúságtól fogva irányító hatással volt — Zweig szerint — Albert Schweitzer világnézetére.

„Most Schweitzer az üres éjféletek templomban egyedül nekem játssza szeretett J. S. Bachját: páratlan élmény ez! Mintegy álomban siklanak ujjai a fehér billentyűkön, és az orgona érző óriási mellkasából emberfeletti emberi hangként száll fel a megelevenedett dallam.” Hazautazva a nyomasztó emlékeket keltő elzárni állomásokon keresztül, „érthetlenné válik előttünk, hogy az emberiség... képtelen mesterévé lenni a legegyszerűbb titoknak: hogyan lehetne megteremieni a megértés szellemét az emberek között?”

Zweignek a günsbachi templommal kapcsolatban Albert Schweitzerről mondott szavai összetételköznak Lantos-Kiss Antalnak az „Albert Schweitzer életműve” címmel a Vigilia 1960 januári számában megjelent tanulmánya „Isten küldöttje a XX. században” utolsó fejezetében mondottakkal.

Erényei és értékei mellett fellelhetők Zweignél a XX. századbeli polgári humanizmus korlátai és gyengeségei is. (l. Salyámossy Miklós előszavát „Arcképek” c. könyvéhez). Távolmaradást hirdet a politikától, nem foglal állást a társadalmi kérdésekben, idegenkedik a forradalomtól, a Szovjetunióval való rokonszenvezése és Gorkijhoz fűződő barátsága ellenére is. Pacifizmusát sem azonosíthatjuk a békéről vallott keresztényi felfogással és békeszolgálattal. Mégis ma, amikor az Európa és a világ biztonságáért folytatott küzdelem, a békemozgalom kibontakozása Jézus Krisztusnak a kicsiny kezdetekből nagyra növő mustármagról mondott példázatát juttatja eszünkbe — ez a példázat az Isten országáról szól, melynek a béke nagyon fontos alkotó része —, tisztelettel nézünk Zweigre, mint a béke emberére, aki már akkor, szinte a kezdet kezdetén is a békéért harcolt. Az az érzés, amit az első világháború évfordulója kelt bennünk, csak növeli iránta érzett becsülésünket. És a béke minden veszélyeztetettsége ellenére is hisszük, hogy „a jövőendő a béke emberé” (Zsoltárok könyve, 37:37).

CSÁK LÁSZLÓ

AZ ANYÁK ÉS AZ ISTENANYA

Az anyák sokban hasonlóak a Boldogságos Szűzhöz. Részesei Mária anyaságának. Az Úr Jézus is családi körben akart élni; életének legmeghittebb perceit az otthon melegében töltötte. Mária isteni Gyermekeket hordott karján; és Szent Pál apostol szerint az anyák gyermekeik által lesznek szentekké.

Anyai szeretet nélkül élni nagyon nehéz. Életünket szenvedések kísérik, és minden szenvedőnek szüksége van anyára. Minden szenvedőben Krisztus él, akit egykor a Boldogságos Istenanya hordott a karján.

Az anyai öröme Mária örömeivel rokonok; és a szenvedésben az anyák hasonlóak Máriához. Megragadó jelkép, hogy egy édesanya, Nagy Konstantin császáré találta meg Krisztus keresztyét és tette gazdaggá vele a világot; hiszen a Kereszt vigasztalása talán senkinek nem szól olyan közvetlen melegséggel, mint éppen az édesanyákhoz, a sok „mater dolorosa”-hoz; mert Krisztus és Mária után hivatásuknál fogva az édesanyáknak kell minden örömük mellett is az élet legnehezebb kálváriáját járniuk.

Az anya azért kapja Istentől a soha ki nem apadó, nagy-nagy szeretet adományát, mert neki minden szenvedést ki kell bírnia; ha véresre sírja is a szemét, nem szabad kidőlnie a bölcső vagy a betegágy mellől, nem szabad megtörnie semmiféle aggodásban, és nem szabad elesnie az adódó gondokkal vívott küzdelmekben sem.

Mária, az Isten Anyja ott állt a kereszttövében; és az édesanyák fájdalma visszhangot talál Mária keserveiben. Titokban és némán hordozzák keresztyüket, s ha sírnak, sosem hivalkodnak könnyeikkel.

Jézus holttestét édesanyja ölébe tették, amikor levették a keresztről; Fájdalmas Anya lett, hogy hét törrel átjárt szívébe zárja minden édesanya fájdalmát. A szentmisében az édesanyák Máriával együtt emelhetik föl a szenvedés kelyhét az Úr keresztyéhez, hogy Krisztus fölvegye saját keresztyére, amelyen megváltotta a világot.

Az anyák az áldozatok vállalásában is hasonlatosak Máriához. Szívük kosarát minden áldott napon megtöltik fáradozással, gondnal Isten előtt és az emberekért végzett munkájukkal. Milyen gondot ad az édesanyának, mikor a bölcsőben láztól tüzes arccal látja kisedét, és gyötrődve lesi pulzusát, vajon lüktet-e még. Egy-egy ilyen szorongó aggodalomban minden más elnémul, csak az édesanya szíve ver hangosan, mint egykor az Istenanyáé, amikor Fiát a kereszten haldoklani látta.

Ha szívének kosara csordultig telt gondnal, szorongással, fájdalommal, az édesanya bizvást fölemelheti Isten felé, és bizalommal mondhatja: „Uram, könnyeim közt is boldogan ajánlom föl Neked mai napom minden szenvedését.” Hiszen így tehetett Mária is életének áldozatos napjaiban.

Osztoznak az édesanyák Mária istenáldotta szépségében is. Az Úr Jézus édesanyja ott áll Isten trónusa előtt, és imádkozik gyermekeiért. Imádkozik az édesanyákért. A mi anyáink is ilyen imádkozó anyák. Közel állnak ők is Isten trónusához, és nemcsak magukért imádkoznak, még csak nem is közvetlen szereteteikért, hanem mindenkiért, aki segítségre és Isten kegyelmére szorul. Akárcsak az Istenanya, kieszközlik mások számára az Isten áldását. Segítünk és gyógyítunk, áldozatos közbenjáróink és az apostoli szóhasználat értelmében érettünk imádkozó „szentek”.

A világnak égetően nagy szüksége van rájuk, mert nem lehet meg az édesanyák mindig virrasztó, mindig készséges, mindig oltalmazó, mindig vigasztalásra kész szeretete nélkül.

SZABADKA MEDÁRD

KÖNYVEK KÖZÖTT

SÓTÉR ISTVÁN, A PRÓZAÍRÓ

„Boldog vagyok! Boldog vagyok! — ismételte hangosan. Hangjára nagy madarak lebbentek fel az ágakról és a táviróhuzalokra telepedtek. Friss tornamozdulatokkal lökte szét karjait, szaladni kezdett egy lejtős úton, megcsúszott, felpattant ismét, ziháló tüdővel rohant, levette kalapját, kabátját karjára kapta.” — A *Fellegjárásnak* (1939), a fiatal Sóter István nagy nemzedéki regényének egyik jellemző pillanata ez. A mű ifjú hősei fejt a Ménési úton, a susogó faóriások karéjában megbúvó szigeten, a Kollégiumban, ebben a furcsa, megnevezhetetlen szédületben élnek. Körülöttük háttérre, színekké és hangulatokká foszlik a világ, semmi más nem fontos számukra, csak a tudomány, a felkészülés és az erőgyűjtés boldog izgalma, lebegő könnyűsége. Ha valaki alaposan belefigyel a zsongó kaptárba, csodálkozva hallgathatja a zongorahangokat, melyek Méliusz professzor szobájából úsznak ki a körkörös folyosókra. Esmék, vágyak, titkolt lázadások forronganak itt, vélemények csapnak össze, sértesek koppannak, de minden sértést meg kell bocsájtani, s minden véleménykülönbség fölött jó-tékonyan öröködik a Kollégium, melynek szellemisége és hagyománya a század kezdetébe nyújtja gyökereit, amikor Kodályék nemzedéke szövögette itt lázas álmait. Ám az a Kollégium, az a régi, mégis más volt: sokkal termékenyebb. Akkori növendékei úgy érezhették, ha beteljesednek vágyaik, ha valósággá válnak terveik, akkor az egyetemes magyar életen alakíthatnak. A *Fellegjárás* hőseinek álmai inkább amolyan „antiálmok”, azt bizonyítva, hogy vezessen bár a töprengés, a léten kívüli eszmélkedés a szellem bármily hívogató tájaira is, az otthontalanság és gyökértelenség érzése mindenhová elkíséri az álmodót. Az irracionális kísérletét megidézve, Sóter István tulajdonképpen bírálatot is mondott róla.

Ezt a bírálatot fejleszti azután tovább — (beleágyazva egy jellegzetes nemzedéki műfajba, az esszével oldott emlékezésbe, melyre talán Márai mutatott korábban példát, de melynek kétségtelenül Kolozsvári Grandpierre Emil *Tegnapja* volt a legizgalmasabb kísérlete) — a *Bűnbeesésben* (1947), amely a tudat változó állapotainak szürrealista kivetítése, s amelyben me-

gint a *Fellegjárás* egyik alapproblémája fogalmazódik meg, még élesebben, még karakterisztikusabban: a „választani” kérdése. Mert az embernek mindig és mindenütt választania kell a jó és rossz között. A *Fellegjárás* és a *Bűnbeesés* persze inkább exponálja csak a problémát, végleges választ nem tud adni rá, részben mert az íróban akkor még talán nem is tudatosult végérvényesen mai szemlélete, részint mert a szürrealista montázs-technika nem is tette lehetővé a teljes egyértelműséget.

Annál izgalmasabb nyomon követni Sóter István most megjelent új regényében — mely alighanem egy nagyobb ciklus első darabja —, *Az elveszett bárányban* a választás folyamatát, mely ezúttal valóságos választás lesz, mert hús-vér emberek életében, tetteiben revelálódik, s mert szikrázó emberi konfliktusok hitelesítik. S mintegy figyelmeztetve az epikus érlelődésére, a korábbi szürrealista elemek mellett megjelennek azok az időn kívüli és mégis nagyon az időhöz kötött oda- és visszautalások, azok az apró prózaírói fogások, melyek még hitelesebbé teszik a cselekményt, mert a mából is igazolják a régebben történteket.

Az *elveszett bárányról* való példabeszéd — melyre a könyv címe utal — közismert: hiába van a jó pászornak kilencvenkilenc juha, a századikat is elindul megkeresni, s nagyobb lesz öröme azon az egyen, mint a többin. (Az evangéliumi utalások különben is át-meg átszövik Sóter regényét. Egy ízben például szóról szóra idézi a kafarnaumi százados szavait, a „hatalom alatt álló ember” helyzetéről. Ezek az utalások jelzik azt a környezetet, és azt a műveltségi réteget, ahonnan a bárány kiszakad.)

Ezúttal a bárány a regény egyik főhőse, Etre Ferenc, akinek eszmei fejlődését és változását lánya születésétől, 1942-től 1949-ig követhetjük nyomon. A *Fellegjárás* Mihály a ő, telve fellobbanó tervekkel, nagyszerű eszmékkel, melyeket ugyanúgy megbéklyózna a csüggedés és a reménytelenség, mint amott, ha nem állana mellette Klára, a felesége. Ketten szinte kiegészítik egymást. Etre jár az életben, ő teszi meg az utat napról napra várbeli otthona, a Tárnok utcai ház és az Országos Könyvtár masszív épülete között, az ő lelkében gyúlnak a remény szikrái a történelmi események fakó visszfényeiként, az ő tudatában kezdődik lassan, rétegről rétegre az a

gondolati átalakulás, melynek végeredményeképp a bárány kiszakad a régebbi karából és új utakra tér. Mindezt Etre személyében exponálódik, valójában azonban szinte azonosul vele Klára. Egymásban élnek, egymásért. Életük olyan, mint a felfutó inda, már nem is lehet kivenni, hol kezdődik az egyik ág, hol a másik. Egymásba fonnódtak, s csak a nagyon figyelmes olvasó fedezi fel, hogy kettejük közül azért Klára ága az erősebb, a meghatározóbb. Ezt bizonyítják azok a költői szépségű monologikus közbevetések is, melyek meg-megszakítják a cselekményt, s a költészet régióiba emelik a prózai szöveget.

Klára mellett él, lélegzik Krisztina, a csöppség, akinek jelenléte idillikus fénybe vonja mindnyájuk életét, noha kis homloka felett ott sötétlik már az elmúlás baljós bélyege. De most még él, még meghatározójává válhat az egész családnak, mely éppen az ő személynében találja meg igazi rendeltetését: a boldogság megteremtését és megteremthetőségének igazolását. A többiek mind csak „tanúk”. Luby Kázmér is, Stosszel Pali is, a gyermekorvos. Tanúk és statiszták. Az egyetlen, akinek meghatározó befolyása van Etre egész gondolkodásmódjára és emberi-tudósi habitusára, Dávid, a régi professzor, a Fellegjárás Méliuszának alteregója, aki annak félbeszakadt életét folytatja. Még a gesztusaik is hasonlóak, a stílusuk is: Dávid szintén a zongora mellett érzi magát igazán otthon, amikor a hangok zuhatagából hallhatja ki és igazolhatja felfedezésének és kísérleteinek igazságát. Lenyűgöző egyéniség, s mint általában az igazán nagyok, nyomasztó is; ahogy Méliusz példája és személyisége is az volt a Fellegjárás diákhősei számára. S akárcsak Méliusz, Dávid is kilép az életből. A világháború utolsó éveiben üldözötté válik, s hiába próbálja Etre megmenteni, hiába eszel ki leleményes terveket, csakhogy átmenthesse az új világba, Dávid tulajdonképpen alkalmatlan arra, hogy tovább éljen. Azon a furcsa, felemelő és szívszorító délutánon, amikor mintegy Etrére testálta szellemi hagyatékát, elkészítette végrendeletét, s ettől kezdve csak mint vendég volt jelen a földön. Halála körülményeit rejtély fedi, s alakja is lassacskán belevész a legendák ködébe, csak tanítványai őrzik örökségét, de egyre csendesebben, egyre félenkebben, mert Dávid neve „rosszszul cseng” a megváltozott világban: a türelmetlen újítók ahelyett, hogy szem-

benéznének vele, megpróbálnák értékelni életművét, „leírják”, s vele együtt legszívesebben meszesgödörbe kergetnék tanítványait is. Persze, meglepően kevés a tanítványa. Mert az igazán nagyoknak ebben a vonatkozásban is a magány keresztje jut.

Jó és rossz nem szűnő harca Az elveszett bárány egyik alapkérdése. S mert a jó sokszor a rossz alakjában jelentkezik, s viszont, Etre meglehetősen tétován hányódik a kettő között. Ha nem állana mellette Klára — aki finom asszonyi ösztönével majdnem mindig megéri, miképp kell dönteni —, majdnem bizonyos, hogy sokkal több kitérőn keresztül jutna céljához. Etre Ferenc nagyon is vitathatatlanul célba ért. Akkor is, ha a regény végpontján még értetlen főnökei kényének kedvének kiszolgáltatta próbálja megőrizni a tudomány tisztaságát, s ezáltal szolgálni a szívében titkon őrzött igazságot; akkor is, ha sorsa nincs lezárva (nem is lehet, mert mint hangsúlyoztuk, Az elveszett bárány csupán egy nagyobb egység, egy fejlődési vonulat első láncszeme), és ha fel-fel-támad is benne a bizonytalanság, jellemének e szinte meghatározó tulajdonsága, mely azonban nem gátolhatja abban, hogy végül mégis azt kövesse, amit meggyőződése helyesnek érez.

Annak a „nemzedéki” regénytípusnak egyik kései — és épp kései volta okán tiszta szemmel ítélkezni is tudó — híradása Sötér István műve, melynek kezdetén olyan kiváló művek születtek, mint a Tegnap; amely Rónay György *Az alkony éve* című regényében eljutott a kiábrándultság, ugyanakkor a morális sorsvállalás megfogalmazásáig; amelynek szürrealista kísérletét Bóka László írta meg a *Zeneki-séretben*; s amellyel Thurzó Gábor számolt le a Hamis pénzben. Etre Ferenc azonban nem tagja e nemzedéknek, noha érdeklődésének és szellemi irányulásának gyökerei kétségtelenül ugyanoda nyúlnak, ahová fiatal kortársaié. Ha kezdetben talán egy akol volt és egy pásztor, a felszabadulás utánra ez a helyzet alapvetően megváltozott. Voltak, akik a régi úton haladtak tovább, s voltak, akiknek korábban megfogalmazódott változás-igénye ezúttal megtalálta azt a területet, ahol kifejlődhetett.

Nagyon fontos Sötér István regénye azért is, mert e sokszor és igazságtalanul elmarasztalt nemzedéknek igazságot szolgáltat. Nem azzal, hogy ítélkezik, hanem, hogy a lelkekben törté-

nő változás és érlelődés folyamatát finom vonalakkal megrajzolja, és sejteti azt az eredőt, amely a sok összetevőből végül is a változás javallása felé mutat. Az alkony éve befejezésében éppen úgy, mint e nemzedék egyik legkitűnőbb tehetségének, Lovass Gyulának *Játékos Európa* című tanulmányában Giraudoux *Elektrájának* szavait olvassuk: „Mi ez a fényesség, ez a tűz? Ez a hajnal!”, Ez a hajnal — akárcsak a darabban — jelképesen tétován várakozva, szorongva, de azt a hajnalt is jelentette, mely a felszabadulás után köszöntött az országra. Etre Ferencnek nagy szerencséje volt, hogy amikor némely túlzott türelmetlenségek kikezdték szakmai céljait, amikor a dogmatizmus betört a tudományába, olyan nagy emberek példájából meríthetett, mint a regénybeli Fábián, aki tiszta hittel vallotta az általa hirdetett társadalmi-történelmi eszmény igazságát. (Tegyük hozzá — jól felismerhető kulcsfiguráról lévén szó —, Etre már azt a Fábiánt ismerte meg, akit ugyancsak félreszorítottak politikai ellenfelei, s akiknek elgondolásai már csak illuzórikusak lehettek, mert a gyakorlati cselekvés lehetősége és adottsága megszűnt a számára. Ám ugyanez a Fábián fulmináns tanulmányok nyilait lőtte egy akkori ifjú folyóiratvállalkozásra, mely ma már ugyanúgy klasszikus értékű, mint Fábián világszerte megbecsült és elismert életműve.) Etre ha tétován is, ha lázadozva is, ha remegve is, mindenestül elfogadta az új világot, mely feléje nyújtotta karját, de paradoxon módon meg is béklyózta ölelésével. Ám Etre mégis úgy érezte ebben az ölelésben, hogy hazatalált. És ebben a vonatkozásban az ő helyzete kétségtelenül egyértelműbb volt, mint társaié, akiknek kevésbé jutott osztályrészül az ölelés biztonsága, mint az eltaszítás keserősége. Az elveszett bárány rámutat azokra a pontokra is, amelyek lehetetlenné tették, hogy létrejöjjön a képzeletbeli találkozás, ami így inkább csak egyesek szellemi kísérlete lehetett.

„Nem hívta ki a várost — olvassuk Etre utolsó belső monológjában —, de kihívta őt a kor, és ezt a kihívást átérzte, hitt a kihívásban és önmagában. Annyi hibája, elégedetlensége, ámíthatósága mellett egyetlen igazi erénye volt, és ezt az erényét rajta kívül talán csak Klára ismerte: hitt abban, amit cselekedett, és ha cselekedett, hitte, hogy cselekednie szükséges és érdemes volt.” Ez a néhány gondolat a regény legsúlyosabb mondanivalója. Etre hitt abban, amit tett. Hite kiragadta a csüggedésből, és megajándékozta azzal a csodálatos készséggel, hogy az életnek mindig a jó oldalát láthassa, illetve hogy a rossz mögött is meglássa a végső jó értelmet. Bár a bárány az akolból lépett ki, ezt a nyitottságát feltétlenül példának kell éreznünk az itt maradtak számára is.

Sötér István regényeit kivétel nélkül az írás felfűtöttsége, a stílus lebegő vibrálása, csillámló költői szépség jellemezte, s e sajátosságait akkor is következetesen tovább csiszolta és alakította, amikor a kritika korszerűtlennek érezte. Az elveszett bárány a bizonyossága, hogy ha valaki a stílus területén morálishan következetes marad — mert valahol az is erkölcsi következetesség, hogy az író írásmódjában se hajladozzék minden fuvallatra — annak műve megőrzi azt a frissességet, melyet sosem a stílus rétegei közvetítenek elsődlegesen, de amelyet egy szó, egy jelző is jelezhet. Sötér regényének különös jelentőséget ad, hogy írója nemcsak a modern próza eredményeit — a monológokat és montázsokat — kezeli szuverén biztonsággal, hanem olyan epikus fogásokkal is kísérletezik, melyek a múlt századi magyar regényt jellemezték, elsősorban talán Kemény Zsigmond írásművészetét. Olyan szálakat, olyan célzásokat hagy elvarratlanul, melyek időben átjárva a regényt, egy új dimenzió ígérétét rejtik magukban.

SÍKI GÉZA

SZÁMUNK ÍRÓI — Csák László református lelkész Fülöpösdarócon; cikkei, tanulmányai főként a *Református Egyház* c. folyóiratban jelennek meg.

Rosdy Pál római katolikus lelkész, az esztergomi Primási Levéltár vezetője.

Szilágyi Vilmos pszichológus, a Tankönyvkiadó lektora, számos lélektani és pedagógiai tanulmány, könyv szerzője.

Majsai Mór OFM, szentföldi biztos, legutóbb (1973 májusi számunkban) „Látogatás a mai Szentföldön” című írását közöltük.

SZÍNHÁZI KRÓNKA

AZ ÉRTELEM ÁLMAI

(Vigszínház)

Spanyol színművek előadása nehézséget okoz a magyar színpadi rendezőknek. Hol a szereplők romantikus tajtékzását viseljük el nehezen mai, sokat próbált fülünkkel, hol a mindmáig szívesen verselő spanyol szerzők modern témái útik valamiképpen a régi gyökerű drámai formát. Antonio Buero Vallejo azonban — legalábbis a most bemutatott Goya-fantáziájában — formabontó. Távol áll tőle a spanyol klasszikusok — hogy úgy mondjam — optimista ragyogása, a verssorokon is átfénylő életiglenlés. Vallejo a Franco-korszak gyermeke, több mint fél évtizedet ült börtönben az elbukott fől-szabadítási harc után s hosszú idő elteltével engedték színpadra Madridban is. Ezt megelőzően Velazquezről írt drámát, a spanyol nemzeti büszkeségek álcájába bújva, írt Szent Ovidio ünnepről is, és most, kissé fölbátorodva, a zsarnokság rémségeit vázolja Goya alkonyati életsorsában.

1823. A Bourbon VII. Ferdinánd efeminált alakja ismét föltűnik a hispán firmamentumon. A király legkedveltebb szórakozása nem a lovaglás vagy a vadászat, vagy egyéb férfias unaloműzések, hanem a tüfestés. Vékonyka selyemfonállal árnyalatokat csal ki a finom szövésű recehálf felületéből, de közben ideje van gondolkodni azon, miként fojthatja meg, alázhatja földig, irthatja ki azokat, akiket ellenségeinek és a trón ellenségeinek vél. A Szent Szövetség korszakában még az egyszerű, kis ésszerűséget sürgető liberálisok is ellenségeinek bizonyultak. Listába szedette őket, könyvbe íratta nevüket elfogott levelek alapján, s e könyvbe belekerül a süket udvari festő, Goya neve is. Goya Madrid közelében szerény udvarházában él aragon paraszt mivoltához híven és nyakasan. Nem megy tisztelni a csigatestű uralkodó elé, sőt azt a könnyelműséget is elköveti, hogy egy öreg barátjának írt levélben megvallja véleményét az idők változásáról. Ez a levél sohasem érkezik meg címzettjéhez, mert elfogják, és tartalmát abba a bizonyos könyvbe vezetik be, melyben a bűnösök nevét és politikai álláspontját összesítik.

És itt kezdődik a rettegés. Valejonak, aki megjárta a Franco rendszer

börtöneit és büntetőtelepeit, nem nehéz magát az üldözött művész helyzetébe képzelni. Festőnek készült ő is a nagy vihar előtt, de festeni maradandót börtönfalakra nem lehet. Gondolkodni azonban igen. Így lett Vallejo festőnövendékből drámaíró és így tanulta meg a felszínen létezni tudás egyik fő útját-módját: az alakoskodást, az álcázást. „Alakoskodó” ez a dráma is, azaz szerzője szerint fantázia-látomás. Korának és sorstársainak félelmét visszavetíti másfél száz évvel a Bourbon-restauráció korába, amely szintén egy elbukott forradalomra következett. A falangisták is ott vannak, csak ekkor éppen a király önkénteseinek hívják őket. S ezek kezdik szítani a félelemérzetet Goyában és háza népében. Háza ajtajára jeleket firkálnak s mellé írják: eretnek. Megjegyzett ember tehát Goya, aki hetvenhat éves kora és testi fogyatékosága folytán méltán hihette, hogy békében hagyják. De a király bosszúért liheg. Udvaronca' naponta jelenti neki, kit végeztek ki, s hogyan. Ki az, aki még nem járult a trón elébe. Goya közöttük van. De mégis, régen mellőzött cím szerint: udvari festő, s nagyhirű ember, még ha nem is értik sokan a képeit. És eljön az idő, hogy még kevésbé értik meg őket: Goya lázálmaait házának falaira festi, s nemcsak a ház minden zuga, most már a nyílt falak is megtelnek rémlátomásokkal. Közöttük egy süketiségben szinte magatehetetlen aggastyán. A dráma expozíciója tehát jó.

Retardáló mozzanatok is vannak. A király mégsem mer kurtán-furcsán végezni az előtte meg nem hajló, kegyelemért nem esdeklő udvari festőjével. Egy jámbor, jóakarató udvari papot küld hozzá, hogy az engedékenységre bírja a nyakas parasztivadékok. De ez a közbenjárás is hiábavaló. Goya nem hajlandó meghajtani a fejét a vérengző zsarnok előtt, és külföldre sem kíván menekülni, mert hazájában akar alkotni. Ez a makacosság végleg földühíti a királyt. Karácsony előestéjén önkéntesei megrohanják a házat, szolgáit elkergetik, állatait leölik, Goyára vezeklőköntöst húznak, mely arcát is eltakarja és így, ha nem is szeme látára vagy füle hallatára, de mégis a jelenlétében gyalázzák meg ifjú élettársát, hogy aztán lakását földúlva, a jól végzett munka éretével távozzanak. Duaso atya, akit a király arra utasított, hogy nyolc óra előtt ne menjen Goyához, szelket vesz a készülő veszedelemről és védenca segítségére siet.

De elkésett. A meggyötört aggastyánnak már csak egy kérése van a zsarnokhoz: engedje elhagynia hazáját, hadd cserélhesse föl a szabadabb Franciaországgal. Végül is ebben a „kegy”-ben részesül. Tudjuk, még hosszú éveket tölt ott késő aggságában, de mindig alkotásban. Azt mondják, a festékekből fölszálló olaj hosszabbítja meg az életét.

Marton Lászlónak, a rendezőnek nem volt könnyű dolga ezzel a kétrészes fantáziával, amelyben rémalakok, belső hangok, látomások gyötrik a főhóst. Amennyiben lehetett, eleget tett föladatának. Szép Goya-látomásokat vetített a hátfalra, a rémalakokat, boszorkákat, denevéreket és bikaszarvú látomásokat pedig a legrövidebb ideig használta föl a színen. Hogy az előadásban imitt-amott mégis vontatottságot érzünk, az bizonyára a mű hibája. Goya süket és házanépe, valamint orvosa csak süketnéma jelbeszéddel válthat szót vele. S meglehet, hogy a spanyol nyelv pergőbb, mint a magyar, amelyet Mádi Szabó Gábor szinte alföldies tempósággal tolmácsolt. Bármilyen sietősek is voltak tehát a sükettel való jelbeszéd kézmozdulatai, mégis csend volt a színpadon, amit a színpad saját természeténél fogva csak ritka, hangsúlyozott esetekben engedhet meg magának. De jó két órán át jelbeszédezni és csak a válaszokból kihámozni a jelbeszéd értelmét: az kissé megterheli a nézőtér idegeit, még ha a legszebb képek vetítődnek is a hátfalra és ha a kényszerű némaságot időnként szörnyek és boszorkák próbálják is éleníteni.

Mádi Szabó Gábor élete egyik nagy szerepéhez jutott. A süket aggastyán belső vívódása azonban nem tükröződhetett kellően nem eléggé mozgékony arcán. Igaz, Goya egy spanyol-felföldi paraszt. Paraszti nyugalom is előmölhet rajta. De ahogyan a vaksággal a fül érzékenysége növekszik, a süketséggel pedig a mimika iránti érzék, több dinamikát kívánt volna meg szerepe az egész előadás érdekében. Szép beszéddel azonban őszinte örömet szerzett hallgatóinak.

Bár epizód csak a darabban, s így könnyebben megoldható színészi föladat: Tordy Géza selyemhernyó-királya volt a legsikerültebb alakítás ezen a rettegéstől remegő színpadon. Nem is selyemhernyó, inkább pók talán ez a puhatestű Bourbon, aki szövi-fonja alig észrevehető hálóját, hogy minden kedvére való áldozatának kiszívhatta a vérért. Hímzése, nőies mozdulatai és egész színészilag megvalósult lény külön ta-

nulmányt érdemelne. Ha lehet egy szabályos arcban visszataszítóbbat érzékeltetni, Tordy Géza úgy tette meg, hogy együttal a tengelylű tudott válni a kissé szétfolyó és külső cselekményben szükölködő darabnak.

Megszokott visszafojtottságával jelentette meg Somogyvári Rudolf Don Jose Duaso y Latre eltorzíthatatlan alakját. Duaso atya jóakaratu ember, barátja Goyának, de a király követe is együttal. A keze még abban is kötve van urához, hogy hány órákor mehet védencéhez. Persze csak akkor, amikor annak földi pokoljárása már végetért. Ezt a kényes és nagy mérsékletet igénylő szerepet Somogyvári egy vérbeli diplomata korrektségével, tartózkodó, de mégis részreahljó szivélyességgel, egyszóval emberien játszottá el. Kevés ilyen fegyelmezett színészünk van: a fiatalok tanulhatnának tőle. Színpadi mozgást, színpadi tartást, belső izzástól átfutott színpadi megjelenést.

Pap Éva a meggyötört, férjétől elszakadt és Goyával konkubinátusban élő asszony mártírságát jól ábrázolta. Inkább azzal maradt adósunk, hogy ez a Dona Leocadia Zorilla de Weiss férjétől elcsapongó, viszont művészetek iránt is fogékony asszony, aki nemcsak öreg élettársa öleléseit, hanem környezetének gúnyját is el tudja viselni. Andai Györgyi a cicomás meny alakjában éreztetni tudta, hogy ez a meny ugyan nem fogja házát menedéül kitaráni az üldözött após előtt, mert fontosabb neki egy új toalett, mint bármiféle emberség.

Benkő Gyula Don Eugeni Arrietája azért került a szerző színpadára, hogy egy személlyel több legyen, aki jelekkel is tud beszélni. Arrieta orvos ugyanis, de páciense kedvéért megtanulta a jelbeszédet. Jeles, ritka és kiváló orvos tehát. A halványan körvonalazott szerepnek Benkő igyekezett egyéni színt adni, s bebizonyította, hogy Duaso atyán kívül Madridban létezik még ember, aki az üldözöttek segítségére siet. Pasztellszínekkel simulat bele a különben kissé felemás előadásba.

Balázs Péter a király udvari bizalmasát és kamarását, Don Francisco Tadeo Calamardét játszotta. Nem hinnők, hogy ez a Calamarde utónév spanyolban nem valami kotnyelességet, minden lében kanálságot, szuttogó-butogó intrikálást kívánna érzékelteni. Az egyre sokoldalúbbá váló Balázs Péter sima udvaronc alakjából szinte bugyborékolat a stréberség és a meg-

játszott alázat gőze. Jól egészítette ki ura és parancsolója jellembeli elferdüléseit, szinte tükrre volt királyának.

Az álorcás színnövendékekről nem emlékezhetünk meg — egy kivételével. A kísérteties és idegtépő macska-nyivákolást Soproni Ági „alakította”. Ez volt az a hang, amit Goya állítólag süket-ségeiben is hallott. Nem csoda, hogy rémálmai támadtak tőle s előre megérezte a jövőt, az elkövetkező eseményeket.

Somlyó György fordításának értékét a sok jelbeszéd miatt nehéz megítélni. S

ítéletünkhöz az eredeti szöveg ismerete is szükséges lenne. Lehet, hogy egy még érdekesebb anyagból simította magyarra szövegét. Fehér Miklós díszlete jól szolgálja a királyi palotának és Goya udvarházának együttes megjelenítését. Jánoskúti Márta és Koós Iván jelmezei — a szörnyalakok kivételével — élethűek és tetszetősek voltak. Hidas Frigyes zenei aláfestései jól szolgálták a spanyol mű léghörét, amihez Fodor Antal koreográfiája is sok igrkezettel járult hozzá.

POSSONYI LÁSZLÓ

KÉPZŐMŰVÉSZET

BUDAPESTI TÁRLATOK

Pjotr Petrovics Koncsalovszkij szovjet-orosz festő (1876—1956) júniusi budapesti gyűjteményes kiállítása örvendetes meglepetés volt a magyar művészetbarátok számára. A mester — aki ifjúkorában huzamosabb időt töltött Franciaországban és Itáliában — egyik megalapítója volt a 10-es években létrejött Káro Bubi („Bubnovij Valet”) orosz avantgarde képzőművész-csoportnak. E tömörülés tagjait Cézanne, Gauguin, Van Gogh, a „Vadak” (Matisse, Vlaminck, Van Dongen) és a kubisták (Braque, Picasso, Juan Gris) festészete igézte meg. Ilja Ehrenburg azonban memoárkötetében („Emberek, évek, életem” I. kötet, Bp., 1962) joggal cáfolja azt a vádat, hogy a „káróbubisták” a franciák epigonjai lettek volna: „Természetesen szerették Cézanne-t, ismerték Mattise-t, de a francia mesterek tapasztalatát megtetézték a magukéval...”

A *Műcsarnok* termeiben — a magyar-szovjet kulturális munkaterv alapján, a mester fiának személyes közreműködésével — megrendezett tárlat egy nagyszerű koloristával, nedvdús, húosan traktált csendéletek, mesterien szerkesztett, keménykötésű enteriőrök, kirobbanó festői temperamentumról tanúskodó női aktok ábrázolójával, az emberismeretet, a karaktermegragadó képességet a dekoratívítással egyesítő emlékezetes arcképek alkotójával ismertet meg bennünket.

A magas életkort megért művész munkásságának fénykora mintegy tizenöt esztendeig (1910—1925) tartott. Kon-

csalovszkij ebben a másfél évtizedben egy sor olyan művet festett („Városrészlet hiddal” 1911, „San Gimignano” 1912, „A kályha” 1912, „Paletta” 1912, „Önportré” 1912, „Gyalupad” 1917, „Térdeplő női akt” 1919, „N. A. Heinicke történezmelikepe” 1919, „Női akt szőnyegen” 1919, „Spanyol szobabelső” 1920, „Novgorodi templom” 1925), amelyek a század eleji orosz és egyetemes művészet el nem évülő, semmit sem fakuló alkotásai. A festmények a magyar szemlélőhöz — önértékükön kívül — azért is közel állanak, mert Koncsalovszkijt nagyjából ugyanazok a problémák foglalkoztatták, mint az első világháború körüli magyar piktúra forradalmárait: Tihanyi Lajost, Berény Róbertet, Perlrött Csaba Vilmost, Nemes Lampérth Józsefet, Czöbelt vagy Ziffer Sándort...

Amikor a szovjet kultúrpolitika — a 20-as évek közepétől kezdve — a XIX. századi „Vándorkiállítási Társaság” tagjainak realista-naturalista stílusát állította példaképül a festők elé, Koncsalovszkij munkássága is más irányt vett. A művész konvencionális, anekdotikus zsánerképeket („Misa, menj sörért!” 1927) és a kispolgári ízlést kiszolgáló, banális csendéleteket („Orgona az ablakban” 1935, „Orgona fehér háttérrel” 1948) festett élete utolsó évtizedeiben. A kései Koncsalovszkij-művek közül mégis kiemelkedik néhány, elsősorban egy-két író- és művészsportré, — így A. I. Hacsaturján zeneszerzőé, V. E. Mejerhold színházi rendezőé és Alekszej Tolsztoj regényíróé. (Kár, hogy az utóbbi kettő — a Mejerhold- és a Tolsztoj-arckép — nem szerepelt a műcsarnoki kiállításon.)

Koncsalovszkij pályájának íve — a külső körülmények alakulása folytán —

törést szenvedett, az 1910-es években és a 20-as évek elején született chef d'oeuvre-jei azonban a korszak orosz művészetének élvonalában — Kuzma Petrov-Vodkin, Robert Falk, Ilja Maszkov, Alekszej Kuprin, Ivan Punyi, David Sterenberg oldalán — jelölik ki a művész helyét.

*

Az Ernst-múzeumban júniusban retrospektív *Molnár-C. Pál*-tárlatra került sor; a kiállítás — amelyet *Baranyi Judit* művészettörténész rendezett — természetesen csupán válogatást nyújthattott a nyolcvanesztendő, igen termékeny mester munkáiból.

A bemutatott anyag híven szemléltette a művész mindegyik korszakát és témakörét. Láthattunk számos bibliai tárgyú kompozíciót („Menekülés Egyiptomba”, „Angyali üdvözet”, „Három királyok”, „Utolsó vacsora”), egy sor akt-, táj- és városábrázolást, több önarcképet, továbbá görög-római mitológiai történeteket megjelenítő festményeket („Jupiter és Antiope”, „Jupiter és Io”), neoromantikus („Hegyi táj híddal”, „Várromok”) és posztszurrealista munkákat („Vénasszonyok nyara”, „Caesar halála”), festmény-persziflázásokat és a grafikusként is jeles művész könyvillusztrációit, többek között Shakespeare Coriolanus-ához, Benvenuto Cellini mester önéletírásához, Rostand *Cyranóhához* és Szabó Lőrinc „Reggeltől estig” című kötetéhez készült gouache-ait és fametszeteit.

Molnár-C. Pálra észrevehetően hatottak a trecento mesterei és a XX. század metafizikus, neoklasszicista és szürrealista festői (főként Chirico, Casorati, Magritte és Delvaux), vannak azonban olyan munkái is, amelyeken elszakad előképeitől („Önarckép” 1917, „Madonna” 1923, „Vénusz születése” 1929, „Önarckép” 1959, „Konzultáció” 1968, „Dzsingisz kán halála”, 1974 stb.); ezek tűnnek a tárlat legértelmesebb darabjainak.

A több mint kétszáz festményt, rajzot és sokszorosított grafikai lapot felölelő kiállítási anyagnak „a kifinomult

formakultusz, a színek dekoratív kiaknázása, a formák kellemes lekerekítése, a ritmikus képszerkesztés” (Gerevich Tibor) és „az illusztratív báj, az artiztikum iránti erős érzék” (Genthon István) a fő jellemzői. E kvalitások fémjelzik az Elnöki Tanács által a Munka Erdemrend arany fokozatával kitüntetett, jubiláló művész formanyelvét, amely megérdemelten vált széles körben népszerűvé.

*

Az Esztergomban élő, a középkori festőnemzedékhez tartozó *Végyvári I. János* mintegy harminc festményével találkozhattunk a közelmúltban a Műcsarnok kamaratermében; a rendezés *Frank János* kezében volt. Végyvári — aki a 40-es és az 50-es évek fordulóján végezte tanulmányait a budapesti Képzőművészeti Főiskolán — korábban poszt-nagybányai szellemben dolgozott, újabban viszont a konstruktív és a szürrealista törekvésekhez közeledve s a népművészet formakincséből merítve festi munkáit, amelyek szimbolikus és filozofikus mondanivalókat szálaltatnak meg. Ha Végyvári némely művészeti megoldásán felismerhető is egyik-másik kortárs festő inspirációja, — a tárlat mégis értékes és megbecsülésre méltó, a művész ugyanis nagy mester-ségbeli tudással, a színek, a rajz és a komponálás titkainak birtokában, átgondoltan, kulturáltan és igényesen fest...

Németh Lajos találóan világít rá a katalógusban közölt tömör, kitűnő írásában, hogy Végyvári szemléletét két fő vonás determinálja: a falusi környezetből érkezett festőnek „a paraszti valósághoz, a népi-nemzeti élményvilághoz való kötődése” és a szentendrei iskola vizionárius piktúrája (Bálint Endre, Szántó Piroška). A kiállítás több darabja („Szarvasok”, „Betlehemesek”, „Olasz emlékek”, „Olasz temető”, „Fekete Krisztus” stb.) alapján Végyvárit a középgeneráció legjobbjai között kell számon tartanunk; e képek ugyanakkor további jelentős művészeti előrehaladást is sejtetnek.

D. I.

ZENEI JEGYZETEK

A POSTÁS SZIMFONIKUS ZENEKAR KONCERTJE

A Zeneakadémián a „Zenekari orgonaestek” sorozatban a negyedik hangversenyt Pál Tamás vezényelte. A közreműködők Kovács Endre (orgona) és Forgács Éva (ének) voltak.

Elsőként Händel d-moll koncertje hangzott el. Ami a német mester művének második tételét illeti, az eredeti partitúrában ez áll: „Orgel ad libitum”. Händel zenekari kíséret nélkül improvizálhatta ezt a részt, s nyilván, minden idők orgonistájának szabad fantáziájára bízta megszólaltatását. Guil-mant francia zeneszerző Händel h-moll Concerto Grosso-jának lassú tételét illesztette a versenyműbe, s ezen a hangversenyen is ez szólalt meg: lélek nélkül, az első tétel pedig az orgonán sok rossz hanggal. Csupán az utolsó tétel concerto-stílusának előadása volt elfogadható, a zenekar és a szólóhangszer rondószerű felelgetése, de az is inkább csak ritmikában, tempóban — muzikáltság nélkül. Az eredeti programtól eltérően (ott Szőnyi Erzsébet Orgonaversenye szerepelt) másodikként F. Brixi F-dúr koncertjét hallottuk. Az A. Scarlatti hatását mutató jelentős cseh barokk komponista műve világosan formált, harmóniavilága egyszerű. Ugyanakkor könnyed és rendkívül lírai. Kovács Endre előadásában — a második tétel kivételével — nem éreztük az orgonaverseny szépségeit: nehézkes, egy-síkú volt a megszólaltatása, a regisztrálás szürkesége, a ritmus vonzottsága mintha rányomta volna bélyegét a zenekarra is. (Szathmári Lilla múlt évi produkciója emlékezetes marad!) Az utolsó tétel pergő ritmusa kidolgozatlan, kapkodó volt.

Pál Tamás karmesteri erényei a szünet utáni két Richard Strauss műben tűntek ki. (Kétségtelen: a fiatal karmester ezen az estén is világosan bebizonyította: alkatához a későromantika rendkívül összetett hangzásvilága áll legközelebb. Határozott egyéniség, dirigálásában azonban még sok a felesleges mozdulat.)

A „Négy utolsó dal” (szopránhangra és zenekarra) a zeneszerző egész életművét átfogó „Lied” jegyében, munkásságának legjelentősebb alkotásai közé tartozik. A dalok 1948-ban Olaszor-

szágban és Svájcban íródtak H. Hesse és Eichendorff verseire. A két műves költő — bár időben eltérően — szinte azonos hangulatú versekben vallottak azokról az érzésekről, amelyek az élettel szembe forduló lírikus napnyugta előtti számadásából fakadnak, s amelyek alig tapintható, sejtelmes képekben mondják ki az elmúlás könnyörtelenségét. A tavasz érkezésének eldalolása (első dal) csak arra való, hogy jobban kiemelje a halál-érzést. A fényes zenekari hangzást egyre inkább felváltja a lírikus elmélyülés, a zsúfolt kontrapunktika, a késői stílus „öreges járadtsága”. Az énekszólamot a gyakori melizmák jellemzik, amelyek a szövegtartalom kifejezésére szolgálnak. A zenekarban ezáltal ütőhangszerek nem szerepelnek. Különösen dicséretes a vonósok árnyalt, egységes játéka, a „mágikus pillanatok” költői felidézése. Kár, hogy az együttes a piano-pianissimo szférákban is erőteljes hangzasképet nyújtott, s így a Wagnerre emlékeztető legmeghittebb pillanatokot nem tudta hitelesen felidézni. Forgács Éva drámaian érzékeny hangkarakterre szerencsésen ötvöződik a lírai tónussal és csupán szövegkiejtése kifogásolható.

A „Halál és megdicsőülés” (op. 24) című szimfonikus költemény a szerző fiatalkori kompozíciója. Programatikusan tartalmát A. Ritter verse adja meg, amely utólag került a partitúra elé. A Largo bevezetés tompa akkordjaiból hárfakisérettel az egész tételt át-szővő dallam bontakozik ki. Az Allegro-ban (szonáta forma) a beteg ember lelkiállapotát kifejező zaklatott ritmusok, a szeniális hangszerelés a halálos víziót is felidéz, hogy aztán a mellék-témákban csillapodjék a szenvedések vihára, s a vonósok figurációja felett lírai dal szólaljon meg. A kóda a teljes megtisztulást, a kinoktól való megszabadulás érzését felfelé törő széles témában bontakoztatja ki, ugyanakkor transzcendens magasságokba vezet, ahol a halál (Liszt „Les Préludes”-jére emlékeztetve) a földöntúli élet kapuját nyitja meg, s „az előjátékok hosszú sorozata után” megszólaltatja a végső akkordot. A zenekar ebben a műben feleltette gyenge pillanatait, önfeledten, a dinamikai fokozás mesteri példajaként rajzolta fel a szenvedés útját, s a megdicsőülés metafizikai tartalmát az első perctől kezdve tudatosította, s így egységes hangzásban, hitelesen szólaltatta meg ezt a misztikus zenét.

HALÁSZ BÉLA ORGONAHANGVERSENYE

Ha az utóbbi egy-két év orgonahangversenyeinek műsorából külön számon tartjuk az orgonamuzsika történetét reprezentáló, ritkán hallható műveket, nem feledkezhetünk meg Halász Béla legutóbbi koncertjéről sem a Mátyás-templom egyházzenei áhítatán.

Halász Béla Zalánfy Aladár növendékéként 1932-ben szerzett művészdiplo-mát. 1934 óta a pécsi székesegyház orgonistája. Mint a Filharmónia szólistája, több magyar mű bemutatását vállalta.

Frescobaldi G dúr Canzonája a zseniális ferrarai orgonaművész variációs technikai készségét mutatja. (Canzone: homofon, népies daltípus, amely a XVI. századtól kezdve átvitt értelemben hangszeres forma is.) A hármas felépítésű műben egyetlen főtéma jelenik meg más-más formában, ritmusban. Az első rész exponálja a témát, a következő részekben pedig ez különböző variánsokban jelenik meg. Halász Béla előadásában a világos, szép formálás-ban, a regisztrálás változatosságában gyönyörködhetünk, s annak a lehang-gadt, analízáló stílusnak lehattunk fül-tanú, amely egy értő-érző művész ki-küzdött sajátja. Dandrieu a francia ba-rokk képviselője, nálunk alig ismert név. Az „O Filii et Filiae” kezdetű húsvéti gregorián dallamra komponált variációs sorozata a csipkézett díszítések, dinamikai fokozások mesterműve, amely az előadó regisztráló készségét is ko-moly próba elé állítja. Halász Béla a tartalmi élményre koncentrált: játéka elmélyült volt, a legprobb díszítéseket is élesen rajzolta meg.

Ami az előadóművész bensőségesebb megszólaltatásra való törekvését igazolta, Bach 180. Kantátájából a „Schmücke dich, o liebe Seele” kezdetű korál elő-adása volt. A lipcsei mester fohászko-dásában annak a mélysodrású folyónak, a léleknek zenéjét hallottuk, amely ná-la a szakrálisnak és a profánnak föl-döntüli ihletettségből fakadó metafizik-kumát sugározza. A virtuozitás hiányát kellene számon kérnünk Halász Béli-től a G-dúr Concerto esetében. De ez az előadás is arról győzött meg, hogy Bach mindenkor a zene csöndjére fi-gyelt, s nem a felszínes csillogásra. Passzázssai nem öncélúak, lassú tételei nem pihentetőek. Az ismétlődő, emelke-dő motívumok derűs komolysága, az Ada-gio korálszerű méltósága a szerkesztés egységében a Harmónia megtestesítője, amely csak elmélkedve közelíthető meg.

Ottó Ferenc igen szép Nagyfanfárjá-nak két tételét átírta orgonára is. A Lengyel korál pedálban megszólaló dal-lama triolás díszítések kíséretében a manuálon — valóban orgonaszerű. Kül-lönösen bensőséges az Andantino ka-rácsonyi hangulata. Kevésbé hangszerű az Ugandai korál eredeti folklór moti-vumának orgonafeldolgozása. Így aztán az előadóművész sem pótolhatta a hiá-nyokat. (Ki kell azonban emelnünk a dobokat „helyettesítő” akkordok plasz-tikus hatását!)

A római díjas Henriette Roget fran-cia orgonaművésznő és zeneszerző mű-vei a romantika és az impresszionizmus jegyeit viselik. „Csodálatos forrása” a „Montanyas de Font Romeu”-ból való, népies motívumokkal átszőve, a víz zenéjének romantikusan játékos ritmu-sába foglalva. Liszt „Villa d’Este szö-kőkútjai”-ra vagy Respighi „Róma kút-jai”-ra emlékeztet. A hangszíngazdag-ság, a hangulat megragadása az előadó stílusérzékenységére vallott, s talán csak a második részben a hangerőben éreztük kevésnek a mozgást érzékeltető vonós aliquis-játékokat.

„Az isteni remények” zenei megfo-galmazása a misztikus Grünewald Messiaen hatását tükrözi. Az elmélke-dő bevezetés után emelkedik a dallam-iv, s a lebegő harmóniakhoz ostinato-szerűen ismétlődő fuvolafutam csatla-kozik. Mintha a Genézis titokzatos ké-pe jelennék meg, amikor „Isten lelke lebegett a vizek felett”, s ebből a pil-lanatból „kiválik” a teremtés örökké tartó aktuusa, a megnyugvás csendjé-ben megszólal Isten reményt sugárzó szózata, amely extatikus mélységekbe hívja a művészi képzetet. Az előadó mindezt kitűnően érzékeltette: elmélye-désben, ihletettségben egyaránt.

A jól ismert „Ave Regina” gregorián dallamot H. Schroeder (1904-ben szüle-tett, jelenleg Kölnben él) hármas variá-cióban dolgozta fel. Az első változat, a korai francia stílushoz hasonlóan, pedál-basszusban hozza a téma első sorát, majd a másodikban felhangzik az ere-deti korál-dallam. A befejező fuga szer-vesen beleillik a mű imádságos hangu-latába, s az ellenszólamokban felbuk-kanó eredeti dallamfördékek mintha Paul Claudel versének szellemében a szüntelen dicséret és köszönet vissza-térő hangjait hordoznák évszázadokon át. A legtartalmasabb egyházzenei alko-tások közé tartozik ez a mű, s Halász Béla előadásában fenségessége ragadott meg.

TÓTH SÁNDOR

(LEMEZFIGYELŐ) Az utolsó Beethoven-vonósnégyesek a zeneirodalom legmagasabb csúcsaira vezetnek, ahonnan elláthatunk szinte máig, Bartók nagy összefoglalásaiig. Mintha a külvilág zajától elzárt, csak a szíve hangjaira figyelő titán megidézte volna a zürzavar, a káosz szellemeit, s a szemünk láttára vivja meg velük heroikus harcát, hogy felragyogtassa azokat a csodálatos harmóniakat, melyek a romantika már-már túlcorduló dallamosságát idézik, s amelyekben a földi az adott, s az ő számára mindig is kiszérű világ kötelékeiből kiszakítva magát, felszáll a világegyetembe, azok közé a csillagok közé, melyek énekét a Kilencedik szimfóniában idézte: „Igen, a csillagos ég, Beethoven minden búcsúzó művében, szonátában, szimfóniában és vonósnégyesben; — így jut végül ő is a fényre, mint elődje, Dante, a legmélyebb éjszaka, a legalaktalább mélység, a Pokol bejárása után.” (Szabolcsi Bence).

Ezeket az utolsó vonósnégyeseket vette lemezre a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat a Bartók vonósnégyessel (Kömlös Péter, Devich Sándor, Németh Géza, Botvay Károly). Csak örülhetünk, hogy a kitűnő együttestől végre magyar lemezen is hallhatjuk Beethoven összes vonósnégyesét. Eddig is természetesen dolog volt, hogy a világ legnagyobb lemezgyártó cégei magyar vonósnégyesekkel játszották lemezre e remekműveket, a Léner-vonósnégyestől a Végh-quartetten át Tátraiéig, de ez az első eset, hogy a hazai hallgatók honi lemezen is hozzájuk férhetnek.

Ha szabad a zene folyton változó, dinamikus megszólaltatásában ideált állítani, ilyen ideálkép lehetne a Magyar vonósnégyes (Székely Zoltán, Kuttner Mihály, Koromzay Dénes, Magyar Gábor) Beethoven-játéka. Ők az értelmezés klasszikus, leszűrt tisztasága, valamint az összjáték végsőig csiszolt fegyelmének dolgában utólérhetetlenek. A hanglemezirodalom egyik maradandó remeklése például az a lemez, melyen a cisz-moll vonósnégyest tolmácsolják. A Bartók vonósnégyes játékát ma még nem lehet az övékhez mérni. Ma még talán nem merik olyan szuverén magabiztossággal értelmezni az egyes opuszokat. De így is kiegyensúlyozott, meg gondolt játékok minden taktusa, s aligha találhatnánk benne bármi kifogásolnivalót. Inkább érezzük az igazi zenélés ritka ünnepének e kitűnő felvételt, mely lemeztechnikai szempontból is kifogástalan (Hungaroton SLPX 11673-76).

A fiatal Liszt zongorára és hegedűre írt szonátáját vette lemezre a többi között Borisz Goldstein és Arnold Kaplan a Melódia egyik újdonságán. Liszt meglehetősen kevés művet komponált hegedűre. E szonáta létrejöttében bizonyára része lehetett Paganinivel való, Liszt számára revelációt jelentő megismerkedésének. Egy lobogó ifjú kompozíciója ez, aki a zenében is minduntalan azt az ars poeticáját akarta kifejezni, melyet így fogalmazott meg egyik szabálytalan naplójegyzetében: „Meggyőződéseim száma nem nagy: hiszek egy kissé művemben, nagyon Istentben és a szabadságban”. Ugyanúgy hitt a szabadságban, mint másik barátja, Chopin, akinek ösztönző szerepét ugyancsak feltételezhetjük a mű megszületésében. A szovjet Liszt-kultusz hatóerejét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az ilyen aránylag periférikus jelentőségű műveket is nagyszerű előadásban veszik fel, s juttatják a zenét kedvelő legszélesebb közönséghez (CM 03267-8).

Kurt Sanderling az a karmester, aki új és új meglepetéseket szerez. Ezúttal minden várakozással ellentétben Brahms III. szimfóniáját és a Haydn-variációt vezényli a Drezdai Allami Zenekar élén. Kitűnő művész, nagyszerű formakultúrával és a klasszikusokom edzett fegyelmével, ami ezúttal nem mindenütt juthat érvényre az izig-vérig romantikus pátoszu szimfóniában. Am annál pezsgőbb, elevenebb és hitelesebb előadást eredményez a Haydn-variációkban: ezeket ritkán lehet ilyen szellemes, elegáns előadásban hallani (Eterna 8 26 316).

(ZENEI KÖNYVEK) Az Orpheus-könyvek, a Zeneműkiadó nagy trouvailleja, megjelenésük az Őnnapi Könyvhét egyik legjelentősebb eseménye volt. Az izléses kivitelű könyvek olyan áron kerültek forgalomba, hogy valóban mindenkire eljuthatnak. A sorozat első két darabja is a legszerencsésebb választás eredménye. Szabolcsi Bence A zene története című valóban alapvető könyvének ötödik(!) kiadása az egyik, Újfalussy József javított és bővített Bartók-breviáriumának második kiadása a másik Orpheus-könyv. S ha hihetünk a legendának, s Orpheus valóban meghatotta csodálatos énekével az Alvilág szellemeit, mennyivel inkább meghatja most majd azokat az újonnan induló tömegeket, melyeknek jelentkezéséről nem is rég olvashattunk érdekes cik-

ket Bors Jenő tollából, s amelyek egy-
re hangosabb szóval követelnek bebo-
csátást a hangversenytermek nézőtereire,
s a maguk képére és hasonlóságára
igyekeznek átírni az uralkodó
zenei köztisést. Szabolcsi Bence köny-
véből mindent megtanulhatnak, ami
csak fontos a zene történetében, s
ugyanakkor elsajátíthatják belőle a meg-

közelítés nyitottságát és a stílus nagy-
szerű eleganciáját. Újjalussy József
könyvéből pedig az a Bartók tekint
ránk, aki egyszerre lehet zenei és eti-
kai mérce is. Mindkét könyv a leg-
magasabb szintézisben töltheti be a pe-
dagógia kettős hivatását: nevel és tanít,
s úgy teszi mindkettőt, hogy közben
salaktalan gyönyörűséget is szerez.

(R. L.)

FILMEK VILÁGÁBÓL

A VALÓSÁG BÜVÖLETÉBEN

ISTENMEZEJÉN 1972—1973-ban. Rend.: Elek
Judit, kép: Ragályi E., Pintér Gy., Jankura
P.; szakértő: Csalog Zs.

Elek Judit megpróbálta következetesen betartani a be nem avatkozás elvét a valóság művészi ábrázolásakor. Vannak ugyan erre az *Istenmezején* 1972—73-ban című filmjénél véglete-
sebb példák is a világon, de — egy-két rövidfilmtől eltekintve — Magyarországon aligha készítettek még ennyire dokumentumhű filmtudósítást, mint az övé. Hozzá képest még a *Fekete vonat* is megrendezett játékfilmnek hat. Elek következetes volt még abban is, hogy vállalta a valóság bemutatásának legnagyobb keresztjét is — az unalmat. Vigasza legfeljebb az lehet, hogy az övénél még következetesebb kísérletekhez képest a filmje azért végignézhető.

Félreértés volna azonban azt hinni, hogy mindez elmarasztaló értelemben hangzik el. Filmje inkább tanúság rá, hogy tényleg végiggondolt valamit, s kipróbálta, mit jelent egy irányban elmenni — legalábbis majdnem a vég-sőkig. Teljesen következetes ugyanis akkor lett volna, ha kameráját egyszerűen kiakasztja Istenmezejének valamelyik kapufélfájára, és 24 órán keresztül „bekapcsolva” tartja, ahogy ezt *Warhol* tette az Empire State Building bejáratával. A teljes véglét helyett azonban Elek nyilván valami többet akart: feltehetően azt, hogy neki magának is munkája legyen az anyaggal, hogy maga is meggyötrődjék, s így az eredmény vagy annak ellenkezője értékke emelkedjék.

Mai irodalmunkban nem egy példa található erre az útra, melyet talán Mészöly Miklós mottónak választott

Dürer-idézetével jellemezhetnénk a leg-
találhatóbban: „Olyan gondolatokra van
szükségünk, amelyeket nem húzhatunk
meg határozott szabály szerint, csak
ponttól pontig”. Az előre megfontolt
szándékkal elkövetett, kegyetlen rend-
teremtés elutasítása ez a düreri gondo-
lat; valójában a valóság fenntartás
nélküli tisztelete is mögötte rejlik: nem
kívülről, az eszmények alapján rendet
teremteni benne, hanem rábízni magunkat
áldott rendetlenségére (vagy rend-
jére, ahogy vesszük).

Elek filmje is felfogható pontok so-
rozatának. A falusi lány, aki vissza-
adta a jegygyűrűjét, a szülők akarata
ellenére együtt maradó fiatal pár, a
városba készülő, tanulni és nem minden
áron férjhez menni szándékozó har-
madik lány — megannyi kiindulópont,
kommentár nélküli alany a történelem
magyarországi periferiáján. A pontok
közötti vonalakat a rendező csendes
hangú kérdései, a táj és a falusi kör-
nyezet rajzolják ki. Elek a valóságot
akarta ebben a filmben bemutatni, úgy,
ahogy az *van*; elkerülni minden hamisítást,
minden beállítást és manipulációt. Mintha
abban bíznék, hogy a katarctikus töltést
végül nem a művészi megalkotás, ez az
irracionális teremtés, hanem maga a
kiragadott valóság szolgáltatná. Szép
csábítás: s mennél inkább engedünk neki,
mennél messzebb sikerül a valóság mély-
ségeibe idegenként alámerülni, annál
közelebb kerülünk a közönyhöz, mely a
puszta *van*-t eltölti. A művész ilyenkor
csak a terepet cseréli föl és vele együtt a
démonokat: a „megemelt” művészi ábrá-
zolás hamisságai, a tipikusság és az
intenzív totalitás manipulációi helyett
a puszta *van*, a süket anyagszerűség
démonával nézhet szembe. Az előbbie-
k szinte tálcán kínálják a megoldásokat,
az utóbbiak mintha minden erejükkel
azon volnának, hogy megfosszák még

a lehetőségüktől is. Kétségtelen persze, hogy ha választani kell mindenáron, az utóbbit választani még mindig a becsültebb.

A rendező egyelőre még nem idegemedett el a tárgyától, s meg sem kísérelte, hogy filmjével akárcsak célozzon is azokra a kérdésekre, melyek ezen a területen is várnak rá. Amolyan jó hagyományos módon próbált életet lehelni anyagába; következetesen csak bizonyos részleteket ragadott ki, s bízott abban, hogy a dolgok ereje, önérteke megteremti a szerves kapcsolatot a nézővel. Tizenéves és máris eladósorba került lányok sorsáról szól a film; rabjai valami felemássá torzult, egységét és indokait régen elveszített hagyománynak, s minden lépésüket a bizonytalanság veszi körül. Lázadnak, feszítenék a kereteket, melyek már egy kis, eldugott bányászfaluban is anakronisztikusak. Ugyanakkor maguk is rabjai ennek az anakronizmusnak, és a rendező nem könnyít a nézőn azzal, hogy maga rajzolna föl valamiféle lehetséges távlatot helyettük. Megszoktuk, hogy a hősök mindig valamiféle többletet hordoznak magukban — a szerzők jóvoltából —, mely túlműtat rajtuk. A film hősei azonban nem kitaláltak, s valós mivoltuk következtében csak önmagukat hordozhatják, nem pedig az eszményeket. Nincs már semmiféle mítosz, ami egységes keretbe helyezhetné ezeket a sorsokat. Az élénk sorjázó jelenségek, hétköznapi szavak, tájak rávezethetnek valamire, s a furcsa szög is, amelyből a felvevőn keresztül nézünk a legközönségesebb dolgokra. A furcsa szög ez esetben éppen a furcsa ellentétje: csupa olyan szög, melyet a szemünkkel is használunk, és éppen ezért nincs benne kimódoltság, művésziesség. Mégis ettől érezzük, mintha beleesnénk a magánéletükbe, a mozzanatokat a maguk frissességében megragadva. *Elek* nem gondolatilag igyekszik valamire vezetni a nézőt, hanem azzal, hogy ugyanúgy vezeti a kameráját, ahogy hosszan, kitartóan figyel az ember. A tájakra, a házfalakra, az emberi sorsokra. Van a filmben néhány mesteri jelenet. Amikor például az egyik lányt beszélgeti a fűben, a kapálás közbeni szünetben. A meg-megszakadó, lányosan suttogó szavak a fűszálak magasságában érkeznek a kamerához, arcát a karjára hajtja a lány, néha egy-egy meglebbenő hajfonat... A műfajban ennyire harmónikus, a tudó-

sítás líraiságával és dokumentumszerűségével egyként összhangban levő megoldásra alig van példa.

Mindebből joggal következtethetünk már, hogy a sugalmazás alól *Elek* sem kapcsolhatta ki magát. Valahol kénytelen volt elszakadni tárgyától, a valóságtól, hogy olyasmire utaljon, ami ettől a valóságtól külön van, és elsősorban saját művészi-alkotói-emberi érdekét fejezi ki. Egy meghatározott nézőpontnak adott ugyanis hangot, még ha ez a nézőpont csak rendkívül nehezen megfogalmazható. Véleményalkotásának és ezen keresztül manipulatív beavatkozásának szintje jóval a szokásos alatt marad, s éppen ez az, ami miatt filmje sokszor egyhangúnak és fárasztónak tűnik. Tele van ugyanis érdektől, alkotói önzéstől és ideológiáktól mentes valóságokkal, azaz önmagában csupa igaz — és unalmas — dolgokkal. De éppen erről az igazról mondhatjuk el Andrzejewski szavával: „Nem a hazugság, hanem az igazság foszt meg minden reménytől”.

Elek minden jel szerint jóhiszeműen követte a valóság adta közvetlen ábrázolás lehetőségét. Legalábbis a filmje nem utal arra, hogy választott módszere ugyanolyan súlyos kételyeket kell, hogy ébresszen benne, mint módszerének ellentétje, amikor — afféle *du Gard*-i vagy *Balzac*-i magasságból néve — valaki egy vélt egység kényszerzubbonyába öltözteti a jelenségeket. Kamerája segítségével bepillanthattunk a hétköznapi ember vidéki-periférikus változatának magánéletébe. Tanúi lehettünk a szociográfiai hitelességnek, az ember lírai megközelítésének. De a tárgy maga, az a bizonyos valóság Istenmezején, mégsem a rendezőé volt, és valójában mindvégig idegen is maradt tőle. Ezért nem forrósította igazán át a személyesség varázsa, mely életet lehel a pusztá igazba és megbocsájt-hatóvá teszi a hazugságot. Ehhez ugyanis a rendezőnek saját tárgyához, önmagához kellene nyúlnia. És akkor kiszabadulhatnának kezéből a kétely és a meggyőződés megtermékenyítő démonai; ezen az áron kikapultálhatná magát egy olyan szintre, amely már hajszálnyira van csak a végleges kegyetlenségtől és hamisítástól, és ahol már érdemes — egy pillanatra — igazságként elfogadni azt a bizonyos Arany János-i hazugságot is. Feltéve, ha annak művészi változatáról van szó.

UNGVÁRY RUDOLF

KÉPERNYŐ ELŐTT

BÚCSÚ MAIGRET-TŐL

Az első modern értelemben vett detektívregény, a Scudery kisasszony E. T. A. Hoffman német romantikus író és zeneszerző nevéhez fűződik. Kísérlete azonban alig hatott a műfaj fejlődésére, ezért tulajdonképpeni megteremtőjének az amerikai E. A. Poe-t tartják. Mindkettőjüket az élet homályos, rejtélyes oldala vonzotta, háborzongató történeteik szövevényeinek kibogozását az értelemre bízták, a megoldásokat logikai játéknak tekintették. Eszközül az ésszerű következtést, a dedukció lehetőségeit használták föl, mindig szerencsésen párosítva az intuíciónak eredményeivel. A bűnügyi regények módszerei azóta sem változtak: ma is ezek a cselekmény bonyolításának legszembeszökőbb jellemzői.

Az idők folyamán a detektívregény két prototípusa alakult ki. Az egyik „mintapélda” — Edgar Wallace »jóvótából« — az erőszak reklámja, az ököljogot népszerűsíti. A „fogat fogért, szemet szemért”-elvet olyan hősök gyakorolják, mint Mr. King vagy Simon Templar a televízióban. A gátlástalan bűnözőkkel gátlástalan nyomozók mérköznek, már-már a határt is elmosva a büntény elkövetőinek és felderítőinek magatartása között. Megfosztják a műfajt természetes romantikájától, gunyoros szentimentalizmusától és tisztító emberségtől. S bár manapság a nézőolvasó alantas ösztöneire építő kegyetlen históriákat ponyvasztintén gyártják, Hemingway és Dos Passos fiatalkori botlásai közt is találhatunk hasonlókat. A legmesszebbre Martin Spilane megy, akinek túlfűtött szexualitással és morbid brutalitással teli írásait tízmillió példányszámokban jelentetik meg a nyugati könyvpiacón.

A másik „irányzat” Poe nyomdokain halad. Conan Doyle Sherlock Holmes-a, Agatha Christie Hercule Poirot-ja, Chandler mesterdetektívje vagy Georges Simenon Maigret felügyelője — művészileg talán igénytelenebb színvonalon — Poe ismert alakjának, Dupinnek leszármazottai. Erveiket nem az ütések ereje, a rafináltan kiagyalt verkedések lármája közvetíti, hanem tisztességük, bölcsességük és feddhetlenségük. Őket nem pusztán a büntett érdekli, a mögöttes okokat keresik: emberi kudarcokat, a sérelmek, sebek és csalódások poklait, melyek a bűn böl-

csői lehetnek. Megnyerik rokonszenveinket, mert elszántan optimisták és még egyfajta kiábrándulással vagy elkeseredéssel sem küszködve — szinte tüntetőleg és csak azért is — humanisták. A bűnözővel is emberként bánnak, megadják neki — bármilyen nagy is a bűn mértéke — a megtévedtnek járó részvétet és védelmet. Megbízhatóságuk legendás, minden helyzetben számíthatunk rájuk. Rendszerint időben, a legjobbkor érkeznek, s tudják, mikor kell tapintatosan távozniuk.

Georges Simenon csaknem négyszáz regényt írt, oeuvre-jében a Maigret-sorozat tetemes számot alkot. Bűnügyi munkáit ő maga is „commercial”-nak, „eladásra szánt” termékeknek nevezi, amik egy bizonyos fajta közönség, egy bizonyos fajta kiadás, egy bizonyos fajta izlés és igény kielégítésére készülnek. De nincs miért szégyenkeznie miattuk: a Maigret-könyvek minőségét jelentenek, színvonalas szórakoztató irodalmat. Simenon igazi író, aki nem hajlandó engedelmények árán, nívón alul kiszolgálni a közönséget, művészetet csempész be a sokszor mechanikusan ismétlődő fordulatok és kombinációk közé, hogy ne észleljük a „patronokat”, az ábrázolás beidegzettségét. Megpróbálja egybeolvasztani a valóságnak egy kiszakított darabját — hol egy családi krónika anyagát, hol egy pszichológiai lelet tanulságait, hol egy dekadens „pusztulásra ítélt életforma” korisméjét —, lassú sodrát a detektívregény szokásos kellekeivel és sebes ütemével. Azt éri el vele, hogy legtöbbször már nem is a rejtvény — a „ki a gyilkos?” — köti le figyelmünket, hanem a „miért?”, a büntett indítéka és az ember belső világának bonyodalmai.

Marcel Aymé némi túlzással azt állítja róla, hogy „Balmaz — hosszadalmasság nélkül”. Mesterségbeli tudása valóban irigylésre méltó: a lélektani ismereteknek, a feszültségkeltés technikájának, a drámai szerkesztésnek tökéletes értője és birtokosa. Egy-két mondattal atmoszférát tud teremteni, embereket jellemezni és a táj, a környezet rajzát néhány vonással, színnel érzékeltetni képes. Kitűnően él az idősíkok felcserélésének bravúrával, az emlékezés és az elbeszélő jelen változtatásával. Stílusa élénk, cselekménybontása gördülékeny, főhőse, Maigret felügyelő nem emberfeletti lény, hanem egy francia átlagpolgár, aki annyiban különbözik társaitól, hogy hivatásszerűen úzi különös foglalkozását: naponta

megküzd a bűnnel, halállal, gonosz indulatokkal, hogy az igazságot és az ártatlanságot kiderítse.

A Maigret-történetekben ugyanis konokul érvényesül az a szabály, hogy a rossz elnyeri méltó büntetését és a jó végül is diadalmaskodik. A felügyelő lett a mai tömegkommunikációs eszközök népmese-figurája, az a varázsló, aki fáradhatatlanul rendbe hozza a tragikus kimenetelű eseményeket, felvilágosít, erkölcsi intelmeket osztogat és mindig meghatóan aggódik mindenkiért, aki bajba jutott, nehogy bűncselekmény áldozatává vagy elkövetőjévé váljék. Mintha máris mítosszá emelte volna őt a film és a televízió: van valaki, aki hasonlít hozzánk, egyszerű ember hétköznapi vágyakkal és igényekkel, de sokkal többre viszi nálunknál, mert ezse és szíve a helyén, áldozatokra is hajlandó, ha segíteni kell másokon, és nem utolsósorban rendelkezésre áll egy olyan apparátus, amely gyorsan és pontosan követi utasításait. Egyetlen komoly hibája, hogy legtöbbször csak a dolgok felületén marad, nem hatol a mélyére, a gyökerekig. Megállapítja a bűntény okát, ellenőrzi a szimptomákat, de a gyógyításra, az aktív kezelésre már nem ad recepteket, ez meghaladja feladatát. Ezért nem akarunk azonosulni sem vele: szívesen társaul szegődnénk, ám nem kívánunk a posztjára lépni. Maigret tehát állandóan elszalasztja annak lehetőségét, hogy a megelőzésről, a prevencióról gondoskodjon, s bíráló-mérlegelő szóval

a társadalomra apelláljon. Ezzel magyarázható, hogy elveszti realitását, fogalommal alakul képzeletünkben, ténykedése pedig, elszigetelt kísérletezéssé a *quai des Orfèvres*-es.

Vajon hány éves lehet? Egyik filmjében a vizsgálóbíró arra utal, hogy Maigret-nek negyedszázados szolgálata van, amiből — ha egybevetjük azzal a jelenettel, melyben a rendőrfogalmazók egyesületének fényképén egykori, 24 éves önmagát nézegeti; mindahányan rendigot-ban és cilinderben feszítettek — könnyen kiszámíthatjuk, hogy közel jár a nyolcvanhoz. Valójában — kortalan. Éveken át láttuk a televízió képernyőjén havonta két alkalommal: ugyanazzal a pipával, ugyanolyan frissességgel és fegyelmezettséggel, ugyancsak nem öregedő feleségével és hű bajtársával, Lucas-val. Ruppert Davies játéka és Básti Lajos szinkron-alakítása egyenértékű, rangos teljesítmény volt; nekik köszönhető elsősorban, hogy hittünk az írónak és hittünk Maigret meglelt férfikorának műhatatlanságában. Sohasem éreztük őket — ami egyébként érthető és megbocsájtatható a széria-filmek esetében — elkoptatottnak, kimerültnek, unottnak. Igyekeztek megtölteni a sémákat eleven emberséggel, jótékony humorral, a nézőkre kikacsintó cinkossággal.

Nemrég vetítette a televízió a sorozat utolsó filmjét. Reméljük azonban, hogy Maigret-től való búcsúvételünk csak ideiglenes.

HEGYI BÉLA

ZSINATUTÁNI ERTELMEZŐ KISSZÓTÁR

A-tól Z-ig

DEKRÉTUM. (A latin *decerno* = elhatározok igéből.) Határozat, rendelet. Az egyház a régi római jogból vette át ezt a műszót. Ma olyan egyházi okmányok megjelölésére használják, amelyek főképp *előírásokat*, jogszabályokat, vagy legalábbis követendő irányelveket tartalmaznak. A II. vatikáni zsinat tíz dekrétumot hozott. Valamennyi tartalmaz tanítást is, de a hangsúly az előírásokon van. A tanítás csupán utalás a másutt bővebben kifejített vagy amúgyis ismert elvekre, amelyek a rendelet kiadását indokolták.

DESZAKRALIZÁCIÓ. (A latinban: *sacrum* = valamely istenségnek szentelt hely, tárgy, idő stb.) Ha személyre vonatkoztatják, sohasem a személyes életszentséget jelenti, hanem a „fölszenteltséget”. Az újkeletű (zsinatutáni!) „deszakralizáció” szó olyasmit jelent, mint valaminek a dicsfényét („nimbuszát”) az emberek szemében csökkenteni, esetleg egészen megszüntetni. Ma rossz és jó értelemben egyaránt használják; ezért többnyire csak a szövegösszefüggésből tűnik ki, hogy melyik jelentés mérvadó. Rosszalló értelemben annyit tesz mint minden szépet, magasztosat lerombolni. Van azonban a „deszakralizáció” szónak jó értelme is: 1.) A régi pogány hit önálló istenségnek vagy imáandó isteni erőnek tulajdonította az égitesteket, vagy a ter-

mészet részeit: hegyeket, tengereket, folyókat, ligeteket, vagy a természet erőit: villámot, vihart stb. Mindezek a nép hitében a „sacrum” fogalma alá estek. A kinyilatkoztatás a teremtes-himnuszról kezdve a legnagyobb „deszakralizációt” hajtotta végre, amikor hangsúlyozta, hogy egyedül Isten a szent, és minden teremtmény csak az ő alkotása. 2.) Maga Krisztus tiszteletben tartotta a zsidó vallás „szent” helyeit, időit, szokásait, — híveit mégis arra tanította, hogy Istent bárhol imádhadják, és imáikat a gyermeki egyszerűség, ne a farizeusi szószaporítás jellemezze. Ily értelemben „deszakralizálta” a korabeli zsidó vallás sok „megszenteltnek” vélt kötöttségét, például azt is, hogy szombati napon jót tenni sem szabad. Ezzel új „stílust” vezetett be anélkül, hogy részletekbe bocsátkozott volna. Az egyháznak a történelem során mindig újra kellett értelmeznie ezt a krisztusi stílust: tiszteletben tartani régebbi nemzedékek kegyeletes szokásait, de csak addig a határig, ameddig nem akadályozzák magának az evangéliumnak korszerű bemutatását. A deszakralizálás modern folyamatát XII. Pius pápa indította el a korszerű szentíráskutatásról kiadott „Divino afflante” körlevelével (1943). A Zsinat többek közt a latin liturgikus nyelvet deszakralizálta, de az egyes nyelvtérületeken belül mindmáig vitatott kérdés, hogy a liturgikus népnyelv érthető nyelv legyen-e, vagy ünnepélyes, szakrális „szaknyelv”.

DEVOCIONÁLIS VALLÁSOSÁG. (A latinban devotio = jámborság, ajtatósság, alázatosság.) A „jámbor” szó valamikor ugyanazt jelentette, mint a szentírás „igaz ember” kifejezése (például Szent Józsefről): az az ember, aki hite szerint él. Ma ezt így mondanók: „öntudatos keresztény”. Maga a „jámbor” szó ui. korunkban rosszalló árnyalatot kapott: olyan íze van, mint az „élhetetlen”, „együgyű” megjelölésnek. Devocionális vallásosságon pedig „jámborkodó vallásosságot” értünk: azaz, a külső, formális ajtatóssági gyakorlatokra és kegytárgyakra nagy súlyt vető, viszont a szociális erényekben éppenséggel hiányos vallási magatartást.

DIAKONIA. (A görögben: szolgálat.) A szót a Zsinat újította fel és tette igen közkezdeltté. Ma is a „szolgálat” értelmében használják, mint az őskereszténység idején. Az apostolok az egyházi közösség szociális szolgálatával

bíztak meg hét férfit, akit a hívek választottak maguk közül. (ApCsel 6,1-6). Ma minden olyan jószolgálatot diakóniának nevezünk, amit valaki az egyházi közösségért bármi módon végez: tehát nemcsak a püspökök, papok és szerpapok fölszentelésén alapuló „diakóniáját”, de a hívek tevékeny közreműködését is. A Zsinat előtt az ősi szó csak a szerpapok papi fokozatának, a „diakónusoknak” nevében maradt fenn. Érdekes, hogy ebből származott a magyar „diák” szó is.

DIALÓGUS. (A görögben: dia-logosz = párbeszéd.) A szót VI. Pál pápa tette közkezdelt egyházi kifejezéssé, amikor pápakoronázási beszédében arról szólt, hogy az egyháznak „párbeszédet kell folytatnia a mai világgal”. Első körlevelének („Ecclesiam Suam”, 1964) is éppen e dialógus a tárgya. Dialóguson más-más nézetben levő emberek (vagy közösségek) őszinte, baráti véleménycseréjét, a teljes igazság közös keresését értjük. Szemben áll a dialógus keresztény fogalmával a polémia (= harcias modor), a sértegetés, gúny, a „manipuláció”, azaz a közvélemény előre befolyásolása, az igazság elködösítése, a teljes valóság egy részének elhallgatása, tehát a másik fél félrevezetése. Szemben áll a dialógus keresztény értelmével a tekintélyi elhallgattatás, a saját vélemény másokra erőszakkal történő rákényszerítése, egyszerűen minden ami a szeretetet és a másik ember tiszteletben tartását sérti. Szemben áll vele a saját felfogásunkhoz való konok ragaszkodás a nyilvánvaló igazság ellenében. Ha mindkét vitatkozó fél ilyen elvakultan konok, akkor szoktak „süketek párbeszédéről” szólni. — Tágabb értelemben „dialógusnak” nevezük azt a magatartást is, amikor ismerjük hallgatóink nehézségeit, problémáit, valószínű ellenvetéseit, és azokra beszéd, előadás, sajtó stb. útján válaszolni igyekszünk — anélkül, hogy kifejezetten kétoldalú beszélgetés jönné létre. Ilyen értelemben minden jó szentbeszéd is „dialógus”, — máskéülben hatástalan.

A dialógus szót ma nagyon sok vonatkozásban használjuk: a nem keresztény kultúrákkal, más világnézetekkel, más vallásokkal, más keresztény egyházakkal (= „ökumenikus párbeszéd”), nemkülönben a katolikus egyházon belül a különböző felfogású hívek között, a különböző nemzedékek között, a püspökök-papok és híveik között stb.

SZIGETI ENDRE HALÁLÁRA

Rónay György búcsúbeszéde*

A Vigilia és az Új Ember munkatársai és barátai nevében búcsúzom Szigeti Endrétől. És mert tőle búcsúzom, szeretném elkerülni e végső istenhozzád-ban a fájdalom és gyász hagyományos közhelyeit, úgy ahogyan illik is hozzá: hiszen akik ismertük és szerettük, s jóformán egy életet tölthettünk együtt vele közös munkában és mindig testvéri egyetértésben, nagyon jól tudjuk, milyen bölcsen ironikus gyanakvással utasította el magától a szölamokat, és legbensőbb rokonszenvének is mennyire mindig a tárgyilagos igazság volt a megnyilatkozási formája. Ezért vélem az ő mindannyiunk számára felejt-hetetlen egyéniségéhez is a legméltóbbnak, ha ezen az utolsó, és sajnos már oly keserűen egyoldalú beszélgetésünkön nem annyira a mi veszteségünket hangsúlyozom, mint inkább az ő ritka és varázsos személyiségét próbálom szemünk előtt még egyszer fölidézni.

Sosem élt látványosan; mindig is inkább jellemezte a bölcsek szerény-sége, mint a mutatós sikerekre törekvők szereplésvágya; bonyolult helyze-tekben, nehéz órákban mégis többnyire az ő okos tanácsa szabta meg a kö-vetendő irányt. De ha tanácsa bevált — és majdnem mindig bevált — ennek sikerét sosem aratta le, mint ahogy köszönetet sem várt érte; hanem, miu-tán megtette azt, amit kötelességének érzett, visszavonult életének abba a bensőbb körébe, melyet a folytonos munka, szemlélődés és gondolkodás mel-lett a mindig és mindenki iránt tapintatos szeretet töltött be. Egész lényéből ez az érdektelenség áradt: a saját érdekeinek utánozhatatlanul természe-tes háttérbe szorítása a mások érdekének javára, a magáról való lemondás egy fajtája a többieknek, választott közösségének a hasznára; érdektelenség, mondom, de nem közöny, hanem annak éppen az ellenkezője: állandó nyitott-ság, folytonos részvét a szó minden értelmében és árnyalatában, szüntelen készség, készenlét arra, hogy mások rendelkezésére álljon, és ezt a halk ud-variasság észre sem vehető finomságával tegye: mintha megtiszteltetés vol-na számára az a figyelem, amivel másokat megtisztelt.

Humanitas és *discretio* sietős korunkban sajnos egyre ritkuló erények; de mi, akik vele együtt dolgoztunk és éltünk, bizvást elmondhatjuk: nekünk még osztályrészül jutott az a szerencse, hogy a *humanitas* és *discretio* élő megtestesülésével élhettünk és dolgozhattunk együtt. Olyan emberrel, akinek a környezetében nem lehetett nem jobbá, igazabbá, nemesebbé, finomabbá lenni, legalább arra az időre, amíg a környezetében voltunk. Nem mintha magát állította volna mértékül másoknak; de rendelkezett azzal a csodála-tos — talán ösztönös, vagy talán az önművelés iskolájában kicsiszolódott — képességgel, hogy abban, aki hozzá közeledett és vele kapcsolatot talált, föl-keltse az igényt a saját legjobb mértékének a megütésére.

Így, noha nem volt hivatásos pedagógus, a szónak abban az antik érte-lmében, amely szerint minden bölcs, azaz filozófus eleve nevelő, azaz peda-gógus is: mégiscsak az volt, és a javából. Vele egykorú kartársai talán ész-re se vették a mindennapi érintkezésben, hogy mennyi mindent kaptak tőle, mi mindenre vette rá, mi mindennel gazdagította őket, mennyi mindent hoz-zott ki személyiségük rejtett tartalékaiból egyszerűen a jelenlétével, figyel-

* Elhangzott Szigeti Endre temetésén, 1974. július 19-én.

mével, halkságával, okosságával; a fiatalabbak pedig bizonyára többé vagy kevésbé mindnyájan a tanítványainak érzik és vallják magukat. Tanítványainak nem az újságírás fortélyait illetőleg, mert azt utóvégre bármilyen jó mentortól vagy iskolában meg lehet tanulni; hanem tanítványainak abban, hogy ne ériék be a pályájukon oly veszedelmesen csábító tetszetős kevéssel, hogy magukban mindig a lehető legmagasabbra állítsák azt a mércét, amelynek meg nem felelni még akkor is árusítás, ha netán sikerrel jár; hogy sose fogadják el a készen kapott közhelyeket, hanem mindent vessenek alá az igazság próbájának, s ami azt kiállja, ahhoz ragaszkodjanak akkor is, ha népszerűtlen, ami viszont nem állja ki, azt utasítsák el akkor is, ha netán taps jár érte. Neki kiérlelt, megküzdött, megélt igazságai voltak; nem volt tévedhetetlen, de nagyon ritkán tévedett; és nagyon sokat tudott, mert nem akart mindent tudni.

És mert nagyon sokat tudott, anélkül, hogy tudásával hetvenkedett volna, s ugyanakkor tudta a tudomány esendőségét, történelmi tapasztalatként pedig megélt a tudásukkal hetvenkedők csúfos megszegyenülését: bölcsességében ironikus volt, és igazságaiba mindig belévegyítette azt a csipetnyi kételyt, amitől az igazságok igazán igazzá szoktak edződni. Noha nem volt politikus, tudjuk, hogy igen jó és okos politikus is volt, azok közül való, akik már a harmincas években megéreztek valamit, és nem is keveset abból, amit majd évtizedek múlva valósít meg a Történelem és az Egyháztörténelem; azok közül való, akik nemegyszer érezhették magukon a modernizmus oly bőkezűen osztogatott bélyegét, csak azért, mert bizonyos, nagyon fontos kérdésekben — anakronisztikusan szólva — „zsinatian” vélekedett már a Zsinat előtt; de ugyanakkor azok közül is való, akiket a külső igazságtalanságokért mindig kárpótolt avatott elmével, nemes lélekkel kimunkált belső egyensúlyuk.

Amelynek alappillére természetesen a Hit volt. Mert túl sokat látott és tapasztalt ahhoz, hogy ez a hit gyermeki maradhatott volna: hitt hát a látottak és tapasztaltak ellenére, mondhatni racionálisan, az Értelem erejével és meggyőződéséből; hitt, nem *quia absurdum*, hanem mert minden föl-színi paradoxia és minden látszólagos absurdum dacára, és az emberi természet alkataból következőleg is *credibile est*, hihető és hinni lehet és hinni kell, éppen a teljes emberség igényével. Mint kedves apostolunk, Tamás, ő is hitt, mert megtapasztalta hite igazságát, mert megtapintotta az élő és a történelemben továbbélő Krisztus sebeit, érezte fájó melegét és véres lett a véréből; azt mondhatnám — és hányszor mondtuk beszélgetéseinkben — hogy a „hiszem, mert tudom” logikai absurdumán, de dialektikai igazságára épült a hitünk, a hite, mely azzal nyerte vissza végül ártatlan gyermekiségét, ama kicsinyekéhez való hasonlatosságát, akiket Jézus magához hív, hogy megjárta, meg tudta járni s a luciferi bukás tragédiája nélkül tudta legyőzni — vagy meg tudta hódítani? — az Értelem kísértéseit; hogy vállalta, kiállta s végül gyermeki természetességgel vallotta „a tiszta Ész kritikáját”.

„Férfiember nem beszél arról, ami fáj”: — ezt is egy beszélgetésünkből idézem. A férfifájdalom vallomása a csönd — vagy a tárgyilagosság. Így beszélgettünk nem is olyan régen utoljára, át a láthatatlan szakadékon, melyről mindketten tudtuk, hogy ott van már kettőnk között, irodalomról, történelemről, még filozófiáról is. S így próbáltam, eltökélten így akartam most is tárgyilagos lenni, ahogyan, gondolom, ő is kívánta volna. Közhelyek nélkül, az igazságra törekvő szellemében. Így próbáltam földézni valamit abból, ki volt, milyen volt; hogy hogyan él tovább bennem, és hogyan kell tovább élnie bennünk.

S O M M A I R E

Dans son étude „La forme nouvelle de l'autorité dans la famille” *Attila Farkas* écrit de la base traditionnelle de l'autorité et des facteurs sociaux de la crise actuelle. Il analyse ces foyers de crise et ses domaines qui sont émergés sous l'effet des mouvements progressifs nécessairement historiques. „Après de l'ébranlement du respect éthique, la crise de l'autorité générale issue il faut dire de la „préparation” insuffisante des parents n'est non plus négligeable, dit-il entre autres. L'éducation multilatérale hors de la famille assure une culture générale de haut degré, une formation spécifique à la génération nouvelle. Puisque dans le modèle de famille moderne ce ne sont pas les liens de sang, ni la dépendance du statut ou des parents qui font le fondement du respect, seules les valeurs en rapport avec des fonctions et la réalisation de celles-ci contribuent à éveiller le respect vis-à-vis de ceux qui les pratiquent d'une sincérité conséquente... L'ordre intérieur de la maison vient du train de vie dirigé par les parents et repose sur la mutualité et l'adaptation. Cet ordre changeant au cours du temps doit être respecté par tous ceux qui sont liés les uns aux autres par la parenté. Au cours de la formation de cet ordre à la maison et des moyens d'éducation les parents doivent encore considérer que les méthodes d'éducation apportées de leur propre enfance ne sont plus applicables pour leurs enfants. Les conditions de vie, la situation sociale de la nouvelle génération sont toutes autres que n'étaient les leurs. Le rapport actuel des enfants — parents éclate la crise dans plusieurs cas parce que les exigences et les conditions se heurtent.”

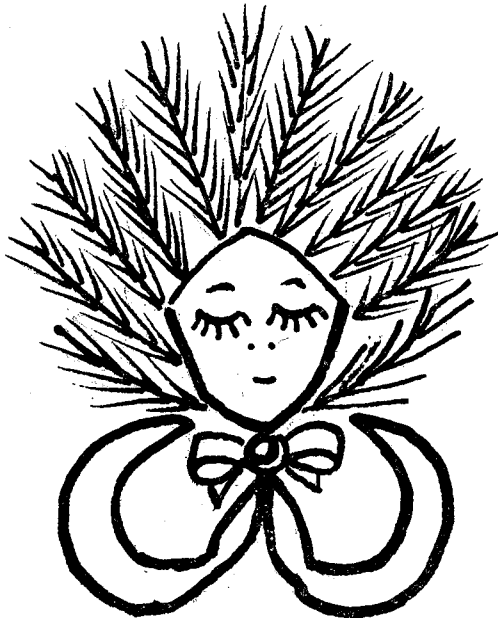
Pál Rosdy poursuit le développement du sens de *Humanae vitae*. — Le psychologue *Vilmos Szilágyi* examine l'harmonie du mariage du point de vue psychologique. „Les recherches concernant les mariages développant à nos jours s'appuient sur les résultats de la socio-psychologie et des sciences parentales ce qui est évident en considérant le fait que les rapports d'un mariage font l'un des modèles principaux des rapports entre les hommes et comme tels jugés valablement d'après la régularité générale de tous les rapports interpersonaux. Toute une série de sciences participent à la découverte de ces régularités appartenant soit à la psychologie soit à la sociologie, ou bien en se mêlant. De plus il y a une science indépendante de toutes les deux: c'est la cybernétique, la science de la direction des disciplines les plus différentes. Les recherches des années récentes ainsi le modèle de famille établi par le savant hongrois Albert Hajnal, montrent que les principes et les méthodes généraux de la cybernétique sont très bien applicables même pour le mariage, lequel peut être compris comme un système ouvert, tâchant d'établir l'équilibre continu où les références ou „rattachements” jouent un grand rôle.” — *Mór Majsai* custos de la Terre Sainte fait connaître dans son étude „Les derniers jours et le sépulcre de la Ste.—Vierge” l'histoire de la fin de la vie de la Vierge, reconstituée de recherches historiques, bibliques et archéologiques de ces dernières 20 années, fondées sur les connaissances de la vie quotidienne, des idées et des symboles judeo-chrétiens. — Entretien avec *Ernesto Cardinal* à Solentname (Détails tirés du volume par Annaliese Schwarzer de Ruiz et Hermann Schulz, publié par Jugenddienst Verlag, Wuppertal, traduits par László Balássy). — Le Coeur de la Matière par *Teilhard de Chardin* (Traduction par Román Rezek). — Dans L'Introduction à une lecture, *Béla Hegyi* félicite le professeur *Antal Réthly*, le „grand vieux” de la vie scientifique hongroise. Le professeur âgé de 95 ans a été félicité à la réunion solennelle de la Société Météorologique Hongroise dont il était un fondateur et organisateur. Il engagea activement même à la vie catholique: en 1941 il fut membre de la Société St.-Étienne, en 1947 son secrétaire et depuis 1951 le président de cette Société. A cette réunion de la Société Météorologique Hongroise *Antal Réthly* lut son étude „Les itinéraires de la littérature du climat de Budapest” que nous y publions. — Dans son article „L'Homme de la Paix” *László Csák* se souvient de *Stéphan Zweig* lors de la 60e anniversaire

du déclenchement de la première guerre mondiale. — Poèmes par P. Horváth László, Anna Bede, Béla Csanád, récit par Ferenc Kalló. — Galerie de VIGILIA présente les oeuvres récentes de Piroska Szántó peintresse prominente, présentées par *Judit Szabadi*. — *István Tótfalusy* écrit de l'éthique du tourisme, sous le titre: Je fus invité..., dans la rubrique Vie et Évangile. „Le style et les manières de l'hospitalité se diffèrent même à l'échelon égal par des régions. Son niveau est généralement assuré par l'intention et l'incandescence de la base éthique, au signe du respect et de l'intérêt mutuels, dans l'unité splendide et joyeuse de la distance et de l'ouverture. A vrai dire celui-là a le droit de recevoir quelqu'un chez lui qui n'abandonne ni l'indépendance de sa propre vie intérieure, ni sa décence, mais qui ne se fige pas en même temps dans une distance défensive, dans de fausses manières. Telle hospitalité est une mission nationale et personnelle même pour ceux dont ce n'est pas la profession. La motivation et le contenu de l'hospitalité du chrétien viennent de l'amour du prochain et du „catholicisme" de l'église. Le Nouveau Testament recommande l'hospitalité. Jésus même se mit volontiers comme invité à la table des hommes les plus différents. Il était reconnaissant à Zachéus et aux soeurs de Lazar parce qu'ils L'ont invité, mais Il a blâmé le pharisien Simon parce que celui-ci ne lui donna pas de l'eau pour ses pieds, ni de l'huile pour sa tête, il ne l'a pas baisé (malgré que tous ces gestes ne comptent pas strictement parmi les exigences minimales de l'invitation). Jésus frappe comme „un des petits" à notre porte afin qu'Il puisse nous dire le jour du Jugement: „J'étais votre hôte et vous m'avez accepté."

I N H A L T

In seinem Essay, betitelt „Neue Formen der Autorität in der Familie" schreibt *Attila Farkas* über die Grundlagen der traditionellen Autorität sowie über die gesellschaftliche Bedingtheit der heutigen Autoritätskrise. Er analysiert jene Krisengebiete die sich unter dem Einfluss der geschichtlichen Entwicklung meldeten. „Neben der Erschütterung der ethischen Autorität — schreibt er unter anderem — kann man nicht jene andere Krise übersehen die in folge einer ungenügenden „Vorbereitung" der Eltern sich meldet. Die Erziehung und der Unterricht ausserhalb der Familie gibt der neuen Generation heutzutage eine allgemeine und fachmässige Bildung von hohem Niveau... Da im neuen Familienmodell die Autorität sich nicht mehr auf die Bande des Blutes oder auf die Abhängigkeit von den Eltern basiert, sind nunmehr jene Werte achtenswert die Achtung die an eine Funktion gebunden sind und gerade durch ihre Verwirklichung denen gegenüber erwecken die diese Funktion konsequent ausüben... Die innere Ordnung des Heims ist nichts anderes als eine von den Eltern geführte und sich auf Gegenseitigkeit und Anpassung gegründete Lebensgestaltung. Diese Ordnung die sich mit der Zeit sowieso fortwährend ändert, muss von allen akzeptiert werden, die zur Familie gehören. Bei der Ausbildung der Erziehungsmethoden und der Familienordnung müssen die Eltern in Betracht nehmen, dass die Methoden die sie von ihrem Zuhause mitgebracht haben bei ihren eigenen Kindern kaum noch brauchbar sind. Die Lebensführung und gesellschaftliche Situation der neuen Generation ist ganz anders als die ihrige war. Das Verhältnis zwischen Eltern und Kindern entwickelt sich auch deswegen kritisch, weil die Erwartungen und die Vorbedingungen in Konflikt geraten." — *Pál Rosdy* referiert über die Entwicklung der Interpretation der päpstlichen Enzyklika *Humanae Vitae*. — *Vilmos Szilágyi*, Psychologe von Beruf, untersucht die Harmonie der Ehe im Lichte der Psychologie. Er schreibt unter anderen: „Die heutige Eheforschung stützt sich in erster Reihe auf die Ergebnisse der Sozialpsychologie und die verwandten Disziplinen derselben. Das ist allzu verständlich, es sei denn dass die eheliche Bindung zu einem der Haupttypen der menschlichen Verbindungen gehört und so sind die allgemeinen Gesetzmässigkeiten der interpersonalen Verbindungen auch auf sie gültig. Bei der Aufklärung von solchen Gesetzmässigkeiten sind eine ganze Reihe wissenschaftliche Disziplinen tätig. Sie gehören teilweise zur Psychologie, teilweise zur Soziologie aber es gibt eine die von beiden unabhängig ist: die Kybernetik, die Wissenschaft der Steuerung der verschiedenen (lebendigen oder physischen) Systeme. Experimente, die in den letzten Jahren durchgeführt wurden — so zB. das kybernetische Familienmodell von ungarischen Albert Hajnal — zeigen, dass die allgemeinen Prinzipien der Kybernetik auch in der Eheforschung gut brauchbar sind. Wir können die Ehe als ein ständig nach Gleichgewicht strebendes, offenes System auffas-

sen wo auch die ‚Rückkopelung‘ (feed back) eine grosse Rolle hat.“ — *Mór Maj-sai* OFM ehemaliger Custos in Jerusalem, berichtet über die letzten Lebensjahre der Heiligen Maria aufgrund der biblischen und archäologischen Forschungen der letzten zwanzig Jahre. — Ein Gespräch mit *Ernesto Cardenal* in Solentiname (Fragmente aus dem Interviewband von Annaliese Schwarzer de Ruiz und Hermann Schulz, übertragen von László Balássy). — *Teilhard de Chardin*: Das Herz der Materie (Übersetzung von Román Rezek) — Unter dem Titel „Einführung zu einem Vortrag“ begrüsst *Béla Hegyi* den Professor *Antal Réthly*, den grossen Alten des ungarischen wissenschaftlichen Lebens. Der 95 Jahre alte Wissenschaftler wurde unlängst im Rahmen einer feierlichen Sitzung der Ungarischen Meteorologischen Gesellschaft gefeiert. Seit Jahreszeiten nimmt Professor Réthly auch aktiv an dem ungarischen katholischen Geistesleben teil. Im Jahre 1941 wurde er Mitglied der Heilige Stefan Gesellschaft, die ihn im Jahre 1947 zum Hauptsekretär und im Jahre 1951 zum Präsidenten wählte. An der feierlichen Sitzung der Ungarischen Meteorologischen Gesellschaft gedachte *Antal Réthly* in einem Vortrag der Pioniere der Budapester Klimaforschung. Dieser Vortrag erscheint jetzt in unserer Zeitschrift. — *Medárd Szabadka*: Die Mütter und die Gottesmutter — *László Csák*: Der Mann des Friedens; der Autor gedenkt Stefan Zweig gelegentlich des 60. Jahrestages des Ausbruches des ersten Weltkrieges. — In der Galerie der Vigilia präsentiert *Judit Szabadi* die neuesten Werke von Piroska Szántó — Unter dem Titel: „Ich war Gast bei Euch“ schreibt *István Tótfalusi* in seiner Spalte „Leben und Evangelien“ unter anderen: „Der Stil der Gastfreundschaft kann verschiedenlich sein. Selbst dann wenn es sich auf demselben Wertniveau manifestiert. Dieses Wertniveau wird vom guten Willen und von der Reinheit der moralischen Grundsätze gesichert. Einen Gast richtig zu empfangen kann nur jener, der ohne sein inneres Leben, seine Scham aufzugeben sich auch nicht in ein Sichversperren oder in Lügen versteift... Die Gastfreundschaft der Christen wird durch die Nächstenliebe und von der Einsicht der Katholizität der Kirche motiviert. Das neue Testament spornt uns immer wieder auf Gastfreundschaft an. Selbst Jesus sass gerne als Gast bei dem Tisch der verschiedensten Menschen. Er war Zakheus und den Schwestern Lasarus‘ dankbar, weil sie ihn liebevoll aufnahmen, und tadelte den pharisäischen Simon wegen der mangelhaften Gastfreundschaft. Als ‚einer von den Kleinsten‘ klopft er auch an unsere Tür, damit er einmal, am letzten Tage sagen kann: ‚Ich war als Gast bei euch, und ihr habt mich aufgenommen.‘“

Borsowszky Jolán: *Sarlós Boldogasszony*

Tájékoztató

Balázs János nevét ma már országsszerte ismerik, hiába húzódik magányba; képeiért magyarok és idegenek könyörögnek, hiába bütnék el velük aprócska házába. A pénz nem érdekli, a hírnévvel nem törődik, életformáján nem hajlandó változtatni. „Megfosztom a világot — a csodás és sugárzó — színes látomástól — a képeimben sűrített — fordított világtól” — írja **Füstölgek** című kötetében, mely saját kiadásában, a nyilvánosság szándékos kizárásával jelent meg, mindössze 500 példányban, a kitűnő ciganológus, Mészáros György gondozásában, utószavával. Hetvenhárom vers, „döcögő versfaragások”, mint az utószó mondja. De azért talán mégsem olyan döcögök. Lehet, fésületlenek; de ugyanannak a saját világának az ereje és egyszerűsége kap meg bennünk, mint **Balázs János** festészetében. Erdemes ideznünk azt a pár mondatot, mellyel könyvét újtárra bocsátja: jellemképek is szép és vonzó. „Gondolataim — írja — döcögő édes gyermekiel festményeimnek. Ez vagyok. Azért vagyok ilyen, mert mélyből nézem az embereket és a világot, miután mindenki felfelé igyekszik. S ahogy egyre jobban eltávolodnak tőlem, úgy torzulnak el karjaik, lábaik, mozdulataik. Nem vagyok naiv festő, csak homorú tükröt kaptam örökül.” — Apja híres cigányprímás volt. Ő maga csak két elemi végzet, a többi úgy pótolta, szorgalommal, gondoskodással. Mély ember és igazi művész.

Annak idején a Vigiliában és a Helikon világirodalmi folyóiratban (1966. 3–4. szám) jelentek meg terjedelmesebb tanulmányok a „zen”-ről, amelyet azért is érdemes volt alaposabban megismerni, mert nagy hatással van a nyugati ifjúság gondolkodásmódjára, és ihletése áttételesen a világirodalom több jelentős alkotásában is felbukkan. A **Méreg** ez évi 2. számának egyik legizgalmasabb írása a zen-ről szóló viták ismertetése. A keleti elmélkedés iránt való érdeklődés egyre növekszik, írja a cikk szerzője, aki hosszú évtizedekig tanulmányozta a témát, és jelenleg Európában buzgó apostola a keleti spiritualitásnak. A hagyományos misztika-felfogás szerint az igazi elmélyedés és elmélkedés az értelem és akarat teljes koncentrációjának eredménye. Van azonban a lelki jelenségeknek egy lefelé mutató dimenziója is. „A lélek mélysége — írja — ahonnan minden lelki képesség származik”. Ezt az ázsiai vallások mindenkor elismerték. Európában azonban mindinkább elismerték. Miképp tehetjük ismét teljessé érzelmi életünket? Hogyan alakíthatunk ki magunkban a tárgyias meditációval szemben vagy inkább amellét egy másik, mélyebb elmélkedő modellt: ezt vizsgálja az izgalmas írás, melyhez több megfontolást igénylő tanulmány csatlakozik a buddhizmus és a misztika témaköréből. (Hadd emeljük ki H. Dumoulin „Mit adhat nekünk a buddhizmus?” című tanulmányát.)

Was Menschsein kostet? — ezzel a címmel jelent meg 1971-ben **Corona Bamberg** nagyon érdekes műve, melyet most magyar fordításban (**Az emberség ára**, Prugg Verlag, Eisenstadt 1974) is kiadtak. Azt taglalja, hogy a végső dolgok iránt érdeklődő ember hogyan illeszkedhet be a földi dolgok közé úgy, hogy a túlvilág iránt érzett fogékonyságát megőrizze teljes értékű közreműködője legyen az evlági életnek is. (A magyar fordítás Sántha Máté műve.) „Kiadványunk célja — olvassuk az OMC Wien **Kiskommentárok az Újszövetséghez** cí-

mű újdonságának bevezetésében —: rövid, közérthetően fogalmazott, könnyen kezelhető, kiegyensúlyozottan modern gesztusok adni kézbe az újszövetségi szentírás olvasásához és tanulmányozásához.” Slack, Moulton, Avery és Thomson könyve valóban ilyen olvasmány. Különösen érdekes K. Slack „Máté Jézus-képe” című kommentárja.

Kardos G. Györgynek eddig két regénye jelent meg, de ezzel a kettővel (Avraham Bogatir hét napja; Hová tűntek a katonák?) egyszerűen a mai magyar prózairodalom élvonalába került. A **Történet vége** címmel most harmadik regényének első részét közli az **Új Írás** júniusi száma. Az új regény is Palesztina területén játszódik, s emberi csrcokat, viszonylatokat ábrázol szuggesztív erővel, az ítelkezés szándéka nélkül.

A **Kortársban** ezúttal Csorba Győző „Írószobájába” kalauzol Simon István. Csorba 1939-ben jelentette meg első kötetét, s azóta is szigorú, öntörvényű világot alakít, melynek alapvető jellemzője erkölcsi következettsége és humanizmusa. A vele való beszélgetés — azért is érdekes, mert megtudhatjuk belőle, hogyan rendezi be az ember otthonát — azt a világot, azt a mikrokozmoszt, melyet hosszú ideig inkább a száműzetés helyének, a maga Tomijának érzett.

Sokáig a legkényesebb kérdések számított otthon is, az iskolában is a szexuális nevelés. Ugyanezen a helyen felhívtuk már olvasóink figyelmét Buda Béla **A szexualitás modern elmélete** című könyvére, mely meghozta a frontátörést itt is. A Látóhatár júniusi száma közli azt a vele folytatott beszélgetést, amelyet a Köznevelés egyik márciusi számában olvashattunk, s amely a szülőknek és lelki vezetőknek útmutatást, hasznos tanácsokat adhat.

A Gondolat Kiadó újdonságai közül érdeklődésre tarthat számot a klasszikus német filozófia kiemelkedő alakjának, **Immanuel Kant**nak vallásfilozófikus-antropologikus műve, A vallás a pusztáé sz határain belül. Valláskritikája és morális tanítása sok vitatható részlete ellenére is elgondolkodtató és helyenként aktualitást nyerő olvasmány. Az NDK-beli szerző, **Gerd Powlitz** munkája. Az objektív rendszerek fejlődésének dialektikája a dialektika több fontos kategóriáját elemzi, sajátos összefüggéseket tár föl a fejlődés törvényeinek működésében és a rendszerelmélet struktúrájában. **Mihail Bulgakov** magyarul először napvilágot látott regényes esszéje, a Molière úr élete megrendítő erejű alkotás a nagy drámaíró soráról. XIV. Lajos udvaráról, és a korról, amely alig érte meg őt. **Horváth Zoltán** második kiadásban jelentette meg a Magyar századforduló c. könyvét, mely a második reformnemzedék (1896–1914) történetét dolgozza fel. A szerző bőségesen foglalkozik a századveg-századeői katolikus vezéralakjával is, az egyház közéleti tevékenységével. Hiteles képet ad arról az időszakról, ugyanakkor azonban nem egy részletet megkérdőjelezni. Különösen amit Prohászka Ottokár szerepéről mond — a legújabb kutatások és összegezesek ismeretében — tűnik elhibázottnak, legyszerűsítettnek, és túlzottan somnásnak.

A Szépművészeti Múzeumban, az újonnan helyreállított Pergamon-csarnokban, mely évtizedek óta nem volt látogatható, a nagyszerű **Maulbertsch** és **kora** kiállítás fogadta a közönséget. A 400 műtárgyat magába foglaló jubileumi tárlat, melyet Garas Klára főigazgató akadémikus rendezett, Maulbertsch születésének 250. évfordulója alkalmából nyílt meg.

Mohácsi Regös Ferenc: „Ember, küzdj, és bízva bízzál!”